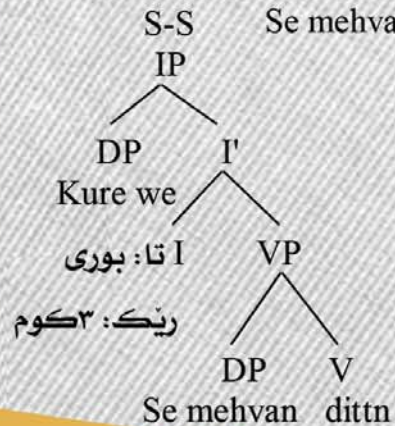
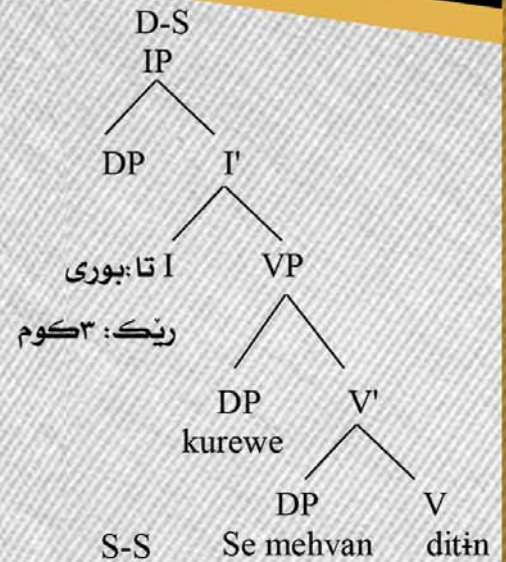

جھگھۆرینا کەرستان درستییدا «گۆشەرا بەهدینی»

سانیا جەبار عەبوزەید

Syntax

جھکھورینا کھرستان د رستیدا
((کۆقھرا بهھدینی))

سەنتەری زاخو بۆ قەكۆلینین كوردی

جەگھۆرینا كەرستان درستیدا
(كۆقەرا بەھدینى)

پەرتووك

سانیا جەبار عەبوزەید

نقیسەر

ئىككى / ۲۰۱۹

چاپ

وارھیل عبدالباقى

دیزاین و بەرگ

دیار عەبدالله

۹۷۸ - ۹۹۲۲ - ۹۰۸۱ - ۳ - ۷

ISBN

D - / ۲۳۰۱۹ / ۱۹

ژمارا سپاردنى

© مافق چاپى یى پاراستیه بۆ

سەنتەری زاخو بۆ قەكۆلینین كوردی

Zakho Centre
for Kurdish Studies

سەنتەری زاخو بۆ قەكۆلینین كوردی

✉ zcks@uoz.edu.krd ☎ +964 (0) 751 536 1550

📍 Iraq-Kurdistan Region, Zakho- University of Zakho

جەگهۆرینا کەرستان د رستیدا (کۆڤهرا بههیدینی)

سانیا جهبار عه‌بوزهید

هه و ئه شه ی کتیب

پیشه کی

ههه و النامهه كتيب

ئەھڭ رېنئىسىسا (IPA) يا لژىر بۇ شروڧه كونا نموونان ب رىكا دارئاسايى د قى
 قه كۆلىنىدا مفا ژى ھاتىيه وەرگرتن:

۱- كۆنسونانت

k	ك	r	ر	b	ب
g	گ	z	ز	p	پ
l	ل	ʒ	ژ	t	ت
t	ت	s	س	dʒ	ج
m	م	ʃ	ش	tʃ	چ
n	ن	ʕ	ع	ħ	ح
h	ھ	ɣ	غ	x	خ
w	و	f	ف	d	د
j	ي	v	ڤ	R	ر
		q	ق	ʔ	ئ

۲- ڧاؤل

u	وو	ɪ	ى
o	ۆ	ɨ	بزرۆكه
ʊ	و	e	ئى
a	ا	ə	ه

هێما و کورتکری

A	نارکیومینتی
A'	نه نارکیومینتی
EPP	بنه مایی پروژهیا فراوانکری
P	پیشناڤ
T	تاف
Comp	تهواوکه
GB	تیورا دهسته لاتی و بهستنی
Θ	تیورا واتایی
Spec	دیاریکار
Q	راده
S-S	رؤنانا سهرفه
D-S	رؤنانا ژناڤدا
LCA	ریزه ندییا لهه څچوووی
U.G	ریزمانا گشتی
AGRo	ریکهفتنا بهرکاری
AGRs	ریکهفتنا بکهری
adj	سهربار
X	سهرهیی ههر گرییهکی
I	سهرهیی گرییا تاف و کهسی
T	شوینی
V	کار
C	گههینه
PP	گرییا پیشناڤی
TP	گرییا تافی
Top P	گرییا توپیکی
Foc P	گرییا تیشکو
Xis.P	گرییا خسته سه

DP	گرێیادیارکەری
QP	گرێیاردی
AGRo P	گرێیا ریکهفتنا بەرکاری
AGRs P	گرێیا ریکهفتنابکەری
vP	گرێیا کاری یا کوزەتیف / کارایی
VP	گرێیا کاری یا لیکسیکی
IP	گرێیا تاف و کەسی
CP	گرێیا گەهینەری
AP	گرێیا هەفانافی
NP	گرێیانافی
PF	فورمی فۆنەتیکی
LF	فورمی لۆجیکی
WH	پەیفه پرس
XP	هەر گرێیهك
i,j,h,k	هەفنیشانکرن
تا	تاف
ریک	ریکهفتن
م	مۆرفیم
❖	نەریزمانی

فهرههنگوك

	ئا
Internal argument	ئارگيومينتى نافخويى
External argument	ئارگيومينتى دهرهكى
Goal	ئارمانج
Complex	ئالوز
Instrument	ئامراز
	ب
Subject	بكهه
Passive	بكهه نه ديار
Variable	بگور
Raising Subject	بلندك رنا بكهه
Raising Verb	بلندك رنا كارى
Projection Principle	بنه مائى پروژه سازدانى
Extended Projection Principle	بنه مائى پروژه سازدانا فراوانكرى
Case Principle	بنه مائى دوخى
Structure Preservation Principle	بنه مائى رونان پاريز
subacency Principle	بنه مائى ههفسويى
Binding	بهستن
Barrier	بهه بهست
Blocking Category	بهه بهسته كى كاتيگورى
Comparative	بهه اوردى
A-Binding	بهستنا ئارگيومينتى
A'-Binding	بهستنا نه ئارگيومينتى
Predicate	بهشه كار/كار
Constraint	بهند
structure dependent	بهندبوونا رونانى

Antecedent	بوڤه گهر
	پ
Split CP	پارچه کرنا گرییا گهینه ری
Split VP	پارچه کرنا گرییا کاری
Split IP	پارچه کرنا گرییا تاف و کەسی
Maximal Projection	پرۆژه سازدانا مهزن
Constitute	بیڤهین
Theta Criterion	بیڤهیری واتایی
	ت
Tense	تاف
Generalization	تهڤایی
Complement	تهواوکار
Theta Grid	تۆرا واتایی
Competence	توانست
Performance	توانا
Focus	تیشکۆ
Government Theory	تیۆرا دهستههلاتیی
Case Theory	تیۆرا دوخی
Binding Theory	تیۆرا بهستنی
Bounding Theory	تیۆرا بهندیی
Theta Theory	تیۆرا واتایی
Theta Grid	تۆرا واتایی
	ج
Locative	جه
A-Position	جهی ناریگومینتی
A'-Position	جهی نه ناریگومینتی
Movement	جهگهۆرین
A-Movement	جهگهۆرینا ناریگومینتی

A'-Movement	جەگھۆرینا نە ئارگیومیئنتی
Overt Movement	جەگھۆرینا ئاشکرا
Move-a	جەگھۆرینا ئەلفایی
Head Movement	جەگھۆرینا سەرەى
Covert Movement	جەگھۆرینا فەشارتی
Reflexive Pronoun	جەناقى خوہیى
Reciprocal pronoun	جەناقى ھەقەیی
Interrogative pronoun	جەناقى پەرس
Substitution	جەنشین
	د
Reference Expression	دەرپرینین ئاماژەیی
Abstract Case	دوخی ئەبستراکت
Nominative Case	دوخی بکەری
Accusative Case	دوخی بەرکاری
Oblique/ Accusative	دوخی بەرکاری نەراستەوخۆ
Inherent Case	دوخی بنجی/زکماکی
Structure Case	دوخی روئانی
Determiner	دیاریکەر
Specifier	دیاریکار
	ر
Quantifier	رادە
Declarative Sentence	رستا ئاگاہیی
Interrogative Sentence	رستا پرسیاریی
Exclamative Sentence	رستا مەندە ھۆشییی
Full Interpretation	رافەکرنا تەواو
Theta Role	رۆلی واتایی
Argument Structure	رۆنانا ئارگیومیئنتی
S-Structure	رۆنانا ژ سەرڤە

D-Structure	رۆنانا ژناڤدا
Universal Grammar	رێزماناگشتی
Linear Order	رێزبه‌ندییا ئاسویی
Linear Correspondence Axiom	رێزبه‌ندییا له‌هه‌ڤوویی
Mode	رێژه
Agreement	رێکه‌فتن
	ز
Domain	زال
Domination	زالبوون
Externalized Language	زمانی ئاخشتنی
Internalized Language	زانبارییێن زمانی د ناه می‌شکیدا
Chain	زنجیره
	س
Adjunct	سه‌ربار
Adjunction	سه‌رباری
Head	سه‌ره
Functional head	سه‌ره‌یی ئه‌رکی (رێزمانی)
Lexical Head	سه‌ره‌یی فه‌ره‌ه‌نگی (واتایی)
System of Constraint	سیسته‌می سنووردار
	ش
Trace	شوینی
	ئ
Agent	کارا
Patient	کارلێکری
Agentive	کاری کارایی
Causative Verb	کاری کۆژه‌تیفی
Unaccusative	کاری نه‌به‌رکاری

Functional Category	کاتیگۆرییا ئەرکی
	ک
Preposition Phrase	گرییا پینشانی
VP(shell)	گرییا کارییا دوولایی
Adjective Phrase	گرییا ههفانانی
Determiner Phrase	گرییا دیارکهری
Focus Phrase	گرییا تیشکۆ
Tense Phrase	گرییا تافی
AGR. Phrase	گرییا ریکهفتنی
Verb phrase	گرییا کاری
Inflectional phrase	گرییا تاف وکەسی
Complementizer phrase	گرییا گههینهری
Force phrase	گرییا هیزی
Mirror Hypothesis	گریمانا ئاوینهیی
Subject inter VP Hypothesis	گریمانا بکهر د ناڤگرییا کاریدا
Split IP Hypothesis	گریمانا پارچه کرنا تافوکەسی
Split VP Hypothesis	گریمانا پارچه کرنا گرییا کاری
Split CP Hypothesis	گریمانا پارچه کرنا گرییا گههینهری
	ل
Sub Theory	لقین تیوری
Merge	لیکدان
	ن
Bounding node	نۆدا بهند
Structure node	نۆدا رۆنانی
Marker	نیشانکرن

Unergetive	نه ئیرگه تیف
	و
Recipient	وه رگر
C- Command	وه چه ئاراسته کرن
Maximal C- Command	وه چه ئاراسته کرنا مهزن
Asymmetric C- Command	وه چه ئاراسته کرنا نه ریکه فتی
	ه
Co-reference	هه فتا ماژهی
Co-index	هه فتی شانی
Incorporation	هه فتگرتن
C-selection	هه لباردنی کاتیگوری
S-selection	هه لباردنی واتایی
Hierarchical	هه ره می
Experiencer	هه ستیپیکه ر

هه و السامه ی کتیب

١- نافو نیشان و سنووری فهکۆلینی:

ئهفه فهکۆلینه ب ناف (جهگهۆرینا کهرستان د رستیدا) ((گۆفهره بههدینی)) (یه، سنووری فهکۆلینی دایالیکتا سهرییا زمانێ کوردی- گۆفهره بههدینی- بخوهفه دگرت، بو لایهنی پراکتیکی لگور پیدقییا بابهتی رستین ساده و ئالۆزهك نموونه هاتینه وهرگرتن.

٢- کریمانە و ئەگەری هەلبژارتنی:

بابهتی جهگهۆرینی ئیک ژبنه مایین ریزمانا گشتیه، کهواته کریمانا مه ئهوه، جهگهۆرینا کهرستان د زمانێ کوردیدا ژیهیه، لی کیژ جهگهۆرین ههیه؟ ئایا د سینتاکسیدا جهگهۆرین ههیه؟ و ئەگهڕین وی چنه؟ یانژی د فوررمی لۆژیکیدا ههیه؟ و ئەگهڕ چنه؟

٣- ئارمانج و گرنکیا فهکۆلینی:

ئهفه فهکۆلینه، د بنه رهدا نامهیه کا دکتۆراییه. ئارمانجا سه رهکی ئهوه، ب ریکا بکارهینانا بنه مایین ریزمانا گشتی و لقین تیورا (GB) (تیورا ئیکس بار، واتایی، دۆخی، دهسته لاتی، بهستنی وهجه ئاراسته کرن،...) و ل بهرچاڤ وهرگرتنا بهندی بنه مایین ریزمانا گشتی جهگهۆرینی دیاردکته، ئهری ئهفه بنه مایه لگه ل زمانێ کوردی چهوایه؟ کیژ جهگهۆرین د زمانێ کوردیدا ههیه و پارامیته رژی ههیه؟ و بهندی کو لسه ر جهگهۆرینی دهینه سه پاندن، چنه؟

گرنکیا قی فهکۆلینی ئهوه، د دایالیکتا سهرییا زمانێ کوردیدا ئهفه بابهته لدویف تیورا (GB) وهك فهکۆلینه کا سه ریخوه ئاماژه پینه هاتیه دان، هه رچهنده فهکۆلینهك بناقی (جهگهۆرینا پیکهینین رستی د ئاخشتا باژییری دهوکیدا) ههیه، لی لدویف ریبازا وهسفی شیکاری نموونه هاتینه شروقه کرن. گرنکیا قی فهکۆلینی ئهوه دشین ب ریکا جهگهۆرینا ئهلفایی را فه کرنین سینتاکسی بدهینه چهندی دیاردین سینتاکسی د زمانێ کوردیدا.

٤- ریبازا فهکۆلینی:

ریبازا سه رهکییا فهکۆلینی روانگهیا تیورا (GB) یه، چوار ئاستین زمانی (D-S,S-S ,LF,PF) هاتینه بهرچاقرن و ئاستی فورمی فونهتیکی (PF) زمانی ژ نهجامی فان سی ئاستان دهیت، رونا ژنافا بۆ رونا سهرقه و فورمی لوجیکی ب ریکا یاسایا جهگهورینا نهلفای دهیته گهورین. رستین زمانی کوردی لگور یاسایین تیورا ئیکس بار دهینه شرؤقه کرن، لهورا رستا ساده وهک گرییا تافی هاتییه وهرگرتن و نهف گرییه گرییا کاری وهک تهواوکه وهرگرت، ههروهها هندهک گریمانه (ریزه ندییا لههچوو، گرییا دیارکهری، گرییا تاف و کهسی، گرییا ریکهقتنی، پارچه کرنا گرییا گههینهری،...) مه وهرگرتینه.

٥- کهرستی فهکۆلینی:

ب شیوهیهکی گشتی ئاخشتا رۆژانه یا ئاخشتنکهری دایالیکتا سهرییا زمانی کوردی گوڤهرا بههدینی وهک کهرستی فهکۆلینی بکارهاتییه، ههروهها بۆ پشکا چواری هندهک نموونه ژ پهرتووکه کا کورته چیرۆکان هاتینه وهرگرتن.

٦- پشکین فهکۆلینی:

نهف فهکۆلینه ژیلی پیشهکی و نهجامان ژ چوار پشکان پیکدهیت: پشکا ئیکی بۆ لایهنی تیوری هاتییه تهرخانکر، ژ سی بهندان پیکدهیت، بهندی ئیکی تایبهته ب ریزمانا گشتی و د بهندی دووی رونا زمانی د تیورا (GB) دا دهته خویاکرن، بهندی سیی ژ لقین تیورا (GB) (تیورا ئیکس بار، تیورا واتایی، تیورا دهستهلاتیی، تیورا دۆخی، تیورا بهستنی، تیورا بهندی) پیکدهیت، ههر ئیک ژ فان لایهنهکی رستی و پهیهه ندیین پیکهینین وی دیاردکهن.

پشکا دووی ژ دووبهندان پیکدهیت، بهندی ئیکی تایبهته ب جهگهورین و جورین وی، شوینی، بهند و پالدهرین جهگهورینییه. بهندی دووی بۆ وان گریمانین، کو د قی فهکۆلینیدا مفا بۆ جهگهورینی ژ هاتینه وهرگرتن، هاتییه تهرخانکر (گریمانا گرییا دیارکهری، گریمانا بکهرد گرییا کاریدا، گریمانا پارچه کرنا گرییا کاری، گریمانا پارچه کرنا گرییا تاف و کهسی، گریمانا ریزه ندییا لههچوووی).

پشکا سیی جھگھۆرینا ئارگیومیئنتی دیاردکەت و دبیتە دوو بەند، بەندی ئیکێ تایبەتە ب جھگھۆرین د گریدا، ئەوژی دبیتە سی تەومر، تەومری ئیکێ تایبەتە ب جھگھۆرینا کاری د گرییا کاریدا و دارشتنا کاری دارژتی ولێکدایی و کاری کۆزەتیف و کارایی. تەومری دووی جھگھۆرین دگریا دیارکەری و تەومری سیی جھگھۆرین د گرییا بەراوردی و بالادا خویا دکەت. بەندی دووی جھگھۆرینا د گرییا دیارکەری خویا دکەت، ئەوژی دبیتە دوو تەومر، تەومری ئیکێ جھگھۆرینا بکەری لدویف گریمانین (بکەر د گرییا کاریدا و گرییا (VP-Shell) و گرییا ریکەفتنا بکەری) دیار دکەت، تەومری دووی تایبەتە ب جھگھۆرینا بەرکاری بو وەرگرتنا دۆخی بەرکاری لگۆر گریمانین (ریزبەندییا لھەقچوووی، ریکەفتنا بەرکاری)، بو وەرگرتنا دۆخی بکەری درستا بکەرندەدیار و کاری نەبەرکاریدا.

پشکا چواری تایبەتە ب جھگھۆرینا نەئارگیومیئنتی، د قی پشکیدا ل دەستیکی گرییا گەهینەری د تیورا (GB) دەیتە دیارکرن، ھەرودھا گریمانا پارچەکرنا گرییا گەهینەری د قی پشکیدا دەیتە خویاکرن، ئەق گریمانە سی جوړین گرییان (ھیژی، توپیک، تیشکو) و ریزبەندییا وان خویا دکەت، گرییا هیژی ژێ چوار جوړین رستان (رستا پرسیاری، رستا ئاگای، رستا فەرمانی، رستا مەندەھۆشی) دیاردکەت.

ئەلضایا فۆنەتیکیا جیھانی (IPA) بو شروڤەکرنا نموونان ب ریکا دارئاسایی ھاتییە بکارھینان.

پشکا ئیکى

لايهنى تيورى

ههوا نامهى كىتپ

- ريزمانا گشتى
- روئانا زمانى د تيورا (GB) دا
- لقين تيورا دهستههلات و بهستنى

هه و النامه كتيب

١-١ ریزمانا گشتی:

تیورا دهستهلات و بهستنی یا چومسکی تیورا تیگههشتنا زمانیه، ئەف تیوره ههولدهت بهرسقا وان پرسیاران بدهت، کو سهبارت زمانی دهینه کرن. ئەری ئەو چ جوړین زانیاریانه ئاخشتنکەری زمانی زگماکی لسەر زمانی خوه دزانت و وهل وان دکەت، کو ب زمانی خوه باخشن و تیگهههن؟ کهواته ریزمانا زمانی خوه دزانن. زارۆک د ژیی (٤) سالییدا شیانین دهربرینا پهیشان ژ دهنگان و ئاڤاکرنا گری ژ پهیشان و ئاڤاندنا رستی ژ گرییان ههیه، ههروهها جوړین رستان ب شیوهیهکی بیهایبوون دهردبیرت (رستین ئاگاهی، فهرمانی و داخوازی، ...)، ههروهها دشیت دهربرینی ژ رستین ته مو مژاوی بکەت و تیگهههت:

١- ئەو پتر ژ من ههز ژ ته دکەت.

قی رستی دوو راقه کرنین واتایین جیاوازهه نه:

أ- ئەو ههز ژ من و ته دکەت، لی پتر ههز ژ ته دکەت.

ب- ئەزو ئەو ههردوو ههز ژ ته دکەین، لی ئەو پتر ههز ژ ته دکەت.

چومسکی هەر ل دهستپیکا تیورین خوه، دوو تیگههین جیاواز بکارهینانیه، ئەو ژی توانست (ئه بستراکته) وتوانا (بکارهینانا توانست)یه، دبیرت تیورا زمانی تیورا توانستییه، ئەو جوړین زانیاریین د میسکی مروقیدا ب ریکا قه کولینین لسەر ئاخشتنی دهینه شروقه کرن و ئەو زانیاریین د میسکی ئاخشتنکەری زگماکیدا دهینه راقه کرن (Chomsky 1965: 4; Aitchison 2005: 27-28).

تیورا زمانی تیوره کا توانستییه، کهواته سیسته مه کی زانیاریین میسکییه و بهلگهژی ئەوه، دهمی ئاخشتنکەری زمانی زگماکی ژ بهر هەر هوکارهکی ئاخشتنه کا شاش، ئانکو نه ریزمانی دبیرت ئەو ب خوه جاره کا دی راسته دکەت.

ئەف جۆرین زانیاریین زگماکی ژماریه‌کا بنه‌مایانه، چومسکی دبیرتی ((ده‌موو زمانین مروقاندا هه‌نه(زمانی دناف می‌شکیدا) و دناف قان ژماره‌یا بنه‌مایان پارامیته‌ر هه‌نه، هه‌ر زمانه‌ک هنده‌ک ژ وان پارامیته‌ران هه‌لدبیرت، ده‌می ئاخشتنکه‌ری زمانه‌کی قان بنه‌مایین گشتی بکاردهینت و هنده‌ک پارامیته‌ریین تاییه‌ت ب زمانی خوه هه‌لدبیرت)) (Chomsky1965: 5) بو لی‌کدانا دهنگ و برگان و په‌یشان و گرییان و رستان؛ دا‌کو دهرپینا خوه لسه‌ر بابه‌تین جیاواز خویا بکه‌ت و قان رستین کو ئاخشتنکه‌ر دهردبیرت، چومسکی دبیرتی زمانی ژ دهرقه ئانکو ئەو زمانی مروقی پی دئاخشت (Chomsky1981: 22-23; Chomsky1986 a: 19).

ئارمانجا چومسکی ره‌هنده‌کا دووره، ته‌نها ئەو نینه، کو زانیاریین سیسته‌می زمانه‌کی تاییه‌ت فه‌کو‌لت، به‌لکو ئارمانج ئەوه، ریزمانا زمانی مروقان ب گشتی دانت و دبیرتی ریزمانا جیهانی یان گشتی. ئەف ریزمانه‌ پرسیاره‌کا گشتی دکه‌ت، ئەری تاییه‌تمه‌ندیین ریزمانا گشتی چنه‌؟ (Chomsky 1986 a: 22-23).

لگور چومسکی تیورا ریزمانا گشتی (U.G)، دقیت هنده‌ک پی‌شه‌ریین زانستی و بکیرهاتی و بی‌کی‌ماسی هه‌بن و بکارن په‌سنه‌کا باش بده‌نه هه‌موو تاییه‌تمه‌ندیین زمانین مروقی، ب شیوه‌یه‌کی گشتی و ساده خویا بکه‌ت، پشتی قی چهندی ریزمانا گشتی دیاریکه‌ت، بوچی زمانی مروقی ئەف تاییه‌تمه‌ندییه هه‌نه؟ ئەف پرسه‌ پی‌شه‌ره‌کی باش و بی‌کی‌ماسییه بو راقه‌کرنا قی تیوری و تاییه‌تمه‌ندیین زمانی مروقی، هه‌روه‌ها پرسیاردکه‌ت کا بوچی هنده‌ک پیکهاتین ریزمانی و پرۆسین ریزمانی د هنده‌ک زماناندا هه‌نه و د هنده‌کین دیدا نین؟

ئەف بنه‌مایین گشتییی زمانی مروقی دیارده‌یه‌کا بایلو‌جییه هه‌ر لگه‌ل په‌یدابوونا مروقی د می‌شکی ویدا هه‌نه و پارچه‌کا می‌شکی مروقی زانیاریین زمانی تیدا هه‌نه و چومسکی دبیرته قان زانیاریان فه‌کالتیا زمانی (Chomsky1986a: 22)، لثیری پرسه‌ک ده‌یته ئارا‌کرن، ئەری فه‌کالتیا زمانی جییه؟ د به‌رسفدانا قی پرسیدا چومسکی دبیرت فه‌کالتیا زمانی ب شیوه‌یه‌کی بایلو‌جی دمی‌شکی مروقیدا هه‌یه، ژ بنه‌مایین ریزمانا گشتی پیکده‌یت، ئەف بنه‌مایین گشتی هی‌قینه

بۆ فیربوونا زمانی و هاریکاریا زاروکان دکهت، کو زمانهکی تاییهت لدویف داتا یان گوتننن کو زاروک گوه لی دبیت، ومرگرت(Chomsky 1965: 55-58)، بهلگه زی ئەقهیه هەر زاروکهک لدویف ژینگهه و داتایین وی زمانی فیردبیت. بۆ نموونه ل بریتانیا فیری ئینگلیزی و ل کوردستانی فیری کوردی دبیت.

داکو سروشتی قان بنه‌مایین زمانی مروقی ده‌ستنیشان بکهین، چومسکی دبیرت مادهم کو ئەق بنه‌ماییه گشتینه، کهواته ئەو دی کارتیکرنی لسه‌ر هەر پرۆسه‌کا ریزمانی د هەر زمانه‌کیدا کهت، ژ به‌ره‌ندی راقه‌کرنا پرۆسه‌کا ریزمانی د هەر زمانه‌کیدا بیت، خویا دکهت کا کیژ بنه‌مایین زمانی مروقیی گشتی کارتیکرنی لسه‌ر دکهت؟ بۆ نموونه:

۲- ئەوی دهرس خواند. (بکه‌ر دیار)

۳- دهرس هاته خواندن. (بکه‌ر نه‌دیار)

ئەق رستین سه‌ری (۲،۳) ئیک ژینه‌مایین ریزمانا گشتی بۆ مه‌ ئاشکرا دکهن و ئەق بنه‌ماییه، بنه‌مایێ پرۆزه سازدانا فراوانگرییه (EPP)، دبیرت ((هەر رسته‌یه‌کی دقیت بکه‌ره‌ک هه‌بیت)) (Roberts & Roussou 2002: 129-133; Radford) (64: 2006)، بۆ نموونه د رستا (۲) ییدا بکه‌ر هه‌یه، له‌ورا پیدقی ب جه‌گهورینا به‌رکاری بۆ جه‌ی بکه‌ری نینه، د رستا (۳) ییدا بۆ جه‌هینانا فی بنه‌ماییه به‌رکار جه‌گهورینی بۆ جه‌ی بکه‌ری دکهت.

4- He told us a story.

5- What did he tell you?

د قان هه‌ردوو رستین زمانی ئینگلیزیدا بۆمه‌ هندی خویادکهت، کو رستا (۴) ی رسته‌یه‌کا ئاگاهییه و رستا (۵) ی ئامرازێ پرسیری (Wh) بۆ دروستکرنا رسته‌یه‌کا پرسیری ده‌یته‌پیش، ئەقه ئیک ژ بنه‌مایین گشتییین زمانی بۆ مه‌ رووندکهت، کو د لیكدانا رستین پرسیریین پیزانیناندا د هه‌موو زماناندا ئامرازێ

پرسیاری دهیته بکارهینان و د هندهک زماناندا جهی ئامرازی پرس جهگهورینی دکهت، لی د هندهک زمانین دیدا جهی ئامرازی پرسیری جهگهورینی ناکهت و دجهی خوهمیی رهسهندا دمینیت.

۶- وی کوت، کریکار خانی ئاقادکهن.

۷- وی کوت، کی خانی ئاقادکهن؟

۸- وی کوت، کریکاری چ ئاقادکهن؟

لگور ریزمانا گشتی، زمانی مروقی ژ چهند بنهمایین گشتی پیکدهیت، ههر دیسان چومسکی دیاردکتهت، ئەگەر زمانی گشتی ب قی رهنگی بیت، دقیت ههموو ریزمانین زمانین مروقان وهکههف بن، لی د راستیدا ههموو وهکههف نین، گهلهک ژههفجودانه وهک ریزمانا زمانی ئینگلیزی و کوردی، چومسکی دیاردکتهت، کو د ههر بنهمایهکی گشتیدا ئاخشتنکهری زمانهکی دیارگری پارامیتهری زمانی دقافرین، لدویف داتیاین وی زمانی کو گوهلیدبیت وهردگرت (Chomsky 1986a: 4).

۱- كەسەك ب وى كارى رادبیت.

۲- تشتەك بهیته خوارن.

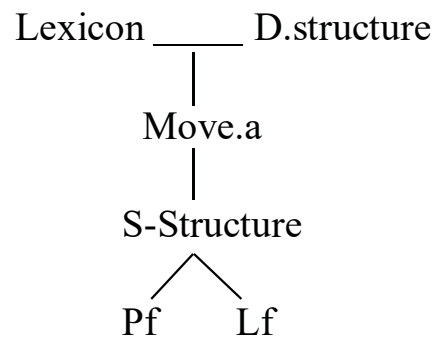
كهواته پیزانینین فەرهنگا زمانى لگور بنه‌مايین واتايى يین رونا قى گرى خويادكەت، (خوار) سەرهيە و كەسەك ب وى كارى رادبیت دى بیتە (spec) و تشتى بهیته خوارن (comp).

لگور بنه‌مايى پروژەسازدانى، پیزانین سیمانتيكى و سینتاكسيين هەر سەرهيەكى دهیته خوياكرن، كهواته ((بنه‌مايى پروژەسازدانى رونا گرى يان رستى خويادكەت)) (Chomsky 1981: 29)، هەر وەسا تيورا (X') دياردكەت، كا سەرە دى ل پيشى يان ل داوييا وى رونانى (گرى يان رستى) دهیت، ئەفه پارامیتەرە.

دناڤ هەر ئيک ژ فان بنه‌مايین گشتيدا هندەك پيشەرین جودا هەنە، كو دبیژنى پارامیتەر، ئەگەرى جياوازييا زمانان ژ هەڤدوو بو هەبوونا پارامیتەران دزڤرت. ئەڤ بنه‌مايى زگماكى ب شیوهیهكى جینتيكى (بوماوهی) د میشكى مروڤيدا هەیه، ژبەرهندي بو فیربوونا زمانهكى پیدڤى ب بنه‌مايین گشتى نینه، بەلكو پیدڤى ب فیربوونا پارامیتەرین جياوازيين وى زمانى هەیه.

ریکخستنا تيورا (GB) بو زمانى د قى دايگرامیدا خويادبیت (Haegeman 1994: 493)

- (۱۱)

كهواته تيورا (GB) چوار ئاستين زمانى دهستنيشان دكەت (S-S, D-S)،

(PF, LF) (Chomsky 1995: 21 - 27 - 51).

فهرههنگا زمانی ژ سیمایین سیمانتیکی (واتایی) و سینتاکسیی ههروشه
یکی پیکدهیت و ژمارا ئارگیومینتان و رۆلی واتایی وان، رۆنانا ژناقدا یا رستی
دهستنیشاندهکته (Chomsky 1986b: 68).

رۆنانا ژناقدا (D-S) یا گری یان رستی دقیت لدویف بنهمای تیورا (X')
بهیتهدانان و ئەف بنهمای تیورا (X') د هه می زماناندا گشتینه. (Chomsky 1977a:
41.68 Chomsky 1981).

رۆنانا ژناقدا کو ب ریکا یاسایا تیورا (X') و پیزانینین سینتاکسی و
واتایی پهیقان پیکدهیت، ب ریکا یاسایا جهگهورینا الفایی (Move – a) دبیته
رۆنانا ژ سهرفه (Chomsky 1995: 43-44)، کهواته ((پشتی بکارهینانا یاسایی
جهگهورینا الفایی رۆنانا سهرفه (S-S) پهیدا دبیت ((Chomsky 1995: 22)، ئەف هه
دوو رۆنانه ئەبستراکت، کهواته د میشکی مه دا یه و چ ئەساسی ماددی بو وان نینه
تهنها هندهک پرۆسهنه، کو د میشکی مروقیدا دروست دبن، (د رۆنانا ژ سهرفه
سیمایی واتایی سینتاکسی بو فورمی لوجیکی (Lf) دچن و د فورمی لوجیکی
دهینه شروقه کرن) (Chomsky 1995: 5)، کا ئایا ژ لایی واتاییقه دروستن یان نه؟ و
سیمایی دهنگی د رۆنانا ژ سهرفه دا بو فورمی دهنگی (PF) دچن، داکو ئەوان سیمایان
بو دهنگان بگهورت.

د (Lf) دا ئەو پیزانینین فهرههنگی و سینتاکسی ئەوین دفرههنگیدا
(تایبته ب سهرهیقه) دهینه شروقه کرن، ژلایی ژماره و رۆلین واتایی
ئارگیومینتانقه و ژلایی دۆخیقه و ژلایی بهستنیقه، ئەگەر ئەف بنهماییه بجهنه
هاتبن، ئەم دی بیژین ئەف رسته نه ریزمانییه و دههرفته، ئەگەر تهمام بیت دی بیژن
رسته گههشتیه ئاستی راقه کرنا تهواو، دهنگ دچنه (PF) ی، لدویف یاسایی
فونۆلوجیین وی زمانی دهینه لیكدان و دکهته ئاخستن (Haegeman 1994: 493;
Chomsky 1981: 17-19).

د فۆرمی لۆجیکیدا (Lf) دا ئەگەر رسته ژ هه می ئالیانقه دروست بیت
(بنه مایین گشتییین وی زمانی و به ندین گشتییین زمانی بجه دهینت) رسته
دگه هته راقه کرنا ته واو، ئەگەر راقه کرنا نه ته واو بیت رسته ده رفیت، که واته
رسته نه ریزمانیه و به ندهک بجه نه هاتیه:

۱۴- ♦ من ئازاد دیوار دیت.

رستا (۱۴) ی نه ریزمانیه و ناگه هته راقه کرنا ته واو، ژ بهر بجه نه هاتنا قان
به ندین گشتییین زمانی:

۱- بنه مای پڕۆژه سازدانی:

بنه مای پڕۆژه سازدانا کاری (دیت) دقیت دوو ئارگیومیئت هه بن، د رستا
(۱۴) یدا سی ئارگیومیئت هه نه، که واته به ندی بنه مای پڕۆژه سازدانی بجه نه
هاتیه.

۲- پیشه ری واتایی:

بنه مای پیشه ری واتایی دبیرت، کو هه ر ئارگیومیئتهک رۆله کی دبیت و
هه ر رۆله کی واتایی پیدقی ب ئارگیومیئته کییه نه دوو
ئارگیومیئتان (Chomsky 1981a: 5-6)، د رستا (۱۴) یدا (دیوار) چ رۆله کی واتایی
نینه و ئەق رسته ده می دگه هته (Lf) ده رفیت، چونکی چه ند به ند و بنه مایین
زمانی وهک دۆخی هاتینه تیکدان.

۳- فیلته ری دۆخی:

بنه مای پیدانا دۆخی هه رفتییه و ناگه هته ئاستی راقه کرنا گشتی
د (Lf) دا، چونکی بنیاتی کاری (دیت) دۆخی ده هته (ئازاد) ی و تاف ژی ده هته (من) و
(دیوار) بی دوخ دمیت و لگور بنه مای تیورا دۆخی ((هه ر ناقه کی دقیت دوخ
هه بیت)) (Chomsky 1986a-b: 74).

١-٣ لقین تیۆرا دهستههلات و بهستنی:

تیۆرا (GB) بنه‌مایین گشتییین زمانین، کهواته (GB) ژ کۆمه‌کا تیۆران پیکهاتییه و ههر ئیک ژوان بنه‌مایه‌کی زمانئ مروؤقی بخوه‌قه‌دگرت، بو نموونه: تیۆرا (X') بنه‌مایئ گشتییئ روئانا گری د هه‌موو زماناندا دیاردکهت. تیۆرا واتایی بنه‌مایئ گشتییئ ژماره و روئی ئارگیومینتان د هه‌موو زماناندا دیاردکهت....

ئه‌ه‌ف تیۆره ژ فان لقه تیۆران پیکدهییت:

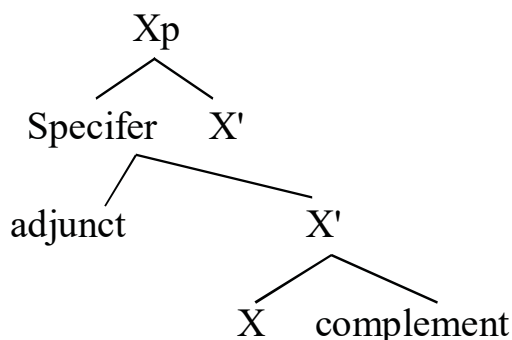
- ١- تیۆرا ئیکس بار (X').
- ٢- تیۆرا واتایی (θ).
- ٣- تیۆرا دهستههلاتئ.
- ٤- تیۆرا دوؤخی.
- ٥- تیۆرا بهستنی.
- ٦- تیۆرا کاتیگۆریا به‌تال.

١-٣-١ تیۆرا ئیکس بار (X'):

د تیۆرا (GB) دا گری پیکهاته‌کا سه‌ره‌کییه د زمانیدا، رسته ب هه‌موو جوړین خوه‌قه ژ لیکدانان چهند گرییان پیکدهییت. چومسکی تیۆرا (X') بو دیارکرنا روئانا هه‌موو جوړین گرییان د هه‌موو زماناندا دانایه (Chomsky 1995: 72)، دیاردکهت کو روئانا (X') پروژه‌سازدانا گرییان خویادکهت، ئه‌وین د ناقه‌فه‌ره‌ه‌نگین زمانیدا هه‌نه و ئاخشتنکه‌ر هه‌لدبژیرت. په‌یوه‌ندیین بنه‌ره‌تی (سه‌ره‌کی) د قئ پروژیدا ژ په‌یوه‌ندییا دناقبه‌را سه‌ره‌یی و دیاریکاریدا و په‌یوه‌ندییا سه‌ره‌یی و ته‌واوکه‌ری پیکدهییت. ئه‌ه‌ف په‌یوه‌ندییه ب فان یاسایان دهینه دیارکرن:

- Xp → specifier, X'
- X' → adjunct, X'
- X' → X, complement (Haegeman 1994: 1046 cook& Newson 1996: 127)^(٢).

ئەڤ یاسایە روونا هەموو گرییان ب ڤی شیوهیی خۆیادکەت:

د ڤی هیلکاریا دارئاساییدا (x) هەمبەری سەرەیی هەر گرییهکییه،
 (گرییا ناڤی: ناڤه، گرییاکاری: کاره، گرییا هەڤالناڤی: هەڤالناڤه،...)، د
 یاسایین تیورا (X') دا دوو پهیوهندی هەنە.

١- سەرەیی هەر گرییهکی لدویڤ جوژی گرییه وهك گرییا ناڤی: ناڤه
 (ئامازە بشی خالی لسهری هاتیهدان).

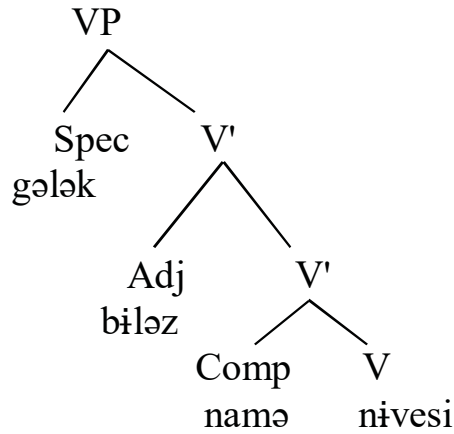
٢- ژ ئەنجامی لیكدانا سەرەیی و تهواوکهری دبیتە (X'), پاشی (X') لگه‌ل
 دیاریکاری دهیته لیكدان و دبیتە (XP)

٣- ئەڤ خاله ب سیمایین سینتاکسیین سەرەیشه بەندە، هەندەك كەرەسته
 د گریدا سەرپشکینه وهك سەرباری، کهواته دبیت د رستیدا بهین یان نههین،
 لی سەرە و تهواوکه‌ر کەرەستین سەرەکینه دڤیت د رستیدا هەبن:
 (Stowell 1981: 70 ; Chomsky 1986: 81 ; kornai and pullum 1990: 36)

١٧- نازادی گهلهك بلهز نامه نھیسی.

د رستا (١٧) یدا (گهلهك بلهز نامه نھیسی) گریهكا کاریه و شروفه کرنا وی ب ریکا دارناسایی ب فی ناواییه:

-١٨

ژ ئهجامی لیكدانا سه رهیی (نھیسی) و تهواوکهری (نامه) (V') پهیدا دبیت، پاشی (V') لگه ل سه رباری (بلهز) دهیته لیكدان و جار هکادی (V') پیکدهیته و (V') لگه ل دیاریکار (گهلهك) گرییا کاری (VP) پیکدهینن. ریزمانا گشتی ژ بنه ما و پارامیته ران پیکدهیته و تیورا (X') بنه مایین گشتیه و (ریزبونا که رهستان دپیکهاتا (X') دا پارامیته رن، ئایا سه ره ل دهستیکی یان ل داوی دهیته) (Chomsky 1988: 68-72).

تیورا (X') دوو جوړین گرییان دهستیته شان دکهت:

١- گرییین سه رهیین فهرهنگی.

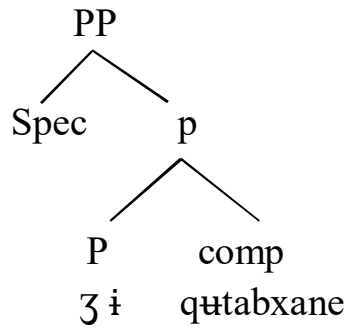
٢- گرییین سه رهیین ئهرکی (Abney 1987: 43-44).

دیارکرنا جوړین گرییان دزمانی کوردیدا لگور تیورا ئیکسبار (فهرهنگی،

ئهرکی) ب فی رهنگیه:

٢١- ژ قوتابخانی.

-٢٢

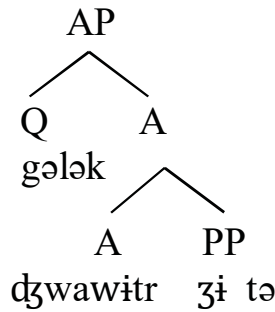

٣-١-١-٣-١ گریئا هه قالناقی (Ap):

دگریئا هه قالناقیدا هه قالناق سهرهیه، راده دبیته دیاریکاری وی و
هنده کجاران گرییه کا پیشناقی یان ناقی وهک تهواوکهرومردگرت:

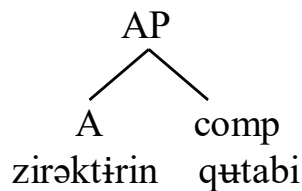
٢٣- که لهک جوانتر^(٤)

-٢٤

٢٥- زیرهکترین^(٥) قوتابی.

-٢٦

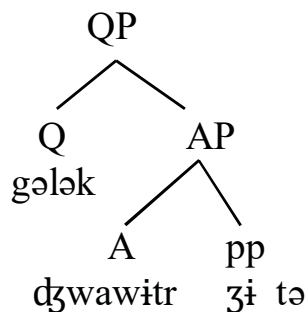
ئەگەر رادە لگەل ھەقائەتی ھات بیروبوچوونین ژ ھەقجودا ھەنە سەبارەت

ھاتنا وی:

۱- چومسکی ل سالیڻ (۱۹۸۱، ۱۹۸۶، ۱۹۹۵) دبیژیت: ئەگەر رادە لگەل ھەقائەتی ھات، گریهەکا ھەقائەتی، ھەر وەك نموونا سەری (گەلەك جوانتر).

۲- ھاتنا رادی لگەل ھەقائەتی دبیتە ئەگەری پەیدا بوونا گرییا رادی (adford 1997: 105).

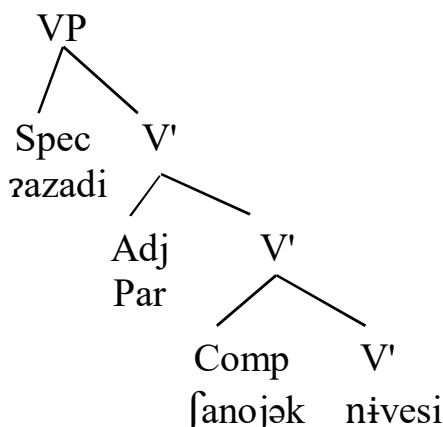
-۲۷

۱- ۳- ۱- ۱- ۴ گرییا کاری (VP)

د قی جوړی گریدا کار (V) سەرمیە، ئەگەر کار تینەپەر بیت، گریهەکا ناھی دچتە جەھی (spec)، لی ئەگەر کار تینەپەر بوو ژبلی وی گرییا ناھی. گریهەکا دییا ناھی ژی وەك تەواو کەر و مردگرت، ھەر وەھا د ھەر دوو باراندا (کاری تینەپەر و تینەپەر) دکارت سەرباری وەك کەرەستەییەکی سەریشکی ھەلبژیرت:

۲۸- ئازادی پارشانویەك نفیسی.

٢-١-٣-١ گریڤن ئهركى (سینتاکسى):

ئهو جوړى گریڤانه، كو سه ره یڤ وان كاتیگوریڤ ریزمانینه، كهواته سینتاکسینه و فهرهنگى نینه، وهكو گریڤا تاف و كهسى (IP) و گههینهرى (CP) و دیاركهرى (DP).

ئهگه بنیرینه سیمایڤن گریڤن ئهركى و فهرهنگى د هندهك تایبهتمهندیاندا ژههقجودانه، (ئابنى) هندهك سیمایان بو گریڤا ئهركى خوڤا دكهت:

- ١- كاتیگوریڤن ئهركى پوئینهكا گرتینه.
- ٢- ب شیوهیهكى گشتى ژ لایى فونولوجى و مورفولوجیشه ب هندهك سه ره یڤن دیشه بهندن، هندهكجاران ژ لایى فونولوجیشه دهرناكهفن.
- ٣- باراپتر تهواوكهركى وهردگرن و ئهو تهواوكهره ژى نهئارگیومیئته، كه واته (VP) یان (IP) یه.
- ٤- ب شیوهیهكى گشتى ئهه كاتیگوریڤن ئهركى ژ تهواوكهرى خو ه نابن (ژههقناقههتن).
- ٥- فان كاتیگوریڤان نافهروكا پهسنى (وهسفى) نینه، تهنه پهیوهندیڤن ریزمانى دیاردكهن. (Abney 1987: 43-44).

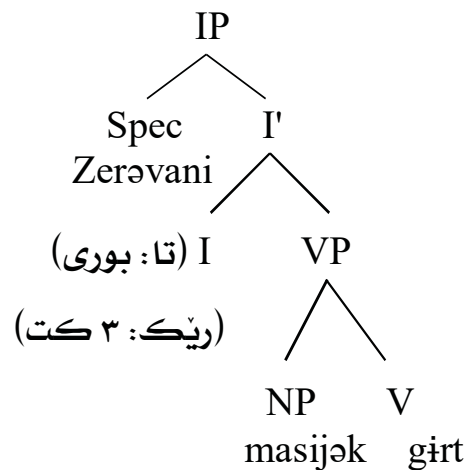
گرینی ئهركی لسهرفان جوران پارقه‌دبن:

۱ - ۳ - ۱ - ۲ - ۱ گرینیا تاف و کهسی (IP):

د قی جوری گریدا تاف و کهس سه‌رهیی گرینه، د تیورا (GB) دا رسته وهک گرینیا تاف و کهسی دهیته هژمارتن، دبیت (I) ئایتمه‌کا فه‌ره‌ه‌نگیا سه‌ریخوه هه‌بیت وهک کارین هاریکار، یان مورفیمه‌ک بیت، یانژی، نه‌بستراکت بیت (ژلایی فونولوجیقه چ نیشانه یان مورفیم نه‌بیت). (Chomsky 1985: 52; Ouhallah 1991: 53). سه‌رهیی قی گری (I) باراپتر (VP) وهک ته‌واوکه‌ری وهردگرت و (Spec) ی وی (NP) یه.

۳۰ - زیره‌فانی ماسیه‌ک کرت.

۳۱ -

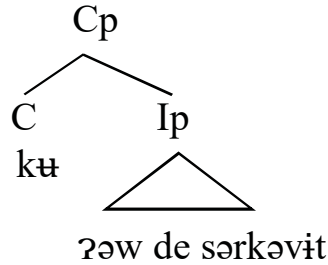

۱ - ۳ - ۱ - ۲ - ۲ گرینیا که‌هینه‌ری (CP):

سه‌رهیی قی گری کاتیگوریا ریزمانیا که‌هینه‌ری وهردگرت وهکو (کو، کا، داکو،...) ته‌واوکه‌ری وی باراپتر گرینیا تاف و که‌سییه (lasnik2000: 142-144) (cowper 1992: 67).

۳۲- نازادی کوت ، کو ئەو دی سەرکەفت.

-۳۳

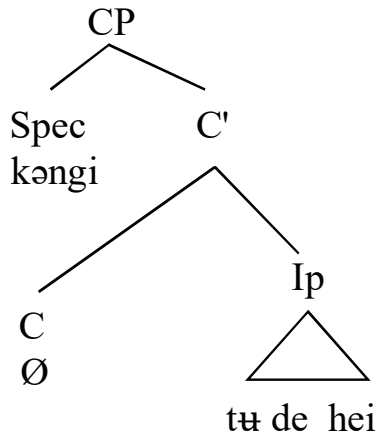

د نموونا (۳۳)یدا، لارستا (کو ئەو دی سەرکەفت) ئامرازى (کو) سەرەیه و تەواوکەرى وى گرییا تاف وکەسییه.

د رستین پرسىاریدا (Spec) گرییا گەهینەرى گرنگیهکا تایبەت بو جهى ئامرازى پرسىاری هەیه، دەمى کو ئەف ئامرازه جهگهورینی دکەت:

۳۴- کەنگى تو دی هیى؟

-۳۵

۱- ۳- ۱- ۲- ۳ گرییا دیارکەرى (Dp):

ریزمانا دیرىن هەتا ل دەستپیکا تیورا (GB) گرییا ناڤى وهك پروژسازدانا ناڤهكى، کو ناڤ سەرە یه سەرەدەرى لگەل دکر بو نموونه:

۳۶- ئەو مروڤى ل پشت دەرکەهى

١- ٣- ١- ٢- ٤ گریئا خستنه سهر (دانه پال)^(٦) :

ئیک ژ تایبەتمەندییڤ دایالیکتا سهرییا زمانی کوردی هه بوونا نیشانا خستنه سهر (دانه پال)ه، ئەق نیشانه پرۆسه کا ریزمانی دروستدکەت و ئەق پرۆسه لگور نغشی (نیر، می) و ژماری (کت، کوم) یا ناغی دهیت، لدویف سیما و تایبەتمەندییڤ گریین ئهرکی، ئەق نیشانه (خستنه سهر) هه مان سیما و تایبەتمەندی هه نه؛ له ورا ئەق نیشانه وهک سهره ییه کی ریزمانی، گرییا ئهرکییا خستنه سهر سازدکەت.

د گرییا خستنه سهردا نیشانییڤ نغشی و کومی دبنه سهره، ئەق سهره یه گرییه کا ناغی یان هه فالناغی یانژی پیشناغی وهک ته واکەر وهردگرت.

٤٤- هه فالئ سوژدار

گرییا هه فالناغ

٤٥- په رتووکا زمانی

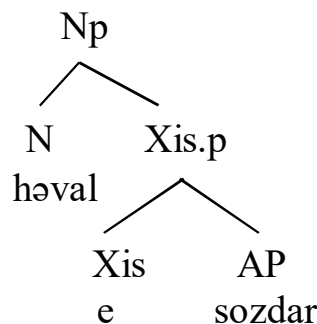
گرییا ناغ

٤٦- کو فارا لدهق وان

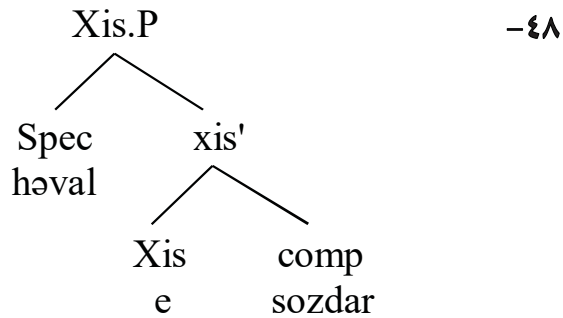
گرییا پیشناغی

د فان نمووناندا (هه فال، په رتووک، کو فارا) ناغن، دشیاندا یه بیژین کو ئهو پیکهاته هه موو پیکشه گریین ناغینه، ناغ سهره یه و گرییا خستنه سهر وهک ته واکەر وهردگرت:

٤٧-

بنیڕینه‌کا دی، قی پیکهاتی هه‌مووی وهك گریه‌کا خسته‌سه‌ر
 وهرگین و ناڤ دبیته (Spec) و نیشانا خسته‌سه‌ر دبیته سه‌ره و نه‌و گرییا ل
 دویشرا دهیت؛ دبیته ته‌واوکه‌ر (comp) ی وی:

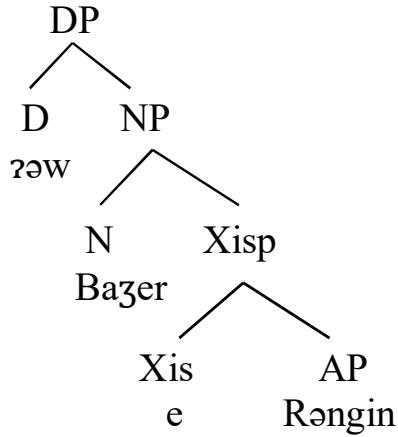
قی نیشانی (مۆرفیمی) لگۆر نش و ژماری ئەله‌مۆرفین جۆدا هه‌نه (ی، ا،
 ین)، قان نیشانان د سینتاکسیدا ئه‌رکه‌کی گرنه‌گ د لیکدانا گرییا ناڤیدا
 هه‌یه، چونکی بی وی نیشانی (ئه‌گه‌ر بهیته لادان) گری تیكدچت و ریزمانیوونا
 خوه ژده‌ست دده‌ت:

٤٩ - ♦ وه‌لات وان

د قی نموونا (٤٩) ی، چ گریدان یان په‌یوه‌ندییه‌کا ریزمانی دناڤه‌را
 پیکهینین ویدا نینه، که‌واته چ جوړی گری ژی ده‌ست‌نیشان ناکه‌ت، ژیه‌رقی
 چه‌ندی تا‌کو نیشانا خسته‌سه‌ر د قی نموونیدا بکارنه‌هیت، گری پیکناهیته ،
 که‌واته ئەڤ نیشانه بو مه گری دروستدکه‌ت:

٥٠ - وه‌لاتی وان

د قی فه‌کۆلینیدا نیشانا (مۆرفیم) خسته‌سه‌ر، وهك سه‌ره‌یی گریه‌کا
 ئه‌رکی دی به‌رچاڤ وهرگین، پروژه یی خوه‌یی تایبته هه‌یه و د گرییا دیارکه‌ریدا
 وهك ته‌واوکه‌ری ناڤیه، د گرییا خسته‌سه‌ردا نه‌و بو خوه گریه‌کا دیارکه‌ری
 یان هه‌قالناقی یان پیناشا‌قی وهك ته‌واوکه‌ر هه‌لدبژی‌رت.

١-٣-٢ تیۆرا واتایی:

تیۆرا واتایی لقه که ژ تیۆرا (GB)، کو فه کۆلینی لسه راقه کرنا رۆنانا ئارگیومیئنتین رستی و ئهرکی واتایی ههر ئارگیومیئنته کی د رستییدا دکهت، کهواته راقه کرنا رۆنانا ئارگیومیئنتین رستی ئاماژی ب ژماره و جوړی ئهرکی ههر ئارگیومیئنته کی دکهت، ئەوین کاری رستی وهردگرت (Horrocks 1987: 101; (leunard& leob 1988: 515 ; Chomsky 1995: 30).

به شه کار: ((ئهو که رهسته یه کو پیزانینا لسه ئارگیومیئنتان خویادکتهت، یان رهوش و چاوانیا په یوه ندیین واتایی دناقههرا ئارگیومیئنتین رستییدا خویادکتهت)) (Cook & Newson 1996: 160) ئارگیومیئنت: ((ئهو که رهسته یه، کو رۆله کی د وی رهوشی یان په یوه ندییدا وهردگرت)) (کوک و نیوسان ١٣٢٠: ١٣٨٩).

٥٣ - وهرزشفانی خه لاته کی زیرین ژ ماموستایی وهرگرت.

به شه کار (کار)

کاری (وهرگرت) پیدقی ب سی ئارگیومیئتانه، ئارگیومیئتهك ب کاری رابیت (وهرزشفانی)، ئارگیومیئتی دووی ل بهرکاری دکهفت یان کار ب سهردا دهیت (خهلاتهکی زیرین)، ئارگیومیئتی سیی ژوی کهسی دهستیپدکته (ژماموستایی).

روئین واتاین ههر ئارگیومیئتهکی بهشهکار لسهر دسهپینت، کهواته ههلبزارتنا ئارگیومیئتان لگور واتایا بهشهکاران رادوهستت، کا ههر بهشهکارهك چهند ئارگیومیئتان وهردگرت؟ ئهرکین ئارگیومیئتان دیاردکته (Chomsky1981: 37-38).

۵۴- نهخوش مر.

لگور واتایا کاری (مر) ئیک ئارگیومیئت دقیت، ئهوژی کار ب سهردا دهیت. ب نیڕینهکا واتایی، پهیوهندیهك دناقبهرا کهرهستین بهشهکار و ئارگیومیئتین رستییدا ههیه.

دهمی ئهم بزانی هه رکارهك چهند ئارگیومیئتان وهردگرت، ئهم نیژیکی واتایا وی دبین: بۆ نموونه (دیت): پیدقی ب دوو ئارگیومیئتانه:

۱- کهسهك ب کاری (دیت) رابیت.

۲- ئهو دیارده یان ئهو تشته، کو کاری (دیت) لسهر دهیته ئهجمادان.

۵۵- زاروکان تهپهیهك دیت.

ههلبزارتنا ئارگیومیئتان ب لایهنی واتایقه بهنده، کهواته واتایا کارهکی ل وی دهمی رووندبیت، کو ژمارا ئارگیومیئتین وی بزانی، بۆ نموونه واتا کاری (شوشت) لگور ههلبزاردنا جوړین ئارگیومیئتین وی دی هیتهزانی، کهسهك ب کاری (شوشت) رابیت و تشتهك دی هیته شوشتن، ئهق ههر دوو ئارگیومیئته پیدقی و بخورتینه و د رستییدا لگهل بهشهکاری ههفیشکن (کارا، کارلیکری).

٥٦ - بهيماني جلك شوشتن.

كارا كارليكري

بهلي سهربار زي دكارن د رستيذا بهين" لي هاتنا وان ب ئارمزوو و سهر
پشكينه (Carnie 2002: 167).

٥٧ - بهيماني جلك ب دهستي شوشتن.

كارا كارليكري ئامراز (ئالاف)

د رستا (٥٧) ي(ب دهستي) ئارگيومينتهكي ب ئارمزوويه، كهواته هاتن يان
نه هاتنا وي كارتيكري لسهر واتايا كاري ناكهت.

١-٢-٣-١ تورا واتاي:

د تيورا (GB) دا ب ريكا تورا واتاي رونانا ئارگيومينتين كاران دهيته
دياركرن، پشكه كه ژ دمرزاهيا فرههنگيا كاري، كو پيزانينان سهبارت وان
رولين واتاي، كو ههر ئارگيومينتهك و مردگرت، خويادكهت (Hageman 1994: 51;
Cook & Newson 1996: 161).

كوشت

كارا	كارليكري

٥٨ - ديكتاتور بيگونه هان دكوژن.

كارا كارليكري

تورا واتاي يا كاري (كوشت) خويادكهت، كار دوو ئارگيومينتان
و مردگرت، ئارگيومينتي ئيكي رولي كاريي دبينت و ئارگيومينتي دووي رولي
كارتيكري دبينت.

سوودمه‌ند	کارلیکری	کارا	بر

۵۹ - خه‌لکی هه‌ریمی هاریکاری بو باژیری واتی برن.

جهو	کارلیکری	کارا	دانا

۶۰ - ئاریانی په‌رتو‌کا خوه دانایه سه‌ریی خوه.

کارا کارتیکری جهو

وهرگر	کارلیکری	کارا	هنار:

۶۱ - ئارینی ئیمیله‌ک بو ئاراسی هنارت.

کارا کارتیکری وهرگر

تورا واتایی دوو جوړین پیزانینا سه‌بارت کاری دیاردکته، یا ئیکئ هه‌لبژارتنا سیمانتیکی یان واتایی، کو شیانیی کاری بو بژاره‌کرنا (فأقارتن) جوړی وان ئارگیومیئتانه، ئه‌وین پشکداریی لگه‌ل دکهن، هه‌روه‌ها ژمارا ئارگیومیئتیی کو روئی واتایی وهردگرن هه‌لدبژیرت، سه‌ره‌راییی فی چهندی کاری تاییه‌تمه‌ندیی هه‌لبژارتنا کاتیگوریی ژی هه‌یه، بو نمونه کاتیگورییا وی ته‌واوکه‌ریی کاری وهردگرت. (Chomsky 1981: 37-38).

۶۲ - ئاریانی باغجی زاروکان ده‌یت.

کاتیگورییا ته‌واوکاری (NP) یه.

٦٣- من دڤیت، یجم.

کاتیگۆرییا تهواوکاری (IP) یه

٦٤- فهرمانبهیری نڤیسارهک ب کومپیوتهری نڤیسی.

Np pp

کارا کارلیکری ئامراز (ئالاڤ)

٦٥- یاریکهران جام ژ تیما ئازادی بۆ یانا خوه بر.

pp pp Np

کارا کارلیکری سهراچاوه وهرگر

١-٢-٣-٢ جۆرین رۆلین واتایی:

د تیورا واتایدا ژماره و جۆرین رۆلین واتایی دزۆرن، لی ئه رۆلین سه رهکی

ئهقیین لخوا رینه (O'Grady 2002: 168-169; Haegeman 1994: 49; Radford 1988: 373):

221 (2002):

١- کارا: ئه و که رهستی رستییه، کو ب ههست و هایداری کارهکی ئه نجام بهت.

٢- کارلیکری: ئه و جۆری گرییه، کو دهرئه نجامی کارهکی وهر دگرت، یانژی دکهفته لژی کارلیکری کاریشه.

٣- ههستییکه: ههست ب بویه را دیاردهکی دکهت، یانژی ههست ب رهوشه کا فیزیکی بکهت.

٤- وهرگر/ئامانج: ئه و که رهستهیه، کار بۆ وی لایی دهیته ئاراسته کرن، یانژی دهرئه نجامی بویه را کارهکی وهر دگرت.

٥- سهراچاوه (ژیدهر): ئه و که رهستهیه، کو بویه را کاری ل ویری دهستییدکهت.

٦- جه: ئه و جهی هه لویستی کریاره کییه.

٧- ئامراز: مه بهست ژوان تشتین بکار هاتین.

٦٦- ئارمانى ئاڧرشت.

كارا كارلىكىرى/بابهت

٦٧- ئارمانى ئاڧر ژمن ومرت.

كارا كارلىكىرى سهرچاوه

٦٨- ئارمانى ئاڧر رسته سهرمىزى.

كارا كارلىكىرى جه

٦٩- ئارمانى ئاڧر بدهستى رشت.

كارا كارلىكىرى ئامراز

٧٠- ئارمانى دياربهك قازانج كر.

كارا ئارمانج

٧١- ئهم كههشتنه دهوكى.

كارا ئارمانج

٧٢- ئهم ژزاخو بهرهڧ دهوكى چووین.

كارا سهرچاوه ئارمانج / جه

٧٣- بهيمان ژدوېشكى دترست.

ههستىكهه ربابهت

كهواته يا گرنگ نهوه، پىزانىن فهرهنگى پهيوهندى ب شيوهئ رهفتارا
(سهردهرىيا) كارىشه ههيه و دبىته نهگهري ژ ههڧجوداكرنا كارىن زمانهكى، بو
نموونه كارى (شكهست و دترست) ژ لايى زانىارىين فهرهنگىشه. كو دمىشكى
ئاخشتنكهري زگماكىي زمانى كوردیدا پاراستينه. دكارين ب رىكا زانىارىين

فهرههنگیی هەر کارهکی رۆلین واتایین گونجاو بو ئارگیومیئنتین وان (شکست و دترست) خو یا بکهین:

۷۴- شکست: [-]، <کارا>.

۷۵- دترست: [-pp]، <ههستپیکه، بابهت>.

۱-۳-۲-۳: پیشهری واتایی:

بنه مایه کی گرنگ د قی تیوریدا پیشهری واتاییه، لگور قی پیشهری هەر ئارگیومیئنتهک تهنا رۆلهکی واتایی وهردگرت و هەر رۆلهکی واتایی تهنا بو ئارگیومیئنتهکیه، کهواته په یوهندیه کا راستهوخو لگه ل ژمارهیا ئارگیومیئنتان و ژمارهیا رۆلین واتایی ههیه، په یوهندی دناقهرا وندا ئیک ب ئیکه (Chomsky 1981: 36).

ئه گهر ئارگیومیئنتهکی پتر ژ رۆلهکی واتایی وهرگرت، لدویف پیشهری واتایی رستهیه کا نه ریزمانی و شاش بهرهم دی هیئت

۷۶- ❖ ئهوی خوار.

کارا

۷۷- ئهوی فراقین خوار.

کارا کارلیکری

۷۸- ئاریان هات.

کارا

۷۹- ❖ من ئاریان هات.

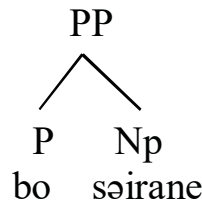
د رستا (۷۶) یدا تهنا ئارگیومیئنتهک وهرگرتیه وکاری (خوار) لدویف پیزانینین فهرههنگی دوو ئارگیومیئنتان وهردگرت، ههروهها د رستا (۷۹) یدا کاری (هات) دوو ئارگیومیئنت وهرگرتینه، ئارگیومیئنتهک زیدهیه (من)، چ رۆلین واتایی نینه؛ لهورا هەر دوو رسته ریزمانی نین.

١-٣-٣ تیۆرا دەستەهلاتی:

تیۆرا دەستەهلاتی ڤه کۆلینی لسه ڤه یوهندیی دەستەهلاتی دناڤهرا ڤیکهینی رستیدا دکهت (Chomsky 1980: 25)، بو نموونه ئەگەر گرییا ڤیشناقی (بو سهیرانی) وهگرین:

٨٠- بو سهیرانی.

٨١-

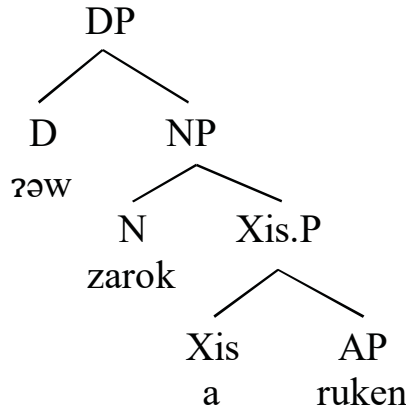

د قی گریدا، ڤیشناقی (بو) دەستەهلاتداره لسه ناقی (سهیرانی)، یان گرییا دیارکهری لگه (بو) دچت و ڤه یوهندی دناڤهرا واندا ههیه، گرییا دیارکهری ب ڤیشناقی (بو) ڤه گریدایه.

ڤیناسا دەستەهلاتی د تیۆرا چومسکیدا ڤه یوهندی ب دوو زاراڤین دیتر ڤه ههیه، ئەوژی زاراڤین زالبوون و وهچەئاراسته کرنن (Chomsky 1981 b: 92).

لگور تیگههی زالبوونی نۆهک زالبوونی لسه هر دوو نۆدین ئیکسهرد بندا دهین دکهت، وهک نموونا ل خواری:

٨٢- ئەو زاروکا رووکهن

٨٣-

گرییا دیارکهری زالبوونئ لسەر هەردوو نۆدین ئیکسەر ل بندا دەین، دکهت (D،NP)، ههروهها گرییا ناڤی ژی زالبوونئ لسەر نۆدین (N،XisP) دکهت و گرییا خستنه سەر زالبوونئ لسەر (Xis،AP) دکهت. ئەو نۆدا کو زالبوونئ دکهت دایکه و ئەو نۆدین زالبوونکری ژی خوشکن، کهواته دایک زالبوونئ لسەر خوشکان دکهت.

تیگههئ وهچه ئاراسته کرنئ په یوهندی ب تیگههئ زالبوونیه ههیه:

((A) وهچه ئاراسته کرنئ لسەر (B) دکهت ئەگەر

۱- (A) زالبوونئ لسەر (B) نه کهت.

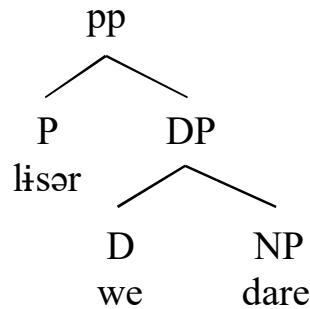
۲- (B) زالبوونئ لسەر (A) نه کهت.

۳- ئەو نۆدا کو زالبوونئ لسەر (A) دکهت، دڤیت زالبوونئ لسەر (B)

ژی بکهت)) (Chomsky 1981b: 163).

۸۴- لسەروئ داری

۸۵-

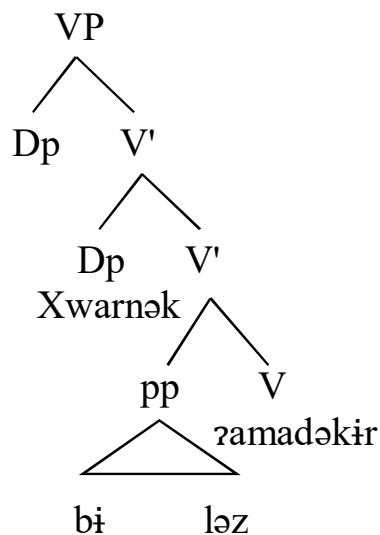

د نموونا (۸۵) یدا، (p) وهچه ئاراسته کرنئ لسەر (DP) دکهت، (DP) ژی وهچه ئاراسته کرنئ لسەر (p) دکهت، چونکی هەردوو دکهفنه ل بەر زالبوونا ئیک نۆدی، ئەوژێ (pp) یه، (pp) دایکه، (p) و (DP) خوشکن، دکارن وهچه ئاراسته کرنئ ل هەقدوو بکهن، ب هەمان شیوه د گرییا دیارکهریدا (D،Np) وهچه ئاراسته کرنئ ل هەقدکهن.

چومسکی خۆیادکەت، کو دەستەلاتیی پەیوەندییەکا بەیژ لگەل وەچە ئاراستەکرنا مەزن هەیه (Chomsky 1986b: 163). وەچەئاراستەکرنا مەزن دبیژت فەرەهنگەک ئاراستەکرنی لسهەر هەر فەرەهنگەکی د ناڤ پروژەسازدانا مەزندا دکەت، بو نموونه دگرییا پیشناڤیدا، پیشناڤ وەچەئاراستەکرنا مەزن لسهەر گرییا دیارکەری و هەر نۆدەکا، کو دکەڤتە لهن نۆدا گرییا دیارکەریڤە دکەت.

۸۶- ناشتی خوارنەک بلەز ئامادەکر.

-۸۷

لدویڤ تیگەهی وەچەئاراستەکرنا مەزن، ئەڤ گرییە (VP) یا سەری پروژەسازدانا (V) یه، چونکی (V) سەرەییە و وەچەئاراستەکرنا مەزن لسهەر هەر بیکهاتەکا د ڤی پروژیدا دکەت، کهواتە کاری (ئامادەکر) وەچەئاراستەکرنا مەزن لسهەر گرییا دیارکەری (خوارنەک) دکەت.

لگۆر تیگەهی وەچەئاراستەکرنا مەزن پیناسا دەستەلاتیی ب ڤی شیوہیی

خوارییە:

(A) دەستەلاتیی لسهەر (B) دکەت ئەگەر

۱- (A) دەستەلاتتارییت.

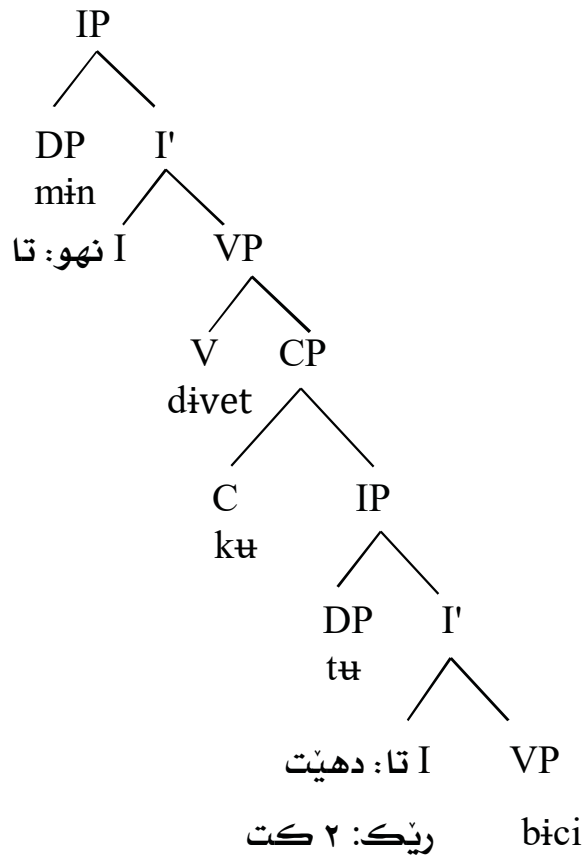
۲- (A) وهچه ئاراسته کرنا مهزن لسهر (B) بکته.

۳- چ بهر بهست دناقبهرا (A) و (B) دا نه بیت. (Chomsky 1986b: 21-22)

دهرباره ی مهرجی ئیک، دقیت دهسته لاتدار ئیک ژ کاتیگوریین فرههنگی وهک (نا، کار، هه قالنا، ئامراز) یان کاتیگوریین ئهرکی (دیارکهر، گههینه،...) بیت، سهبارت مهرجی دووی ئه وه پهیفا دهسته لاتداری لسهر دهیته کرن، دقیت دناق پروژه سازدانا مهزندا بیت، بو بجهئینانا مهرجی سیی پیدقییه، کو پهیفا دهسته لاتکری دناق بهر بهسته کیدا نه بیت، چونکی بهر بهست ههردهم ئه وه کاتیگورییه، کو رولین واتایی وهرناگرت وهکو گرییا پیشناقی یان گرییا کاری یان گرییا گههینهری، کهواته بهر بهسته کا کاتیگوری نه بیت (Chomsky 1981: 211).

۸۸- من دقیت، کو تو بجی.

۸۹-

د نموونا (٨٩) یدا (I) دهسته لاتیئ لسهر (DP) یا (Spec) ا خوه دکهت، چونکی (I) دهسته لاتداره و گرییا دیارکهری (من) دکهفته دناڤ پرۆزه سازدانا مهزنا گرییا (IP) دا و هیچ بهربهست دناڤهرا واندانینه، ب ههمان ئاوی (I) دهسته لاتیئ لسهر (CP) دکهت، لی نکارت دهسته لاتیئ دناڤ (CP) دا بکته، چونکی (CP) بهربهسته بو دهسته لاتیئ، ئه و گرییین دیرئی ب ههمان شیوهینه.

١-٣-٤ تیۆرا دوخی:

د تیۆرا (GB) دا، تیۆرا دوخی پویتهی ب دوخی ئه بستراکت و نیشانیین مۆرفۆلۆجییین دوخی ددهت (6: 1981 chomsky)، لگور قی تیۆری دوخ ئیک ژ تاییه تمه ندیین گرییین دیارکهرینه، ههر گرییه کا دیارکهری درستییدا ب شیوهیه کی ئیکگرتی دوخی وهردگرت، ئه فجا چ دوخی ئه بستراکت یان نیشانیین مۆرفۆلۆجی (رۆنانی) بن، کو ئه ف نیشانه د (S-S) دا دهردکهفن.

٩٠- شقانی پهز چه راند.

٩١- زارۆکی سیف خوار.

د رستیین (٩٠، ٩١) یدا دوخی بکهری (شقان، زارۆک) ب ریکا نیشانیین مۆرفۆلۆجی (ی، ئ) هاتییه بهرجه سترن، گرییین دیارکهری (پهز، سیف) چ نیشانیین دوخی لگه ل نه هاتیینه، لی لگور تیۆرا (GB) دقیت ههر دوخه ک هه بیته، کهواته لشییری دوخه کی ئه بستراکتی هه یه.

تیۆرا دوخی دوو جوړین دوخان دیار دکهت:

١- دوخی بنجی.

٢- دوخی رۆنانی.

١-٤-٣-١-١ دۆخی بنجی:

دۆخی بنجی په یوه ندى ب نیشان کرنا رۆلین واتایشه ههیه و ئەف دۆخه ژلایى
وی رۆنانا کو رۆل واتای ددهته گرییا دیارکهری. دۆخی بنجی وهردگرت.

92- John gave Ann a gift.

د قى نموونا زمانى ئینگلیزیدا گرییا دیارکهری (a gift) دۆخی بهرکارى
نه راسته وخو ژلایى کاریشه وهرگرتیه وهك تایبهتمه ندییه کا واتای یا کارى
(gave) و ئەف دۆخه بنجیه و د رۆنانا ژناقدا (D-S) وهك تایبهتمه ندییه کا
فه رههنگییا وی کارى دهیته دان، رۆل واتای ژى ددهته وی نا قى (-Chomsky 1981: 170)
(171).

ئیک ژ تایبهتمه ندیین دۆخی بنجی ئەوه، ب هندهك رۆلین واتایشه
گریدایه، ژ ئەجامى بهخشینا وان رۆلین واتای، تایبهتمه ندیین فه رههنگییا
دۆخه دهری دهیت.

((دۆخی بنجی د (D-S) ی لبهری جهگه ویرینی رووبدهت، دهردکەفت)) (cook
& Newson 1997: 226) و قى دۆخی نیشانیین مۆرفو لۆجى نین، کو ئامازى پیبکەت،
چونکی ئارگیومی نیتین ههر رسته یه کى د ههر زمانه کیدا بیت، بى رۆلین واتای
نابن (قیان سلیمان حاجى ٢٠٠٩: ١١٢).

٩٣- ئەز سترانه کى ژ ته را بیژم.

د قى نموونیدا دۆخی بکهری ژ تافی هاتیه وهرگرتن و دۆخی
بهرکارى (سترانه کى) ژ بنیاتی کارى هاتیه وهرگرتن، دۆخی بهرکارى
نه راسته وخو ژ پیشناقی (ژ) وهرگرتیه، لى دۆخی بنجی (را) یه، په یوه ندى ب رۆل
واتایشه ههیه، دبیته دۆخی هاوبهش (مزگین عهبدو لرحمان ئەحمەد ٢٠٠٦: ٥١-٥٣).

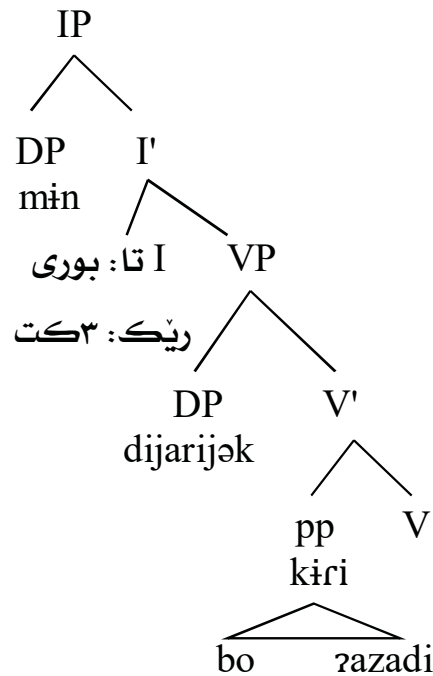
١-٣-٤-٢ دۆخی رۆنانی:

د تیورا (GB) دا تیگههی دۆخی رۆنانی ژ دۆخی بنجی جودایه، ههر گرییه کا دیارکهری کو دۆخی ژ کهرهستی دۆخهر و مردگرت ل بن دهسته لاتییا ویقهیه. دۆخی رۆنانی د رووی سهرقه (S-S) دا پشتی جهگهورینی روودمت (Chomsky 1995: 46-121). وهك تایبهتمهندییه کا رۆنانی ب جهین هندهك گرییین دیارکهریقه.

ئهو گرییا کو دۆخی رۆنانی و مردگرت وهك تایبهتمهندییه کا وی گری و جهی وی گری د رستیایه، کهواته تایبهتمهندییه کا رۆنانا جهیه د رستیادا، بو نمونه دۆخی بکهری دۆخی رۆنانییه تایبهته ب جهی (Spec,IP)، دۆخی رۆنانییا بهرکاری ب جهی (Comp,VP) قه گریدایه، ل وان جهان دۆخان و مردگرن.

٩٤- من دیاریهك بو ئازادی کری.

-٩٥

د قى رستیدا سى دۆخین رۆنانى هه نه:

- ۱- دۆخى بکهرى: جهى وى (Spec,IP) يه، دۆخى ژ تافى و مردگرت.
- ۲- دۆخى بهرکار: جهى وى (Comp,VP) يه، و دۆخى ژ بنياتى کارى و مردگرت.
- ۳- دۆخى بهرکارى نه راسته و خو: جهى وى ته و او کهرى پيشناقيه (Comp,PP)، دۆخى بهرکارى ژ پيشناقى و مردگرت.

دۆخى رۆنانى يان ب ريكا نيشانين مؤرفولوجى خويا دبیت، يانژى ب ريكا جهين گريين ديارکهرى د رستیدا، کهواته دۆخى رۆنانى تايبه ته ب بکهرى و بهرکارى و بهرکارى نه راسته و خوڤه.

۹۶- ئازاد چوويه د زانکوييڤه.

د گرييا (د زانکوييڤه) نيشانا (ڤه) نيشانا جهيه، ئەڤ دۆخه تايبه ته ب رۆلى واتاييى جهيه، کهواته بۆ مه خويادکته، مه بهست ژى جهه، ههروهها نيشانا (ى) نيشانا دۆخى بهرکارى نه راسته و خو ژ پيشناقى (د) و مرگرتيه و رۆنانيه، کهواته ل هندهك جهان دوو دۆخ دهينه و مرگرتن (Barwari 2004: 126).

۱-۳-۴-۳ فيلتهرى دۆخى:

ئیک ژ بنه مایى تيورا دۆخى، فيلتهرى دۆخيه، ((هه ر گرييه کا ديارکهرى دقيت د رۆنانا سه رڤه (S-S) دۆخى ئەبستراکت يان مؤرفولوجى و مرگرت)) (Chomsky 1981a: 74; smith 1999: 74). لگور قى بنه مایى ئەگه ر د رسته يه کيدا گرييه کا ديارکهرى د رۆنانا (S-S) دا، دۆخى بنجى يان رۆنانى و مرنه گرتبيت، ئەو رسته ژ لايى ريزمانيه شاشه و د ئاستى (LF) دا ده رڤت.

۹۷- ❖ ئاريانى په رتووك ديوار خواند.

د رستا (۹۷) يدا گرييا ديارکهرى (ديوار) دۆخ و مرنه گرتيه، کهواته د ئاستى (LF) دا رسته شاش و هه رڤتيفه.

دوخی په یوهندی ب دهسته لاتییښه ههیه، چونکی دوخی روڼانی ژ لایئ
که رهسته یه کی دوخدر و دهسته لاتدارقه دهیته دان، تهنه ا ټه گهر دوخدری
دهسته لاتداریی لسه ر گرییا ناڅی هه بیت، که واته مه رجین سهره کی بو دوخی
روڼانی ټه څه نه:

۱- دڅیټ په یف دوخدر بیت.

۲- دڅیټ په یفا دوخدر دهسته لاتداریی لسه ر که رهستی دوخ وهرگر بکه ت.

۱-۳-۵ تیورا بهستنی:

ټیک ژ لقیڼ سهره کی د تیورا (GB) دا تیورا بهستنی ټه ټیوره سهره ده ریئ
لگهل په یوهندی یڼ هه څنیشانگری دناڅبه را گرییڼ دیارکه ری د رستیڼ هه ر
زمانه کی دا دکه ت (Chomsky 1973: 237-240; Chomsky 1995: 92-99) و ټه ټیوره ژ
سی بنه مایان پیکهاتییه:

بنه مایئ A: ټه نافور ب کاتیگورییا دهسته لاتدارییا خوه څه گریډایه.

بنه مایئ B: جهناڅ دناڅ کاتیگورییا دهسته لات خوه دا ټازاده (نه گریډایه).

بنه مایئ C: دهربرینیڼ ټامازه یی هه رده م ټازادن و ب هیچ ناڅه کی د ناڅ

کاتیگورییا دهسته لاتدارییا خوه څه گریډایي نینه، ټانکو ټامازه کا سهریخوه
هه یه. (Chomsky 1981: 88; Chomsky 1986a: 166). لگور څان بنه مایان چومسکی

دبیژت، کو د تیورا بهستنی دا سی جوړین گرییڼ دیارکه ری هه نه: (ټه نافور،
جهناڅ، دهربرینیڼ ټامازه یی) (Chomsky 1982: 78-89).

۱-۳-۵-۱ ټه نافور

لدویف تیگه هی ټه نافوری ټه و جهناڅیڼ د زمانئ کوردیدا هه یڼ، تهنه دوو

جوړین جهناڅان بخوه څه دگرت، ټه وژی جهناڅی خوه یی و جهناڅی هه څی^(v):

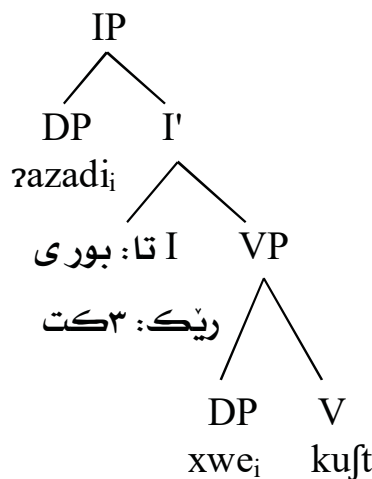
جهناڅی خوه یی:

۹۸- وی خوه د قودیکی دا دیت.

د رستا (٩٨) یدا گریښن (وی، خوه) ژههڅجودانه، هەر ئیکی رۆلهکی
 ریزمانی ههیه (بکه، بهرکار)، کهواته ئەو کهسی ب کاری رابوو، ئەو کهسی
 کار ب سەردا هاتییه، د قی نموونیدا هەر ئیک کهسه، ئەگەر د رستهیهکیدا بکه
 و بهرکار هه مان کهس بیت، جهناق خومی ل شوینا بهرکاری بکاردهیت (رهشید
 کورد ٢٠٠٨: ٧٦)؛ له ورا قان جوړین گریښان د تیورا بهستنیدا ب ئەنافور دهینه ناڅکرن.

٩٩- ئازادی خوه ځکوشت.

-١٠٠

د رستا سەریدا گریښا دیارکهری (خوه) ئەنافوره، چونکی ئاماژەیا خوه ژ
 گریښه کا دی (ئازادی) وەرگرتییه. ئەنافور و ئەو گریښا دیارکهری، کو ئەنافور
 ئاماژەیا خوه ژئ و مەرگرت، د قییت د ئیک کاتیگورییا دهسته لاتیییدا بن و ئەو
 کاتیگورییه (IP) یه.

د زمانیدا ئەو رستین ئەنافور تییدا بیت، جهناق خومی دبیته بهرکار و ژ
 دووباره کرنا هه مان ناڅی دبیته ریگر.

١٠١- زناری خوه هاقییت.

جهناقی ههقی:

جهناقی ههقی (ههقدوو) هه مان رهوشتی جهناقی خوهیی ههیه و نه نافوره:

۱۰۲- رووکه ن و روژدایی ههقدوو (ههقدوو) ل سیمناری دیت.

گرییا دیارکهری (ههقدوو) نه نافوره، ئاماژیه خوه ژ گرییا دیارکهری (رووکه ن و روژدایی) و مرگرتیه.

نه نافور ب شیوهیه کی گشتی ئاماژیه کا سه ریخوه نینه، ئاماژیه خوه ژ گرییه کا دییا دیارکهری و مردگرت، مهرجی گرنه ئهوه، دقیت نه نافور و نهو گرییا ئاماژه یی ژئ و مردگرت دناق ئیک کاتیگوریا دهسته لاتیدا بن، نه نافور ب بوقه گهری کاتیگوریا دهسته لاتیا خوهقه بهنده، ههردوو ب نیشانی (...i,i) ههقنیشان دبن.

۱ - ۳ - ۵ - ۲ جهناقی:

د دایالیکتا کوردیا سه ریدا دوو جوړین جهناقین سه ریخوه هه نه، هه ئیکی

بکارهینان و روئی خوه ههیه:

أ- من، ته، وی/وی، مه، وه (ههوه)، وان.

ب- نهز، تو، نهو، نهه، هوین، نهو.

۱۰۳- زیرهقانی نهو میهقان کر.

د رستا (۱۰۳) ئیدا، جهناقی (نهو) ئاماژیه کا سه ریخوه ههیه، چونکی پیدقی

ب گرییه کادیا دیارکهری نینه، کو ئاماژیه خوه ژئ و مرگرت و دناق کاتیگوریا دهسته لاتیداریدا بیت، ئی جهناق (نهو) دناق کاتیگوریه کا دیتر دایه یان دناق کونتیهسته کا نه زمانیدا یه، هه ژیه رقی چهندی نهه دکارین بیژین (نهو) بو گرییا (زیرهقانی) قه ناگه رت، به لکو بو کسه کی دی قه دهگه رت، کو (زیرهقان) نینه.

١٠٤ قوتابیان، هزر دکر، کو ئه‌و: دی سهرکه‌فن.

گریا دیارکهری (ئه‌و) چیدبیت ئاماژهیی بدهته گریا (قوتابیان)، ژ دهرقه یی کاتیگورییا دهسته‌لاتدارییا جهناقیییه، ههر دیسان دکارین بیژین ئاماژهیی ددهته کهسه‌کی دیترژ، کو (قوتابیان) نینه.

١-٣-٥-٣ دهرپرینن ئاماژهیی:

ئه‌ف مژاره، وان گرییین دیارکهری ب خوه‌قه دگرت، کو ناقین تایبه‌تی و گشتینه و ئاماژهیا خوه ژ دهرقه‌یی کونتیکسا زمانی وهردگرن و سهربه‌ستن: (پرژین، سولاق، سه‌رۆک، ماموستا، روژنامه‌فان،...).

١٠٥ پرژینی، کوت، وی روژنامه‌فانه‌ک: دیت.

د رستا سهریدا ههردوو گرییین (پرژینی، روژنامه‌فانه‌ک) ئاماژهیی له‌فدوو ناکهن، گرییا دیارکرییا (روژنامه‌فانه‌ک) ئاماژهیی ب کهسه‌کی دکه‌ت، کو دیارکری نینه و ژ دهرقه‌یی کونتیکسا زمانییه؛ له‌ورا سهربه‌ستن و ههردهم ئازادن و ئاماژهیه‌کا سهریخوه هه‌یه، بو کاتیگورییه‌کا دیتر قه‌ناگه‌رت و دناق کاتیگورییا دهسته‌لاتدارییا خوه‌دا گریدایی نینه.

تیگه‌هی به‌ستنی په‌یوه‌ندی ب وه‌چه‌ئاراسته‌کرنی و هه‌فنیشانیی قه‌ هه‌یه:

(A) (B) ی بخوه‌قه دگرت ئه‌گه‌ر

١- (A) وه‌چه‌ئاراسته‌کرنی لسه‌ر (B) بکه‌ت.

٢- (A) و (B) هه‌فنیشان بن.

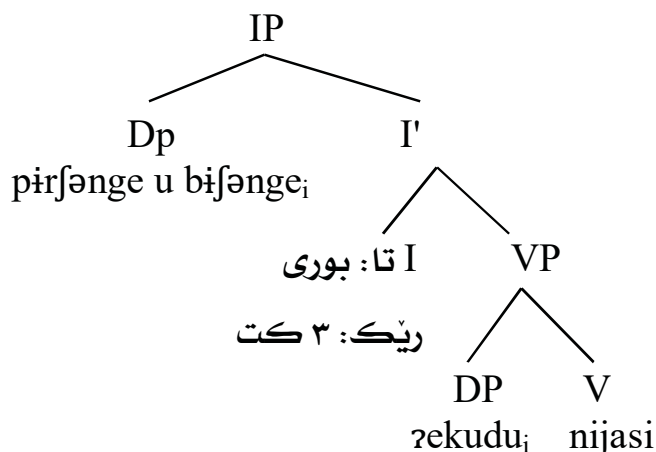
٣- ژیلی قی چهن‌دی (B) ئازاده.

(Chomsky 1980: 10; 1981: 184; 1976: 32; Reinhart 1983: 136-138)

بو روونکرنا قی چهن‌دی دی رسته‌یه‌کی وهرگرین، کو فان خالان بدهته

دیارکرن:

١٠٦- پرشه‌نگی و بیشه‌نگی ئیکودوو نیاسی.

گرییا ئەنافۆری (ئیکودوو) ب گرییا (پرشهنگی و بیشهنگی) قه گریدایه، ئەو گرییا کو وهچهئاراستهکرنی لسهر ئەنافۆری دکهت ههر گرییا (پرشهنگی و بیشهنگی) یه، لگهل ههقدوو ههقنیشانیی دکهن(i)، بنهمایئ ئیکئ یئ تیورا بهستنی لئیری بجههاتییه ؛ لهورا ژلایی ریزمانیقه رسته دروسته.

۱۰۸ ♦ ئیکودوو دیت پرشهنگی و بیشهنگی.

رستا(۱۰۸) ی رستهیهکا نه ریزمانییه و ههرفتییه، چونکی بوقهگهرا کو ئەنافۆر ئامازهیا خوه ژئ وهردگرت، وهچهئاراستهکرنی لسهر ئەنافۆری (ئیکودوو) ناکهت و ئیک ژ بنهمایین بهستنی هاتییه لادان، ههروهها دقیت ئەنافۆر و گرییا دیارکهرییا، کو ئامازهیا خوه ژئ وهردگرت، ههقنیشان بن، ههرهها بوقهگهرا وهچهئاراستهکرنی بدهته ئەنافۆری.

۱-۳-۶ تیورا بهندی:

لقهکی تیورا (GB) یه، ئەف تیوره ههقنیشانکرییین دناقههرا جهئ بگۆران یان شوینپی پرسیاران یان ههر کهرستهیهکی، کو ژ جهئ خوه یئ رهسهن بو جههکی ژ دهرقهیی (IP) دجت، بوقهگهریین وان خویداکهت (; Chomsky 1981: 76). (Hagemen 1994: 400-403).

دهمی ئارگیومینتهك ژ جهی رۆلی واتایی بو ژ دهرقه یی (IP) دجت، ئەو
 جهی نه ئارگیومینتی بیت، تیورا بهندیی په یوهندییه کا بهند دناقههرا جهی
 ئارگیومینتی و جهی نه ئارگیومینتیدا دروستدکته و ئارگیومینتا
 جهگوهۆرکری بو ژ دهرقه یی (IP) شوینییه کی ل جهی خوه دهیلت، شوینی ب
 جهی جهگوهۆرکریشه بهند دبیت، دقیت وهچه ئاراسته کرنی لسه بکته، کهواته قی
 تیوری په یوهندی ب جهگوهۆرینا نه ئارگیومینتی ههیه (ئهق جوری جهگوهۆرینی
 پشکا چواری بو هاتییه تهرخانکرن).

109- who do you see?

د نموونا زمانی ئینگلیزیدا رستا (109) د (D-S) ی رستیدا (who) ژ جهی
 ئارگیومینتی (Comp, VP) بو جهی نه ئارگیومینتی (Spec, CP) جهگوهۆرینی
 دکته، دبیت بهستنا نه ئارگیومینتان و ههقنیشانی و وهچه ئاراسته کرنی لسه
 ههقدوو دکهن. ئیک ژ تایبه ته هندیی تیورا بهندیی، سنووری یاسایین جهگوهۆرینی
 دیاردکته، ئەوژی بنه مایی ههقسویییه و ئەق بنه مایییه، مهودایا جهگوهۆرینی
 دهستنیشان و سنوورداردکته، کهواته ئارگیومینتهك نه شیت پتر ژ نوڊه کا
 بهندکهر ب پینگاقه کی دهریاز بکته (Chomsky 1975: 85-90).

- (۱) بو پتر پیزانین بنیره پشکا ئیکى ۱ - ۳ - ۴ - ۳.
- (۲) بو پتر پیزانین بنیره:
- 1- O'Grady etal 2005: 156.
2- Johannessen 1998: 46.
- (۳) تاکبهند: هندهك وشهنه دگرييا ناقيدا لبهري ناقي دهين (هه، تهنها،...)
- (۴) (۵) لثيىرئ ئەم دئ (جوانتر، زيرهكترين) وهك سه رههئ گرئيا هه قالناقي وهرگرين، ئئ دبهندئ دوويئ ژ پشكا دوويئ ب ئاوايهكئ ديتر دهئته شروفه كرن، بو پتر پیزانین بنیره ۳ - ۱ - ۳.
- (۶) ئەف جورئ گرئ ب ناقي (فريزي خستنه پال) ژئ بكارهاتيهه لسهر دوو جوران هاتيه پارقه كرن:
- أ - خستنه پالی خاوهنداریی (چاقي ته، قه پقه پا كهوى،...)
- ب - خستنه پالی تاييه تي (باژاروكئ دووكان،...) (عهبدو لخبار مسته فا مه عروف ۲۰۱۰: ۱۲۵ - ۱۲۷).
- (۷) ئەف زاراقه ژ (رهشيد كورد) ژ په رتوكا ريژمانا زمانئ كورمانجى. ل: ۷۶ هاتيه وهرگرتن.

پشکا دوویئ

جھگھۆرین و گریمانه

- جھگھۆرین
- گریمانه

٢-١ جهگهۆرین:

مژارا جهگهۆرینی هەر ل سالیڤ دهستیكا تیورا بهرهمهینان و فهگهۆهاستنی جهی پویتهپیدانی بوو. یاسا فهگهۆهاستنی^(١) بو بهرهمهینانا رستان رۆلهکی سههرهکی ههبوو، ئەف یاسایه رووی ژناقدا یی رستی - ژ یاسایین پیکهینانا گرییان و یاسایین فهرههنگی پیکدهیت- بو رووی سهرفهیی رستی فهدگوهیزت، کهواته فهگهۆهاستنا رستی ژ وی ئاستی ئەبهستراکتی بو ئاستی مادی و بهرجهستهیی بوو.

د تیورا (GB) دا یاسایا جهگهۆرینا ئەلفای (Move-a)، لجهی وان ههموو یاسایین فهگهۆهاستنی بکارهات، ئەف یاسایه لگور تاییهتمهندیین سینتاکسیین رستی، هندهک پیکهینین رستی وهك گرییا دیارکهری، یان پهیشهپرسان جهگهۆرینی ژ جهی وان یی بنههرتی بو جههکی دی دکهن.

لگور جهگهۆرینا ئەلفای ((ههر کههرستهك د رستیدا دکارت ژجهی خوه جهگهۆرینی بو جههکی دی بکهت.)) (7: 1981 chomsky). ئەف جهگهۆرینه؛ داكو رستین نهريزمانی بهرهمنههینت، پیدقی ب دانانا سنوور و بهرهبهستان ههیه. جهگهۆرین لدویف وی جهی، کو کههرسته جهگهۆرینی ژ وی جهی بو جههکی دی دکهت، لسهردوو جوران دهیته پارقهکرن:

٢-١-١ جهگهۆرینا ئارکیومینتی^(٢):

((ئهو جهگهۆرینهیه، کو ئارکیومینتهك ژ جهی خوه جهگهۆرینی بو جههکی دیی ئارکیومینت دکهت)) (175: 1997 Radford; 47: 1981 Chomsky)، کهواته پهیههندی ب جهی ئارکیومینتیقه ههیه، مهبهست ژی ئەو جهه، کو د (D-S) دا ئارکیومینتین وهك گرییین دیارکهری(ناقئ) لئ پهیدا دبن و جورهکه ژجهین واتایا بخورتی (4: 1981 Chomsky).

٢-١-٢ جھگھوړینا نه ئارکیمینتی^(٣):

ئەو جوړی جھگھوړینییه، کو ئارکیمینت ژجھی خوه جھگھوړینی بو جھهکی ژ دەرڅه ی رستی (TP) دکهت، کهواته جھهکی نه ئارکیمینتییه (Chomsky 1981: 184).

مەرهم ژجھین نه ئارکیمینتی، ئەو جھین ژ دەرڅه ی رستییه، وهک جھگھوړینا په یښه پیرسان (Chomsky 1986a: 89)، یانژی جھگھوړینا وان که رستیین لگور سیسته می زمانه کی ریزنابن وهک گرییا توپیک و تیشکو.

١- ئەو ترومبیل ته فرۆت. گرییا توپیک

٢- چ جارن ئەو فان کاران ئەنجام نادهت. گرییا تیشکو

پارڅه کرنه کا دیتر لگور چاوانیا سیسته می جھگھوړینی دهیته کرن، کا د کیژ ئاستی زمانیدا رووددهت:

٢-١-٣ جھگھوړینا ئاشکرا:

ئەڅ جھگھوړینه د سینتاکسیدا دهیته ئەنجامدان، واته که رسته ژجھی خو هیی رهسەن (بنه رەتی) جھگھوړینی بو جھهکی دی دکهت و ئەڅ جھگھوړینه (D-S) ی رستی بو (S-S) دگهورت، له ورا د ئاستی (PF) دا ئەڅ جھگھوړینه ب شیومیه کی ئاشکرا و روون خو یادکهت، وهک جھگھوړینا بهرکاری ژ (Comp, VP) بو (Spec, TP) درست بکه رنه دیاردا^(٤) (Chomsky 1995: 70).

٣- چەند کەس ته لگەل خوه بریوون ؟

٢-١-٤ جھگھۆرینا قهشارتی:

ئهف جھگھۆرینه د ئاستی (LF) دا دهیته روودان، كهواته د ئاستی (S-S) دا ناهیتته نه نجامدان؛ له ورا ب شیوهیه کی دیار ئه و كهرهستی جھگھۆرینی ژجھی خوه بو جھه کی دی دكهت، د سینتاکسیدا خویا نابیت و ناگهته ئاستی (PF)، به لكو ب شیوهیه کی نه په نی و قهشارتی د ئاستی (LF) دا دهیته نه نجامدان، وهك جھگھۆرینا په یشه پرسیان بو (Spec, CP)^(٥) (Chomsky 1986b: 50-51; 1995: 71).

٢-١-٥ شوینی:

ئه و جھی قالهیه، كو كهرهستی جھگھۆرکری ل جھی خوهیی بنه رتهی ل شوپا خوه دهیلت، لی ئهف جھه بدروستی قاله نینه، وی شوینی ههمان تابه تمه ندییین سینتاکسی و واتاییین كهرهستی جھگھۆرکری ههیه، لی وی شوینی هه بوونه كا فونه تیکی نینه و د (S-S) دا دمرنا كهفت، ((دهمی كاتیگۆریهك جھگھۆرینی دكهت كاتیگۆریهكا بهتال، یان شوینییه کی بجهدهیلت)) (Chomsky 1986a: 66). شوینی ب هیمای (t) دهیته دیار کرن.

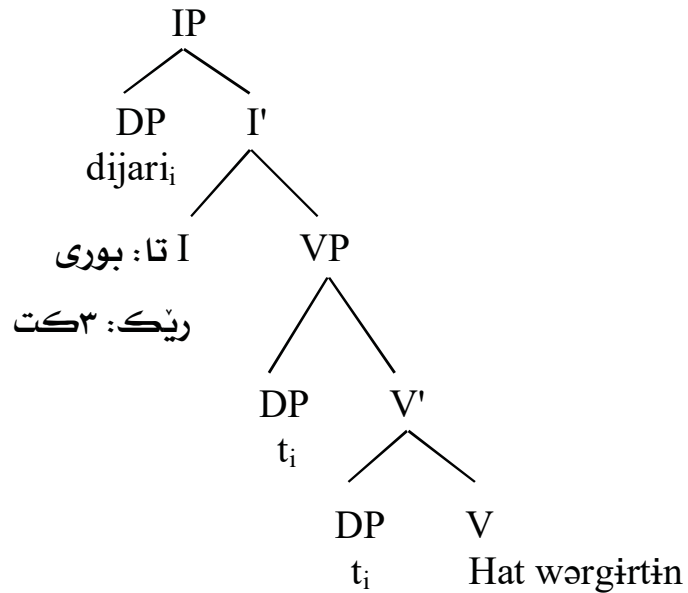
ئه و كهرهستی جھگھۆرکری (بو قه گهره)، شوینی لگهل بو قه گهری زنجیره کی پیکدهین و ئهف زنجیره وان به قرا گریدهت، شوینی لگهل بو قه گهری هه قنیشانی و هه قنایماژیی دكهت؛ داكو په یوه ندییی دناقههرا ههردوو جهاندا خویابكهت.

زنجیره ویی روئانا سه رقهیه (S-S). (میژوویا جھگھۆرینی)، ژ جهین كو كهرهستهیهك ل دهمی جھگھۆرینی ژ جھی خوه د روئانا ژ نافدا (D-S) بو وان جهان دكهت، پیکدهیت (Chomsky 1986a: 95).

شوینی لگور وی جھی، كو كهرهستهیهك جھگھۆرینی بو دكهت دهیته گهۆرین، ((شوینییا جھگھۆرینا ئارگیومیئتی وهك ئه نافورییه، دقیت د كاتیگۆریا دهسته لاتدارییا خوه دا گریدایی بیت)) (Trask 1993: 1)، كهواته بنه مایی A ژ

تیۆرا بهستنی بجهدهینت، لی ((شوینییا نهئارگیومیئتی وهك دهبرینین
 ئاماژهیه، دقیئت سههیهست بیت)) (Haegemen and Gueron 1999: 382).

٤- دیاری هات(ه) ومهگرتن.

د رستا (٤)یدا (t) ئاماژی بۆ جهی گرییا دیارکهری دکهت، کو د (D-
 S)دا رۆلی واتایی (کارلیکری) ومردگرت، جهی تهواوکهری کاریه، کو دقیئت
 بیاریزت، ب ریکا نیشانهیا (i) شوینیی و بۆقهگه دهینه ههفنیشانکر، ههروهها ب
 پینگافهکی ئەف جهگهورینا د رستا بکهرنه دیاریدا نههاتییه نهجامدان، ل ههر
 پینگافهکی شوینییهک ههیه، کهواته بۆقهگه (دیاری) لگه ل شوینیین خو
 (t_i; t_i) زنجیری پیکدهینن و ئەف زنجیره د (S-S)دا دیاردبیت، ئەف جهگهورینه
 ئارگیومیئتییه، کهواته پهیوهندییا شوینیی لگه ل بۆقهگهری وهك ئەنافورییه،
 کهواته شوینیی ئاماژهیا خوه ژ بۆقهگهری ومردگرت. لگور کاتیگورییا
 دهستههلاتیی ژی، بۆقهگه دهستههلاتیی لسهه شوینیی خوه دکهت.

درستا (٤)یدا سههرمای وی جهگهورینی، (S-S)دا بهرکار ل جهی خوه
 نهمایه، لی ههر کاری تیپههه، چونکی د (D-S)دا رۆلی واتایی دایه تهواوکهری خوه،

شوینیی وی (ti) دهریری ئ ههمان رۆلی دکهت، كهواته بیقهری واتایی د (S-S) دا پهیوهندی ب دهرهزه یا فهرههنگیا کاریقه ههیه.

ئیک ژ مهرجین نهجامدانا جهگهورینی، ههبوونا جههکی قاله د گری و رستیدایه، ئهوه جهی قاله ب ریکا جهگهورینی دهیته تژیکن، كهواته ئهوه جهگهورینی کو بو تژیکرنا جهین قاله ب ریکا كههستی جهگهورکی دهیته نهجامدان دبیزنه قی دیاردهیی جهنشینی، كههستی جهگهورکی ل ویری خوهجه دبیت، لی مهرج نینه ههموو جهگهورین ب قی ئاواپی بن، بهلکو دیاردهیا هاوشینی یان سهباریی ل وی دهمی پهیدا دبیت و دهمی كههستی جهگهورکی ژ جهی خوه بهرهقه كههستهکی دی بچت (كوک و نیوسان ۱۳۸۳: ۲۱۴ - ۲۱۵)، ((ههردوو كههسته پیکه پیکهاته کا ئالوزتر پیکهین)) وهك جهگهورینا کاری ژجهی خوه بو جهی کاری کوزهتیقی^(۶) (Radford 2006: 266-267).

بههسته ئهوه کاتیگورین کو سنورین وان پهیوهندی ب دیاردهیهکا دیارکریقه ههیه، ((بههستهك بو دهستهلاتیی دبیته ریگر، دوو بههسته بو جهگهورینی دبنه ریگر)) (Crystal 2003: 35). ئیک ژ ئارمانجا بههستهستان ئهوه، کو جهگهورینی کیمبهن؛ داكو شیانی هندی نهبیت ههر جهگهورینهکا ههبیت د ههر پیکهاتهکیدا بجهبیت.

۲-۱-۶ بهندی رۆنان پارین:

مههسته ژ قان بهندان ئهوه، دهمی جهگهورین دهیتهروودان، دقیت بو پاراستنا رۆنانا گری و رستی بیت و قان بهندان بخوهقه دگرت:

۱- بهندی جهگهورینا سههیی بو سههیی:

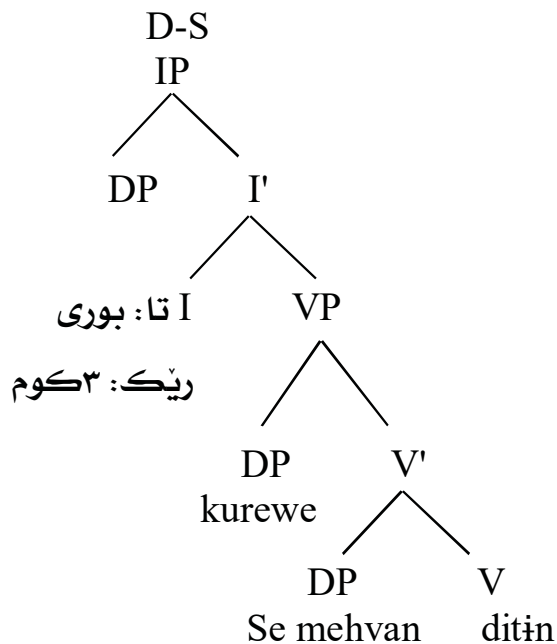
ئهگهر سههیی گرییهکی ژ جهی خوه جهگهورینی بکهت، پیدقییه بو سههیی گرییهکا دیتر بچت، کو د هیلکارییا دارئاساییدا، ژجهی وی بلندتر بیت (Radford 1997: 116)، وهك جهگهورینا کاری هاریکار بو سههیی (I)، دهمی کو رسته د زمانی ئینگلیزیدا بکهرنه دیار بیت، د زمانی کوردیدا کاری فهرههنگی بو جهی کاری سقک جهگهورینی دکهت.^(۷)

٢- بهندی جهگهۆرینا پرۆژیا مهزن بو (spec)ی:

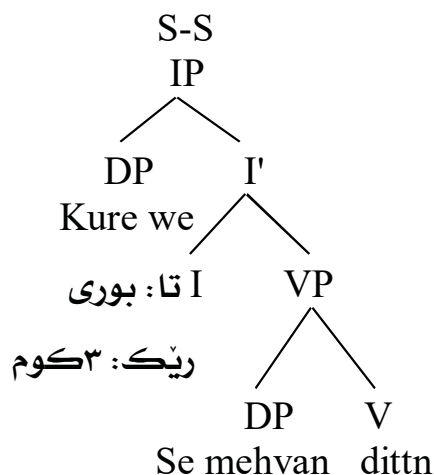
د فی جوړی بهندی، دقیت پرۆژیا مهزن یا گرییه کی هه موو پیکشه بو (spec) پرۆژیا مهزن یا گرییه کا دیتر بجت.

٥- کوری وی سی میهشان دیتن.

٦-

٧-

د روئانا ژناقدا (D-S) د پرۆژیا مهزنا کاریدا جهی دوو ئارگیومیئتان ههیه (کارا، کارلیکری)، لگور بنه مایی تیورا ئیکس بار، کار لیكدانی لگه ل (DP) یا

(سى مېھشان) دكەت و (V') پيكدھينن،لدويشرا (V') ليكدانى لگهل (DP) يا (كورى وئ) دكەت، پروژەيا مەزنا كارى (VP) پيكدھيت، ئەف پروژە نەتەمامە پيدقى ب سەرەيهەكى (I) هەيه؛ داكو هەلگرا سيمايين تافى و ريكەفتنى بيت، ئەف سەرە گرييا كارى وەك تەواوگەر و مردگرت، لگور بنەمايى (EPP) ي دقيت هەر رستەيهەكى بگەرەك هەبيت، لەورا د رستا (V) ي وەكى د دارئاساييدا خويايە د (-S S) دا گرييا دياركەرى (كورى وئ) ژ جەي (Spec,VP) بو (Spec,IP) دچت هەم بو و مرگرتنا دوخى بگەرى، هەم بو بجههينانا بنەمايى (EPP) ي ئەف جەگهورينه كريبە.

۳- بەندى جەي:

هەر كەرەستەيهەكى جەي خوە بگۆهورت، دقيت ژ نۆدەكا بەند زیدەتر دەرباز نەبيت، واتە ئەگەر ژ دوو يان سيان دەرباز بوو، دقيت پينگاف ب پينگاف بەيتە ئەنجامدان، كەواتە جەگهورينا گرييهەكى بو خالەكا زور دوور ب ئيك پينگاف ناهيتە ئەنجامدان^(۸). (Chomsky 1986a: 72).

۴- بەندى بنەمايى هەفسويى:

ئەگەر ئارگيومينتەك (كەرەستە) جەگهورينى بگەت، دقيت بو نيزيكترين جەي قالە جەگهورينى بگەت، كەواتە جەگهورين زیدەتر ژ ئيك پروژەيا مەزن نەبيت، بو نمونە د زمانى ئينگليزيدا گرييا كارياا فەرەنگى ل دەستپيكي بو گرييا كارياا كۆزەتيف يان سشك دچت، پاشى بەرەف (I) بچت^(۹). (Chomsky 1982: 31).

۵- بەندى وەچەئاراستەكرنى:

جەگهورين دقيت د ناقەرۆكا ئيك بنەمايى پروژيدا بيت، كەواتە جەگهورين وەچەئاراستەكرنى ل بەر چاف و مردگرت، مەرەم ئەو شوينپييهەك ل جەي كەرەستى جەگهورىكرى دمينت، كەواتە ئەو جەي كەرەستى جەگهورىكرى دچتى پيدقييه، وەچەئاراستەكرنى لسەر شوينپيىي خوە بگەت.

٧-١-٢ پالدمرین جهگورینی:

جهگورینی پیدقی ب پالدمری ههیه، کهواته جهگورین بی ئەگەر و پالدمر نابیت:

١- پالدمری بنه مایی پروژمیا فراوانگری (EPP):

ئیک ژ بنه مایی گشتی ئەوه، هەر رستهیه کی پیدقی ب بکه ره کی ههیه، ئەگەر رستی بکه نه بیت ژ لایی ریزمانیقه دروست نینه، ئەو رسته شاشه و بنه مایی (EPP) بجهنه هاتییه.

٨- ❖ گوت، کو ئازادی شیره کی کوشتی.

د رستا (٨) یدا جهی بکه ری د رستا (گوت) قالهیه، کهواته دی شین ب قان که رهستان (هنده کان، وی/وی، ئازاد، من،...) ل جهی بکه ری کاری (گوت) دانین، ئەه بنه ماییه د رستا (٨) یدا بجهنه هاتییه.

٢- پالدمری دوخ وهرگرتنی:

هەر گرییه کا دیارکه ری د رونا سهرقه (S-S) دوخه کی ژ دوخده ره کی وهردگرت، لی هنده کجاران گرییا دیارکه ری د هه مان پروژهی خوه دا دوخی وهرناگرت، بو نموونه بو وهرگرتنا دوخی بکه ری ژ (Spec,VP) بو (Spec,IP) پروژیه کادی جهگورینی دکهت، لی بو وهرگرتنا دوخی بهرکاری ژ (Comp,VP) بو (Spec,VP) دجت و د هه مان پروژیه دا ئەه جهگورینه دهیته ئەنجامدان.

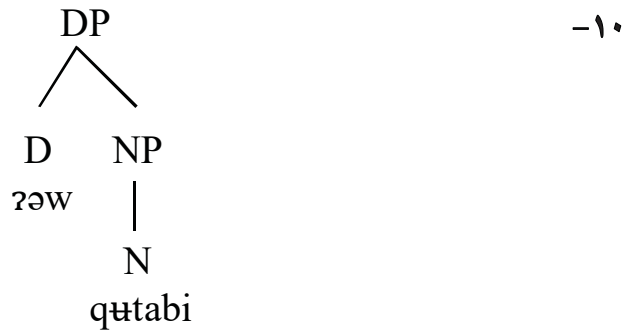
٢-٢ کریمانە:

١-٢-٢ کریمانا کرییا دیارکەری:

لگۆر قی کریمانئ پیکهاتهکا نوی پهیدا بوو، سه رهیی کرییا دیارکەری دبیته دیارکەر (D)، سه رهیی کرییا دیارکەری کرییهکا ناھی وهك تهواوکه و مردگرت (Abney 1987: 48-49; Bruening 2009: 31-33). د زمانی کوردیدا ئەق جوری کریی ب فان نموونان دیاردبیت:

دوو قوتابی، هندهك قوتابی، ئەو قوتابی، هەر قوتابیهك، هەر قوتابی، قوتابیهك^(١٠)، ...

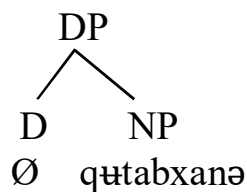
٩- ئەو قوتابی

کرییا دیارکەری، ئەگەر دیارکەر نهبیت، سه ره یی وی نه دیاره، کهواته ناقهکی رووته (ساده) و دیارکەر (∅) ه (Radford 1997: 98). وهك نموونا لخوازی:

١١- قوتابخانه

١٢-

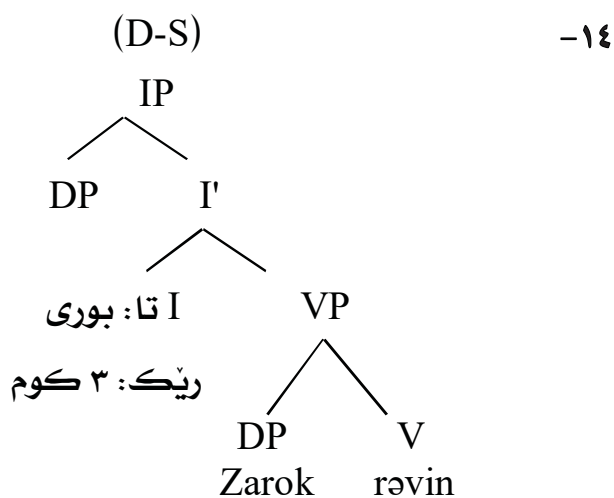

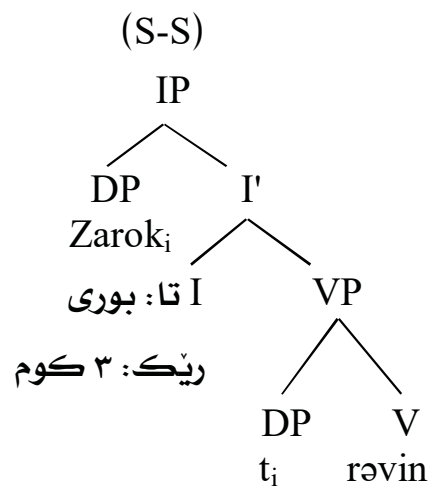
كهواته ((گرييا نافي د نافي گرييا دياركهريدا يه)) (محمد دبيرمقدم ١٣٧٩: ٥٠٤)، ب ديتنا (ئابني) ئەف دياركهره بتني ناهيت، دفت لگه ل گرييا نافي بهيت، ئەفه وي چهندي دياردكهت، ئەو دياركهه گرييا نافي وهك تهواوكهه هه ل دبئيرت (Abney 1987: 49).

٢-٢-٢ گريمانا بكهه د نافي گرييا كاريدا:

ئەف گريمانه ژلايي (كويمان و سپورتاج) يفه ل سالا (١٩٩١) ئ هاتييه پيشنياركرن، بنييرينا وان جهي بكهري يي رهسهن ل (Spec) ا گرييا كاري (VP) يه، پشتي كو جهگهوريني دكهت دچته جهي (Spec) ا گرييا تاف و كهسي (Radford 1997: 151; Harley 1995: 33-35)، ب دهربرينه كا دي بكهه د ئاستي ژونانا ژنافا (D-S) ل جهي (Spec) ا گرييا كاري دهستپيدكهت، پاشي لگور ياسايا جهگهورينا ئەلفايي جهگهوريني دكهت بو (Spec,IP) و د ژونانا سهرفه دا خويا دببت، كو دبئزنه في دياردهيي بلندكرنا بكهري. (Haegemen and Gueron 1999: 228; Radford 1997: 154).

١٣- زاروك رهفين.

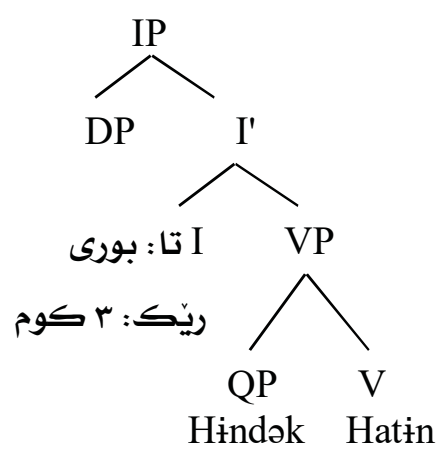

ئەو بەلگەییڭ؛ کو پشتهفانییا فی گریمانی دکن، ئەفەنه:

- ١- کار دوو ئارگیومیستان هەلدبژیرت و رۆلی ددەتە هەردووکان (کارا، کارلیکری)، د فی رموشیدا، دفییت هەر دوو ئارگیومیست دناڤ پرۆژەسازدانا گرییا کاریدا بن (Haegemen and Gueron 1999: 232).
- ٢- هەندەکجاران بکەر ب شیوهیی رادە(هەموو، هەندەک/هەندەک کەس، گەلەک، هەردوو، ئیک ژوان،...) دەییت:

١٦- هەندەک هاتن.

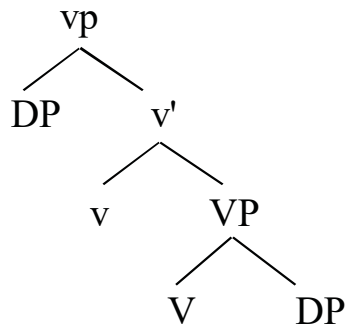
١٧-

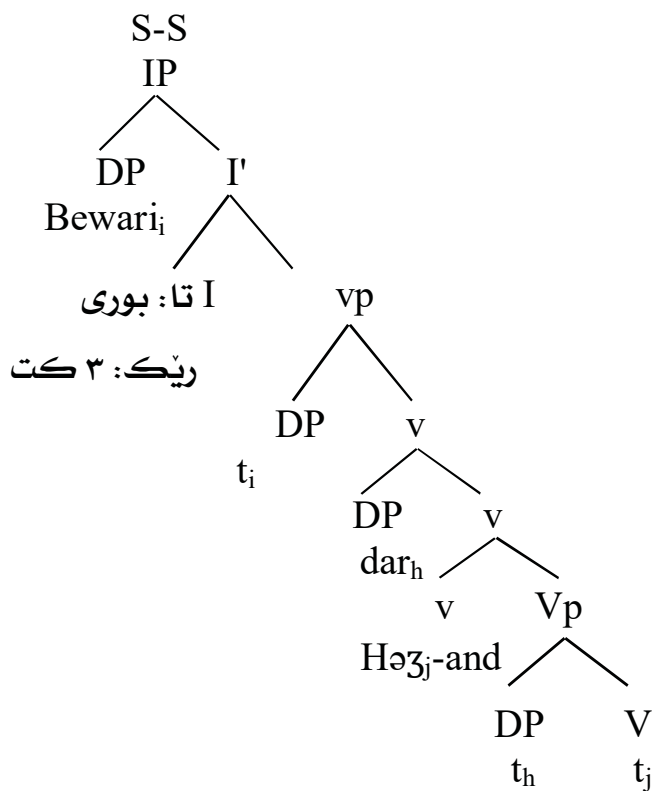
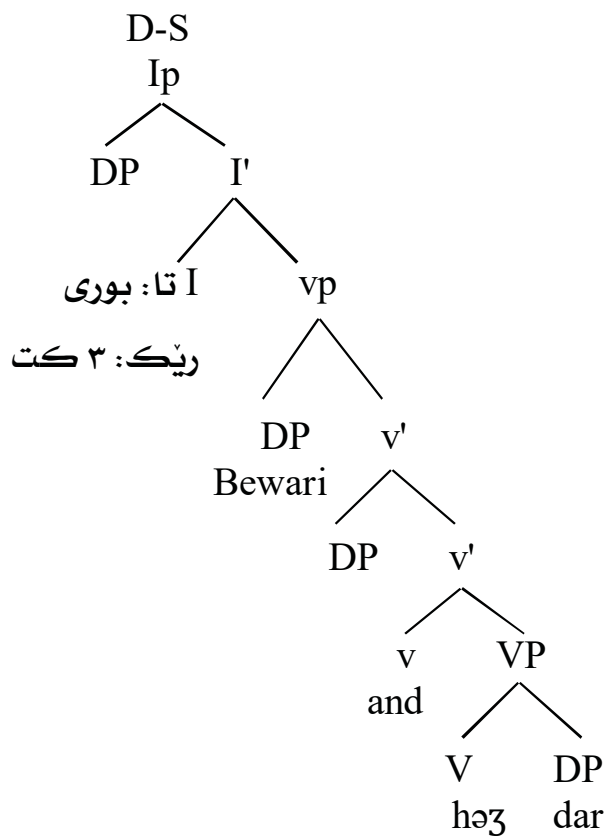
٢-٢-٣ گریمانان پارچه کرنا کاری (١١):

لگور قی گریمانان کاری تهنا ژ پروژیه کی پیکناهیت، به لکو گرینا کاری ژ دوو پروژیهان پیکدهیت و نهف گریمانان ژ لایی (لارسون) یقه هاتبوو دانان و خویادکته، کو گرینا کاری ژ گرینا کاریا بچوک (vp) یان سقک یان ژ دمرقه، یا دیژی ژ گرینا کاریا مهزن. (VP) یان ناخوهیی پیکدهیت، نهگهر ژی نهوه، هندهک ئارگیومینتین وهک کارایی رونا ناقتا (D-S) جهی وی دکهفته د (Spec) گرینا کاریا ژ دمرقه (vp)، لی هندهک ئارگیومینتین دی وهک کارلیکری/ بابته جهی وی یی رهسن دناق (VP) یا ناخوهیییدا یه (Larson 1988: 342; Radford 1997: 198) (لارسون) گریمانان هندی دکته، کو (vp) یا ژ دمرقه دبیته پروژیهی کارهکی بوش (سقک، کوزهتیف)، به لی (VP) یا ناخوهیی پروژیهی وی دبیته پروژیهی کارهکی فرههنگی:

-١٨

١٩- بیواری دارههژاند.

گریماننا گرییا کارییا دوو لایی (VP-shell)، لگور وان به لگهییین ل خواری، مفا ژێ بهیته وهرگرتن، پرانییا رستین قی قه کولینی لدویف بنه مایی قی گریمانی هاتینه شروقه کرن:

- ۱- هه بوونا کاری کوزه تیف.
- ۲- هه بوونا کاری بکه ری.
- ۳- رستین بکه ردیار ب ریکا گرییا کارییا دوو لایی (VP-shell) دهینه شروقه کرن، چونکی کارا د رستیدا ههیه، لی رستین بکه رنه دیار ته نها پیدقی ب گرییه کا کاری ههیه.

۲-۲-۴ گریماننا پارچه کرنا گرییا تاف و کهسی:

ل دهستییکا (GB) نوذا تاف و کهسی (I) سیماییین ریکه فتن و تافی دیار دکر، ل داویا سالیین (۱۹۸۰) یاندا، هندهک زمانناسان د وی باوه رییدا بوون، کو ئەه نوده بو دوو نودان بهیته پارچه کرن، ((هه ر ئیک ژ وان پرورژیا خوهیا سه ریخوه ههیه، ئەوژی گریین تافی و ریکه فتنی بوون)) (Pollack 1989: 400-412)^(۱۲).
(پولاک) ل سالا (۱۹۸۰) خویادکته، د زمانی فرهنسیدا ئاولگوزاره لدویف کاریرا دهیت، لی د زمانی ئینگلیزییدا هه ردهم ل بهری کاری دهیت (Radford 1997: 225-227).

زمانی فرهنسی

22- Jean embrasse souvent Marie.

مه ری هنده کجاران ماچ دکته جین

زمانی ئینگلیزی

23- Jean often kisses Marei.

(Barwari M: 2004: 43) مه ری ماچ دکته هنده کجاران جین

بنیرینا (پولاک) ی گهردانکرنا کاری د زمانی فرهنسیدا بهیزه، ژبه ر هندی کار جهگهورینی بو جهی ریکه فتنی دکته (جهگهورینا سه رهیی بو سه رهیی) ؛ له ورا ئاولگوزاره لدویف کاریرا دهیت، لی د زمانی ئینگلیزییدا گهردانکرنا کاری خورت نینه (لاوازه)، ژبه رقی کار جهگهورینی ناکته و ئاولگوزاره ل جهی خوهیی ره سه ن ل

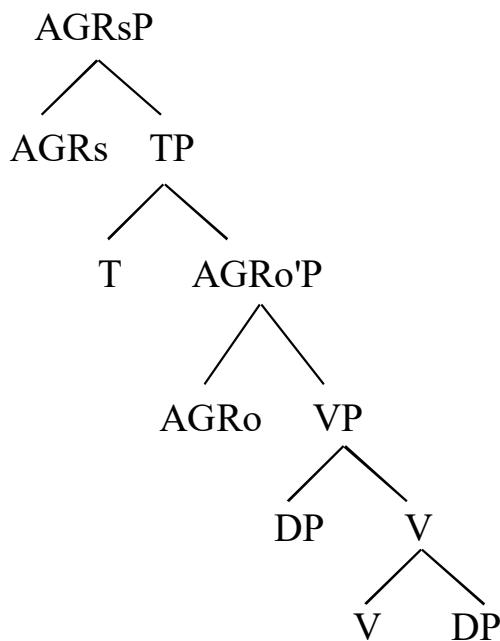
بەراھییای کارى دەمینت، ژبەر قى (پولاک) دەبیت، کو پیدقییه ئەف نۆدا (I) بو دوو نۆدان بەیتە پارچە کرن:

۱- گرییا ریکهفتنى.

۲- گرییا تافی.

هەر وها هندهك زمانناسان پيشنيار كر، گرییا ریکهفتنى بو ریکهفتنا بکەری و بەرکاری بەیتە پارچە کرن، نۆدەکا دییا ریکهفتنى بو وان زمانین کو ریکهفتنا بەرکاری هەیه، بەیتە زیده کرن، چونکی د قان زماناندا هندهك جاران کار ریکهفتنى لگهل بەرکاری دکەت نهك بکەری. (Chomsky 1990: 62)
 رۆنانا رستی ب قى شیوهی خوارى دیاردکەن (Cook and Newson 1996: 327):

-۲۴

د زمانى كوردیدا هندهك رسته هههه، كو بکەری وان ژ گرییا رادی (سەرھیی و تەواوکەری) پیکدھیّت، لى ریزبونا پیکهینین گرییا رادی هەموو جاران سەرە لپیشیا تەواوکەری ناهیت:

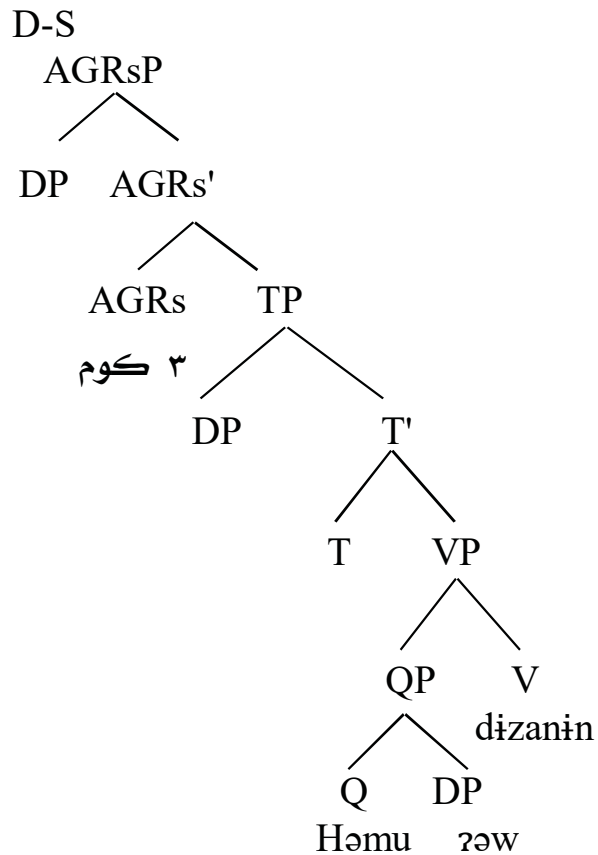
۲۵- هەموو جوتیار ئامادەبوون.

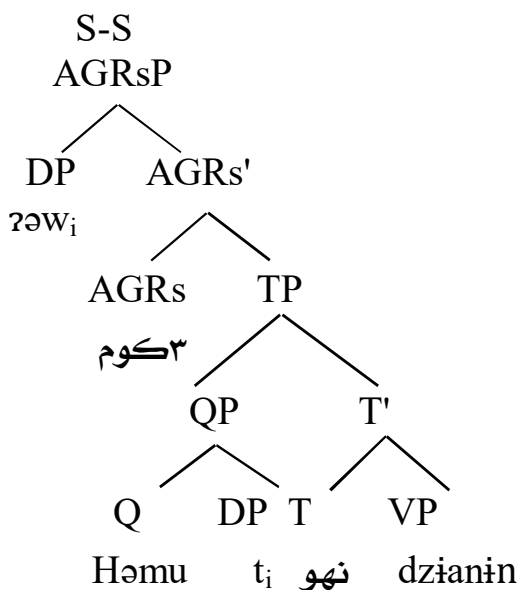
۲۶- جوتیار هەموو ئامادەبوون.

د ریزمان دیریندا راده (هه‌موو) د قان هه‌ردوو رستاندا دوو ئه‌رکان دده‌تی.
 درستای (۲۵) یدا ب هه‌قالناقی نه‌دیار و درستای (۲۶) یدا ب هه‌قالکاری چه‌ندی ده‌یته
 قه‌له‌مدان، د تیورا (GB) ب ریکا گرییا (AGR_SP) ئه‌ف جیاوازییه بو جه‌گه‌ورینا
 ته‌واوکه‌ری گرییا رادی (جوتیار) ی دزقرت.

۲۷- ئه‌وه‌ه‌موو دزانن.

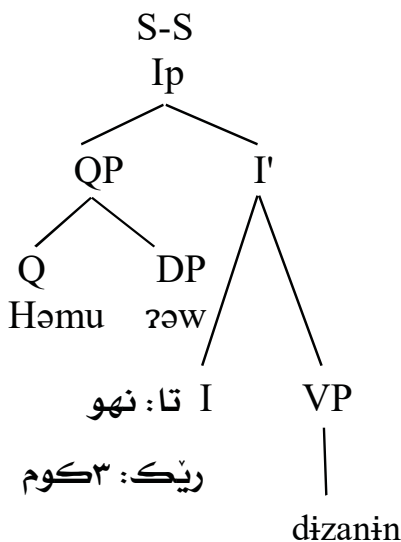
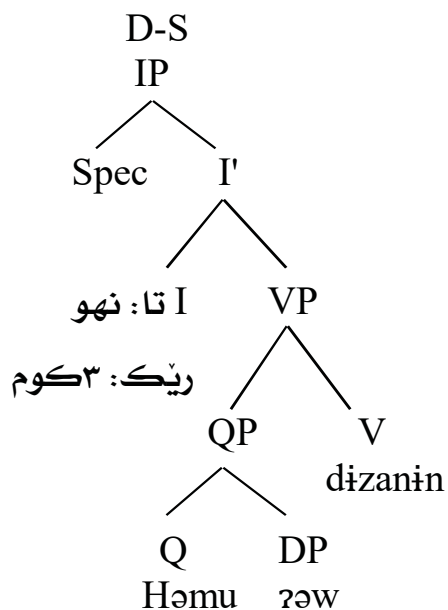
۲۸-

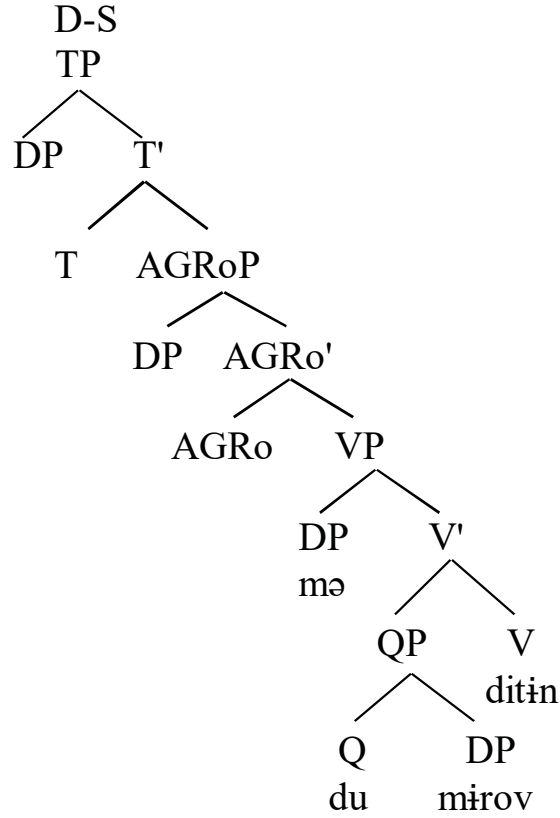

د (D-S) دا ئەف گریه (ئەو هەموو) ژ سەرەیی (رادە) و تەواوکەری (هەقالناقی نیاسینی) ب فی ئاوی (هەموو ئەو) پیکدەیت، لی د رستا (۲۷) یدا ب فی رەنگی (ئەو هەموو دزانن) هاتییه، ئەفە بەلگەیه بو جهگهورینا تەواوکەری (ئەو) بو (AGRsP, Spec)؛ داکو ریکەفتنا بکەری ل ویری وەرگرت، ل ویری ژى خوه جهدبیت، بەرؤفاژی (هەموو) کو سەری گرییا رادییه، (T) دوخی ددەتی و ل ویری دمینت و نەشیت جهگهورینی بکەت.

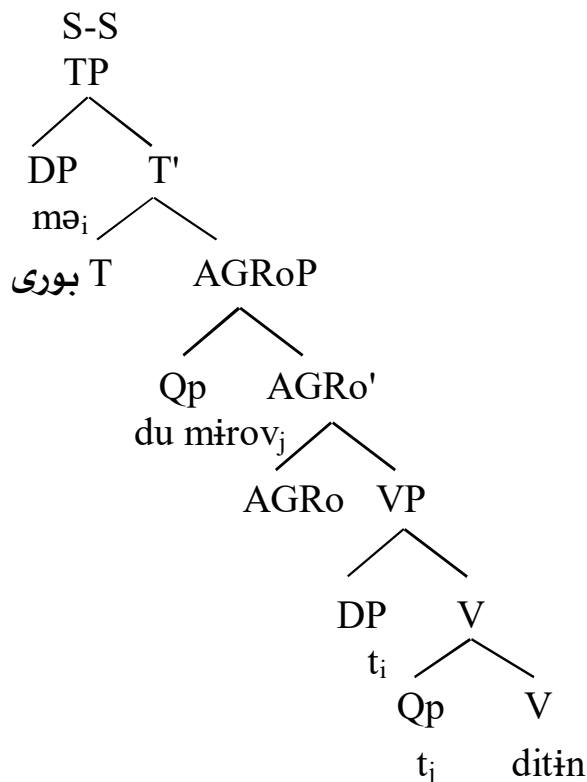
گرییا ریکەفتنا بکەری (AGRsP)، گرییا تافی وهك تەواوکەر وەرگرت (Chomsky 1995: 60,121)، مه ئەف گرییا ریکەفتنی وەرگرتیه، چونکی د فی رستیدا ریکەفتن دناقبەرا بکەری و کاریدایه، نهك دناقبەرا بەرکاری و کاریدا . د گرییا تاف و کەس (IP) دا تەنھا ئیک (Spec) هەیه، کەواته گرییا (هەموو ئەو) د ئاستی (S-S) دا کیژ ژ وان دچته (Spec, IP)؟ یان هەر دوو دچنه هەمان (Spec) ی؟ سەرەیی (تاف و کەسی) شیانا دانا دوخی بو هەر دووکان (هەموو ئەو) نینه، ژبەرەندی پیدقییه، گرییا ریکەفتنی د زمانی کوریدا هەبیت، ئەگەر هەمان رسته ب گرییا (IP) بدەینه دیارکرن ب فی رەنگییه:

هەر ب قى ئاوايى د وان رستين زمانى كورديدا، يين ريكهفتنا بهركارى
 لگه ل كارييه، ئەم پيدقى ب نۆدهكا دينه، كو دبىژنى ريكهفتنا بهركارى. د قان
 رستاندا بهركار جهگهورينى ژ (Comp,VP) بو (Spec,AGRoP) دكهت؛ داكو
 دوخى بهركارى وهرگرت. بو نمونه:

د قی رستییدا ریکهفتنا بکهری نینه؛ لهورا چ پرۆزه بو قی ریکهفتنی نههاتییه
 تهرخانکرن، تهنه تاف گرییا ریکهفتنا بهرکاری وهک تهواوکهه لهلدبژیرت، ب
 تایبهتی د دایالیکتا سهرییا زمانی کوردیدا ئهگهر تافی بوری بیت و کار ژلایئ
 هیژیقه تیپهربیت.

د ئاستی (S-S) ی قی رستی، جهگهورینا گرییا دیارکهری (مه) ژ (Spec,VP) بو (Spec,TP) ژبهر ئەگهری وهرگرتنا دوخی بکهرییه، گرییا راده ژ (Comp,VP) بو (Spec,AGRoP) جهگهورین کرییه، ژ دهرئهنجامی وهرگرتنا دوخی بهرکارییه.

۵-۲-۲ کریمانا ریزبهنديا لهفچووی:

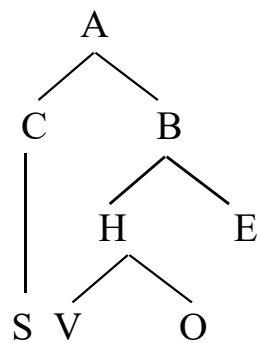
ئەف گریمانه ژ لای (کاینی) هاتییه پیشنیارکرن، لگور قی گریمانی لهفچووویهك دناقبهرا ریكخستنا ریزبهنديا پهیشاندا ههیه، پهیهوهنديا روئانا سینتاکسی دناقبهرا نواندنا ههرهمی لگهل ریزبهنديا ئاسویی خویا دکهت، واته روئانا گری ورتی ژ ریزبوونا ههرهمی دبیته ریزبوونا ئاسویی (kayne 1994: 7-10). د قی گریمانیدا ئامازه بو وهچهئاراستهکرنا نهریکهفتی کرییه. لگور قی گریمانی

لهه قچووویهك دناقبهرا ریزه ندییا په یقاندای ههیه، ریزه ندییا ئاسووی پیشهنگه و
 ئەق پیشهنگیه ب ریکا وهچه ئاراسته کرنا نه ریکهفتی خویا دکهت):
 ((A)) وهچه ئاراسته کرنا نه ریکهفتی لسهر (B) دکهت ئەگەر

۱- (A) وهچه ئاراسته کرنی لسهر (B) بکهت.

۲- (B) وهچه ئاراسته کرنی لسهر (A) نه کهت. ((Barrie (Kayne 1994: 4)
 30-33: 2011).

-۳۵

د قی دارئاسایا (۳۵) یدا (S) لبهری (V,O)^(۱۳) هاتییه، کهواته ئەو نوډا
 زالبوونی لسهر (S) دکهت، دقیت ل پیشیا نوډا کو زالبوونی لسهر (V,O) دکهت ،
 بهیت و نوډا (B) نه شیت ل پیشیا نوډا (C) بهیت و (C) وهچه ئاراسته کرنی لسهر
 (B) دکهت، لی نوډین (E)، (H) وهچه ئاراسته کرنا لسهر (C) ناکهن، چونکی (C)
 وهچه ئاراسته کرنا نه ریکهفتی لسهر ههردووکان ههیه. چومسکی وهچه
 ئاراسته کرنی ب قی رهنگی پیناسه دکهت:

((A)) وهچه ئاراسته کرنی لسهر (B) دکهت، ئەگەر

- (A) دهسته لاتی لسهر (B) نه بیت.

- ئەو گرییا، کو لسهر (A) زاله، دقیت لسهر (B) ژی زال بیت.)) (Chomsky

339: 1995).

ئەو په یوه ندییا دناقبهرا وهچه ئاراسته کرنا نه ریکهفتی و ریزه ندییا
 هه ره میدا ههیه، په یکه ری رستی و گری دسه پینت، چونکی ئەگەر کاتیگورییا (A)

وهچەئاراستەکرنا نەریکەفتی لسهەر کاتیگۆرییا (B)بکەت، دقیت ئەو پەیشا ل بن کاتیگۆرییا (A) دا بیت ل پێشیا وی پەیشی بهیت، کول بن کاتیگۆرییا (B)دا یه. گریمانا (کاینی) فان خالین ل خواری بخوهفه دگرت:

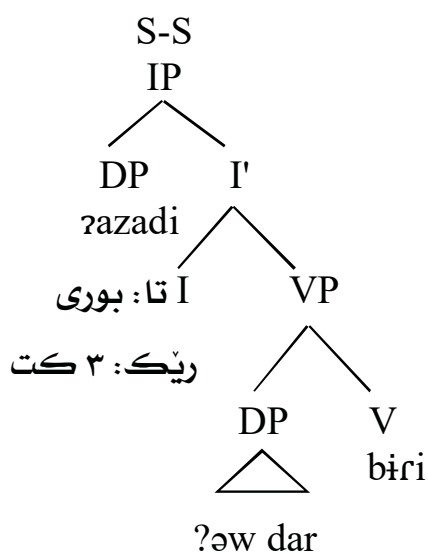
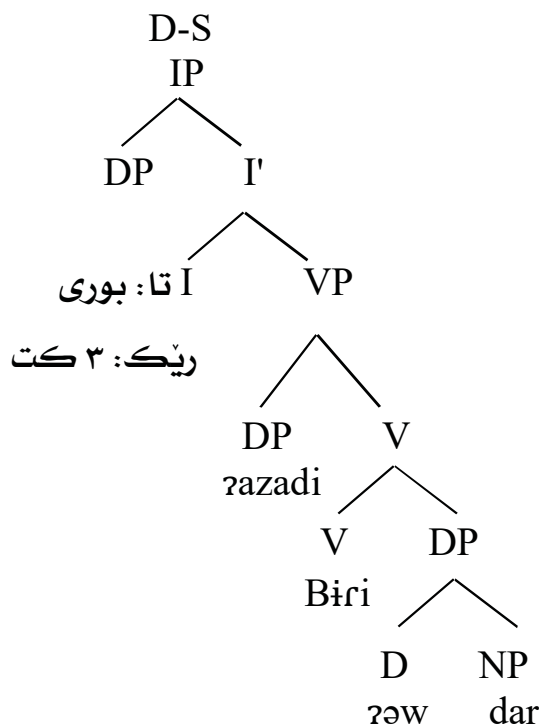
۱- پەیهوئندیا وهچەئاراستەکرنا نەریکەفتی ریزه‌ندیکرنا پەیشان د رونا هەرهمیدا دیاردکەت.

۲- ریزبوونا ئیکانه بو پیکهاتا گری ورتی (دیاریکار- سه‌ره- ته‌واوکه‌ر) ده‌ستنیشانده‌کەت، لگور (کاینی) دیاریکار و ته‌واوکه‌ر ناکه‌فته لایه‌کی سه‌ره‌یی، که‌واته دقیت ئاراسته‌کرنه‌کا به‌رؤفاژی هه‌بیت، ئیک ل پێشیا و یادی ل پشت سه‌ره‌یی بهیت..

۴- ته‌واوکه‌ری سه‌ره‌یی نابیت سه‌ره‌ بیت (Kayne 1994: 33-38).

لگور گریمانا (LCA) ریزه‌ندییا رونا رستی د هه‌موو زماناندا دقیت، شیوه‌یه‌کی ئیکگرتی (Spec- Head- Comp) هه‌بیت، لی د زمانی کوردیدا رونا رستی ب فی ئاوییه (Spec- Comp- Head)، که‌واته زمانی کوردی ژ جووری ریزبوونا که‌ره‌ستان ب شیوه‌یی (SOV) یه، بکه‌ر ل جهی خوئی دروست هاتییه، کو (Spec) ه، ریزه‌ندییا (OV) د زمانی کوردیدا وه‌ک ریزه‌ندییا سه‌ره‌ی و ته‌واوکه‌ری (Head- Comp) نینه، جه‌گه‌ورین وه‌ک مژاره‌ک بو چاره‌سه‌رکرنا جیاوازییا دناقه‌ه‌را ریزه‌ندییا گریمانا (LCA) و ریزه‌ندییا (OV) د زمانی کوردیدا خو‌یادکەت، که‌واته به‌رکاری راسته‌وخو د (D-S) دا ل پشتی کاری دهیت، لی بو وه‌رگرتنا دوخی به‌رکاری ژ کاری، جه‌گه‌ورینی ژ (Comp, Vp) بو (Spec, vP) دکەت (Barwari 2007: 17-19).

۳۶- ئازادی ئەو داربەری

د شروفه کرنا (D-S) دا کارى (برى) وه چه ئاراسته کرنا نه ریکهفتى لسه ر (DP) یا (دار، ئەو) دکهت، ده رته نجامى قى بو مه خویادبیت، کو لگور (LCA) دقیت، ئەو کاتیگورییا وه چه ئاراسته کرنا نه ریکهفتى لسه ر کاتیگورییا دی دکهت، بیدقییه ل پیشیا وی بهیت، له ورا د نموونا (۳۷) یدا کار ل پیشیا بهرکاری هاتییه، لى بو وه رگرتنا دوخی بهرکاری گرییا دیارکهری (ئەو، دار) د (S-S) دا جهگهورینی بو پیشیا کارى دکهت.

- (۱) بو پتر پیزانین لسه ریاسا فه گوهاستنی و جورین وی، بنیره:
 ۱- دیارعلی کمال کریم ۲۰۰۲: ۵۹.
 ۳- سگشان ئیبراهیم محو ۲۰۱۲: ۷- ۵۹: ۰۰۲. ۱۵.
 ۲- فیان سلیمان حاجی ۲۰۰۹: ۲۰- ۲۱.
- (۲) بنیره پشکا سیی یا فی فه کولینی بو فی جورئ جهگهورینی هاتییه
 تهرخانکرن.
- (۳) بنیره پشکا چواری ژ فی فه کولینی، تاییه ته ب فی جورئ جهگهورینی شه.
- (۴) بنیره پشکا سیی نموونا ۹۵، ۹۶.
- (۵) بنیره پشکا چواری نموونا ۱۷، ۱۹.
- (۶) بو پتر پیزانین بنیره پشکا سیی نموونا ۴۵، ۴۸.
- (۷) بو پتر پیزانین بنیره پشکا سیی نموونا ۵۵، ۵۸.
- (۸) جهگهورینا بهرکاری ب چهند پینگاقان بنیره ۳- ۲- ۲- ۱- ۱.
- (۹) د زمانی کوردیدا بو بجهینانا بهندی بنه مایی هه فسوی بنیره نموونا
 ۷۸ ژ پشکا سیی.
- (۱۰) ئەف جورئ گری کو نیشانا نه نیاسینی د کوردیدا سه رییدا وهردگرت د پشکا
 سیی د بهندی دووییدا دا هاتییه دیارکرن، بنیره ۳- ۱- ۲.
- (۱۱) ئەف گریمانه ل دەسیکی ب نا فی گرییا دوولایی (VP-shell) ژلایی
 (لارسون) یقه هاتییه، هه روه ها ب نا فی پارچه کرنا گرییا کاریژی دهیت
 (Camacho&sachez2002: 63-67).
- (۱۲) بو پتر پیزانین بنیره:
- 1- Ouhalla 1990: 184-189; Ouhalla 1991: 62-66.
 2- Chomsky 1995: ch3.
- (۱۳) لگور زمانی ئینگلیزی ژلایی چه پی بو راستییه.

پشكا سیی

جھگھۆرینا ئارگیومینتی

- جھگھۆرین دگریدا
- جھگھۆرینا گرییا دیارکهری

جهگهۆرینا ئارگیومیئتی، په یوهندی ب جهی ئارگیومیئتیقه ههیه، کهواته ژ ئاستی رستی (TP) دهریاز نابیت، ئەق جهگهۆرینه چ بو وهرگرتنا (دوخی، روئی واتایی) یانژی بو دارشتنا په یقه کا نوی (کاری دارژتی، لیكدایی) بیت، کهرستی جهگهۆرکری و شوینییی وی ب ریکا تیورا بهستی هه قنیشانی (...،tj,tj) لگهل ئیک دکهن، ههروهها کهرستی جهگهۆرکری وه چه ئاراسته کرنی ل شوینییی خوه دکهت؛ لهورا د قی پشکیدا جهگهۆرین د گریدا و جهگهۆرینا گریا دیارکری مه وهرگرتییه:

۱-۳ جهگهۆرین د کریدا:

جهگهۆرین د گریدا دبیته سی جور:

۱-۱-۳ جهگهۆرین د گریا کاریدا:

۱-۱-۱-۳ گریا کاری د زمانی کوردیدا:

۲-۱-۱-۳ مؤفولوجیا کاری د زمانی کوردیدا:

رهگی کاری د زمانی کوردیدا مؤرفیمه کابهنده، لگهل قی مؤرفیمی چهند مؤرفیمین گیرهکی چ ل پیشیا بهری یان ل داویا قی مؤرفیمی (رهگی کاری) دهین، کهواته مؤرفیمین ریزمانین گیرهک وهک جه مسهران ل دور رهگی کاری دزقرن، چونکی مؤرفیمه کا بهنده (عهبدوللا حوسین رهسول ۱۹۹۵: ۷۶).

کاری بنهرتی د زمانی کوردیدا ژ سی مؤرفیمیان پیکدهیت (تاف، رهگ، کەس)، کهواته هه رکارهکی ساده ژ فان سی مؤرفیمان پیکدهیت.

چوو

چ = رهگ

وو = م. تا. بووری

م = م. ریک

دی چم

دی = م. تا. دهیت

چ = رهگ

م = م. ریک

ژیلی وان سی مۆرفیمان (رهگ، تاف، کهس) هندهک مۆرفیمین دیژی لگهل

کاری بنهرتی و د پیکهاتا کاریدا پشکداریی دکهن:

۱- ئەو مۆرفیمین کیرهکی کول بهری رهکی کاری دهین:

۱- مۆرفیمین تافی:

- تافی دهیت: دی

دی شوت، دی راکهت، دی قافرینت، دی ههلبژیرن،...

- تافی نهو: د

ئەزدگرم، تو دگری،... (Bedirxan 1987: 12)

۲- مۆرفیمین نهریکرنی: نه، نا، مه

- نه:

۱- ل گهل تافی بووری راکههاندنی

نهکر، نهچوو، رانههیلا، نهکهفت..

۲- ل گهل تافی بووری مهرجی

نهکریبا، رانههیلابا، نهکریبت.

۳- ل گهل تافی دهیت یی ریژهیا مهرجی:

نهخوم، فهنهخوم، فهنهدهت.

– نا: ل گەل تافی نھو و دەیت یی ریژمیا راگەھاندنی:

ناخۆم، سەرھەلنایدەت، ناھەلبزیریت...

– مە: ل گەل ریژمیا فەرمانی

مەخو، مەکەفە،...

– ۳- مۆرفیمین ئەسپیکتا بەردەوامیی (نەتەواوی): د

دگرت، دبر، دچوو،... (سانیا جەبار عەبوزەید ۲۰۰۸: ۹۵).

– ۴- مۆرفیمین ریژمیا مەرجی ل گەل تافی دەیت: ب

یخوی، سەریکەفە، یھاژون.

– ۵- مۆرفیمین ریژمیا فەرمانی وداخوازی: ب

یکە، یکەن، سەریکەفە، یھاژو

– ۲- ئەو مۆرفیمین، کول داوییا رەکی کاری دەین:

– ۱- مۆرفیمین تافی بۆری (ا، ر، د، ت، ی، وو)

ھینا، سەریکەفت، ھەژاند، بر، کری، چوو

– ۲- مۆرفیمین ریژمیا مەرجی: با، ب

لگەل تافی بۆری سادە (با):

خواندیا، پیدچووبا، ھاتیا،...

ل گەل تافی بۆری تەواو:

کەفتیم، کەفتیی،... (Mackenzie: 1961: 187)

– ۳- ئەسپیکتا تەواوی (ی...ە):

لگەل تافی بۆری ریژمیا راگەھاندنی:

گرتیم، گرتیی،... (Bedirxan 1987: 124)

– ۴- ئەسپیکتا دۆری: بوو

گرتیوو، نشتیوو... (سانیا جەبار عەبوزەید ۲۰۰۸: ۹۵)

۵- مۆرفیما تئپه راندنی: اند

رهفی رهفاند

وهرمی وهرماند

نالی نالاند (Qenate kurdo 1981: 86-87)

۳-۱-۲-۱-۱ کاری دارژتی:

ئهو جوژی کارییه، کو ژ کارهکی بنهرتی لگهل پیشگرهکی دارشتنی
پیکدهیت، کهواته واتایا سه رهکییا کاری دارژتی ژ واتایا ههر ئیک ژ پارچین وی
یین جودا ناهیت، به لکو پیکه واتایه کا نوی دروستدکه ن.

کاری دارژتی د زمانی کوردیدا ب ریکا پیشگری (دا، را، فه، هل / ههل، پی،
تی، ژی، روو، تیک، قیرا، پیدا، پیقه، تیرا، وهر) دهینه سازکرن، به لی پیشگری (فه،
دا، را، ههل / هل، پی، لی، تی، ژی) ژ پیشگری دی بکارترن بو سازکرن کاری
دارشتی^(۱):

دا^(۲) هیئان، داشکاندن، رائینان، رائیخستن، فه خوارن، فه دان، هلاقیئن، ههل
ئیخستن، بیکه نین، بیزانین تیخستن، تیبرن، لیئینان، لیئالاندن، ژیبرن، ژی گرتن،
رووخستن، رووکرن، لیکدان، لیکچوون، تیکشاندن، تیکشیلان، قیرا گه هشتن،
قیراکرن، بیداجوون، بیدادان، بیقه بر، بیقه دان، بیومبوون، وهرگیران

ئیک ژ تاییهتمه‌ندیین قی کاری ئەوه، پیشگر و کار د پیکهاتا
کاری دارژتیدا ژهه‌قجودا نابن، تهنه‌ها مؤرفیمین گیره‌کین ریزمانی نه‌بیت، کو
هنده‌کجاران دکه‌قنه دناقه‌هرا پیشگر و کاریدا: وه‌ک مؤرفیما نه‌ریکرنی د رستا
(۲) یدا و مؤرفیما مه‌رجی درستا (۳) یدا:

۱- وی زانایی بیروکه‌ک داهینا.

۲- وی زانایی بیروکه‌ک دانه‌هینا.

۳- ئەکه‌ر ئەو زانایه، بلا بیروکه‌کی داهینت.

هه‌ژی ئامازه پیدانییه، کو پاشگرین، (یی، تی، لی، ژئی،...) پشکداریی د
پیکهاتا کاری دارژتیدا دکهن، ئەه‌ف پیشگره ژ پیشناقه‌کی لگه‌ل جهناقئ نه‌دیار(ئی)
کو تیگه‌هی (ئهو) دیاردکته، پیکدهییت (جلادت بدرخان و روجیه‌لسکو ۱۹۸۶: ۲۸، فازل عومهر
۲۰۰۰: ۶۰- ۶۱): ئەه‌ف پیشگره ژئیکشه دبن:

۴- ئەری من پیدزانی.

۵- ئەری من ب‌بابه‌تی دزانی.

۶- ❖ ئەری من ب‌بابه‌تی پیدزانی.

پیشگرین (پی، تی، لی، ژئی،...) د بنه‌ره‌تدا ب (پیشناقئ مؤرفۆسینتاکسی)
دهیننه‌ناقکرن، هه‌روه‌ها ب فۆرمه‌کی فۆنۆلۆجی و فه‌ره‌ه‌نگی دفه‌ره‌ه‌نگیدا دهینه
تومارکرن، پشکه‌کا سه‌ره‌کییا کارینه (محهمهد عومهر عه‌ول ۲۰۰۸: ۶۸).
ئهو کارین دارژتی، یین د بنه‌ره‌تدا ژ گریین پیشناقئ(پیشناقئ
مؤرفۆسینتاکسی) و کاره‌کی پیکدهین، ل ده‌می کو ژهه‌قجودا دبن، پیشناقئ
(ل، ژ) وه‌ک خوه‌ دمینت وه‌ک رستین (۸، ۱۰) و ل شوینا (ئی) گرییه‌کا دیارکه‌ری
دهییت، لی هنده‌ک ژ وان پیشناقئین مؤرفۆسینتاکسی(پی، تی) هنده‌ک گه‌ورین ب
سه‌ر واندا دهین وه‌ک رستا (۱۲)ئی (عه‌بدوئلا حوسین ره‌سول ۱۹۹۵: ۷).

٧- شمان ل یگه‌ریا.

٨- شمان ل په‌زی گه‌ریا.

٩- ناڤی مه ژئی چوو.

١٠- ناڤی مه ژلیستی چوو.

١١- سه‌ما پیکه‌نی.

١٢- سه‌ما ب وان کهنی.

بو مه خو‌یا دبیت، کو ئەه‌ف کارین دارژتییین ب ریکا پیشگری (پی، تی، لی)، ژئی،... دهینه سازکرن د بنه‌رتدا ژ کاره‌کی بنه‌رتی و به‌رکاره‌کی نه‌راسته‌وخو‌ یان هه‌فالکاره‌کی پیکه‌هین، لی ئەو کارین دارژتی ب ریکا پیشگری (دا، را، فه، هل، وهر) سازدبن چ گری (به‌رکاری نه‌راسته‌وخو) ناچته دناڤه‌را پیشگری و کاریدا و پارچین وی ژه‌ه‌ف فه‌ناقه‌تن.

د ئەنجامدا ئەم دشین بیژین، کو کاری دارژتی د زمانی کوردیدا دوو

جو‌رن:

١- پیکه‌هین وی (پیشگر و کار) ژه‌ه‌ف فه‌ناقه‌تن.

٢- پیکه‌هین وی (پیشگر و کار) ژه‌ه‌ف فه‌دقه‌تن.

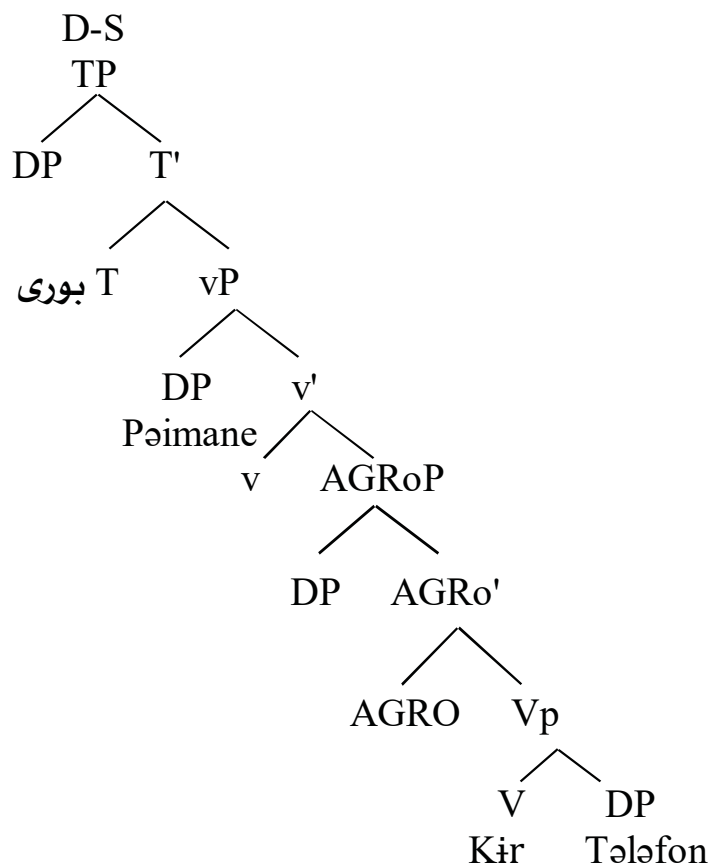
٣-١-٢-٢ کاری لیکدایی:

ئهو جو‌ری کاریه، کو ژ دوو پشکان پیکه‌هیت، پشکا ئیکی سهر ب کاتیگورییین (ناڤ، هه‌فالناڤ، هه‌فالکار، ژماره،...) فه‌یه، لی پشکا دوویی کاتیگورییا کاریه، واتایا فی جو‌ری کاری باراپتر ژ پشکا ئیکی یا کاری دهیت، که‌واته دکارین بیژین کاری پشکار د پیکه‌هاتا کاری لیکداییدا تا راده‌یه‌کی ژلایی واتاییڤه‌ قاله دمینت، واتا خوه یا بنه‌رتی ژده‌ستده‌ت.

ناڤخوهیی پرۆژهیا کارهکی فه رههنگییه، ئارگیومیئتی کارایی د روویی (D-S) دا جهی وی دکهفته د (vP) یا ژ دهرفه دا، ئی ئارگیومیئتی کارلیکری جهی وی (VP) یا ناڤخوه دایه (Comacho&Sanchez 2002: 63-67; kitagawa 1999: 222).

۱۸- پهیمانی ته له فۆن کر.

-۱۹

د دار ئاساییا (۱۹) یدا ل دهستیکی کاری (کر) د گرییا کاریا ناڤخوه بی، کو سهری وی کاری فه رههنگییه ل ویری دهیت، ئەڤ کاره ژ جویری کاراییه، لهورا دینگاڤا ئیکیدا ژ جهی خوویی بنههتی بو سههیی گرییا ریکهفتنا بهرکاری دچت، پاشان د پینگاڤا دوویی ژ هه مان جهی جهگهۆرینی بو سههیی گرییا کاریا یا سڤک دکهت، ل ویری خووجه دبیت. وهک د هیلکاریا دارئاسایی (۱۹) یدا دیاره سههیی گرییا کاریا سڤک ژ لایی فۆنۆلۆجیسه بهتاله (فۆرمی فۆنۆلۆجی نینه) (۴).

جهگهورينا كارى فەرهنكى لگهل كارى سڤك د زمانى كورديدا بو
ليكدان و دروستكرنا كارين(دارژتى، ليكدايى، كارايى، كوزهيتف) دهيتە
ئەنجامدان؛ لەورا بو دارشتنا قان جوړه كاران د ڤى بهنديدا گريمانا (VP-shell)
بكارهينايه.

۳-۱-۱-۴ گريمانا ئاوينه يى:

لگور گريمانا ئاوينه ييا (بيكه ر) ريزبوونا گيرهكان د ناف پهيڤا ئالوزدا،
نه تهنه ريزبوونا پرؤسين دارشتنا فەرهنكييا پهيڤى دياردكەت، بهلكو ريزبوونا
پرؤسين سينتاكسيين دارشتنا وي پهيڤى ئالوز زى خويا دكەت. دارشتنا
مؤرفؤلوجى رهنكشه دانا دارشتنا سينتاكسييه، ههروهه خوياكرنا سينتاكسييا
وان پهيڤانه (Baker 1985: 373-375). ((پهيڤا ئالوز ب ريكا ياسايى سينتاكسيي
جهگهورينا سهره يى و ب ريكا ههڤگرتنا رهگهكى فەرهنكى دگهل مؤرفيمه كى
بكهت)) (Baker 1988: 229). (بيكه ر) دبيژت ههڤگرتن يان ئيگرتنا مؤرفيمان ب ريكا
سهرباريييه. سهرباريى ههردەم ژلايى چهپيڤه دهستپيدكەت، ئەگەر پهيڤهك
سهرباريى لگهل پهيڤهكا دى دكەت دى چته پيشييا وي پهيڤى. (Baker 2003: 328)

پينا سا ههڤگرتنى(بيكه ر) ب ڤى شيويهى دكەت:

(د جهگهورينا سهره يه كي دا، سهرباريه يى لگهل سهره يه كى دى دكەت، كو
دهسته لاتيى لسهر دكەت، ههڤگرتن نمونه كا جهگهورينا ئەلفايه) (Baker 1988: 229)
د (D-S) دا ئەڤ مؤرفيمه ههڤگرتى نينه، تهنه ب ريكا بكارهينانا ياسايين
جهگهورينا ئەلفايى ئەڤ مؤرفيمه د ئاستى (S-S) دا ههڤدگرن. (Ibid: 82-83).
(بيكه ر) لسالا (۱۹۸۵) ئاماژى ب جهگهورينى د گرييا كاريدا دكەت،
لدويڤ بنه مايى گريمانا ئاوينه يى د گريمانا (VP-shell) دا، هه ر كارەك ب ريكا
ههڤگرتنى مؤرفيمين وي سهرباريى بههڤرادكەن (Baker 1985: 214-223).

۲۰- ئەز ئاقى دكه لينم.

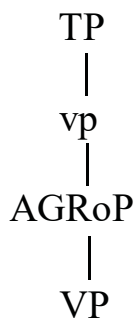
لگۆر گریماننا ئاوینهیی هەر تشتهکی ل دهستیكا پهیشهکی بهیت، د قی گریمانیدا ل داوی دهیت و ب ریکا سهباریی ههڤدگرن، كهواته (د هیلکاریا دارئاساییدا)⁽⁵⁾ مۆرفیما(د) ژیا(کهل) نزمتره، مۆرفیما(ین) ژ ههر دوویان بلندتره و ب ریکا سهبارهی بو دارشتنا پهیشهکی ههڤدگرن.

۳- ۱- ۱- ۵: گرینیا کاری د تیورا (GB) دا:

ههروهکی خویایه، د زمانی کوردیدا رهگی کاری بی تاف (Tense) نینه، لگۆر تیورا (GB) تاف سهره یی رستییه ؛ لهورا نهڤ سهرهیه گرییه کا کاری وهك تهواوکار وهردگرت و تاف ژ گرینیا کاری بلندتره، ههروهها گریین دی یین ئهرکی (ئهسپیکت، ریژه، نهری) ژی ب ههمان شیوه رهفتاری دکهن. ئهسپیکت سهرهیی گرینیا ئهسپیکتییه، گرییه کا ریژی وهك تهواوکار ههلدبژیتریت، ب تایبهتی ئهگهر ئهسپیکت د زمانی کوردیدا نیشانگری بیت ریژهیا راگههاندنی ههلدبژیتریت، كهواته ئهگهر ئهسپیکتا نهتهواوی و تهواوی ههبت، ریژهیا راگههاندنی دی بیته تهواوکاری پرۆژهیا گرینیا ئهسپیکتی، ههروهها گرینیا ریژی ژی ب ههمان رهنگی گرینیا نهری وهك تهواوکار بو خوه ههلدبژیتریت (Barwari&Unger2007: 4-7).

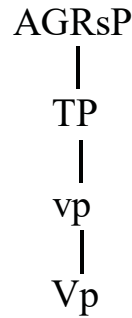
سهبارت ههبوونا گرینیا ریکهفتنی⁽⁶⁾ چومسکی لاددهت، لی د زمانی کوردیدا ریکهفتنا بکهری و بهرکاری لگهل کاری بخۆرته لهورا ئهگهر کاری رستی تیپهری بۆری بیت، ریکهفتن دناقههرا بهرکاری و کاریدایه و ریزیهندییا گرینیا ب قی ئاوییه:

-۲۱

ئەگەر کاری رستی تافی نھو و دەھیت یی تپەر و تینەپەر، بۆری تینەپەر
بیت ریکەفتن دناقبەرا بکەری و کاریدایە و ریزبندییا گرییان ب فی ئاوییە:

-۲۲

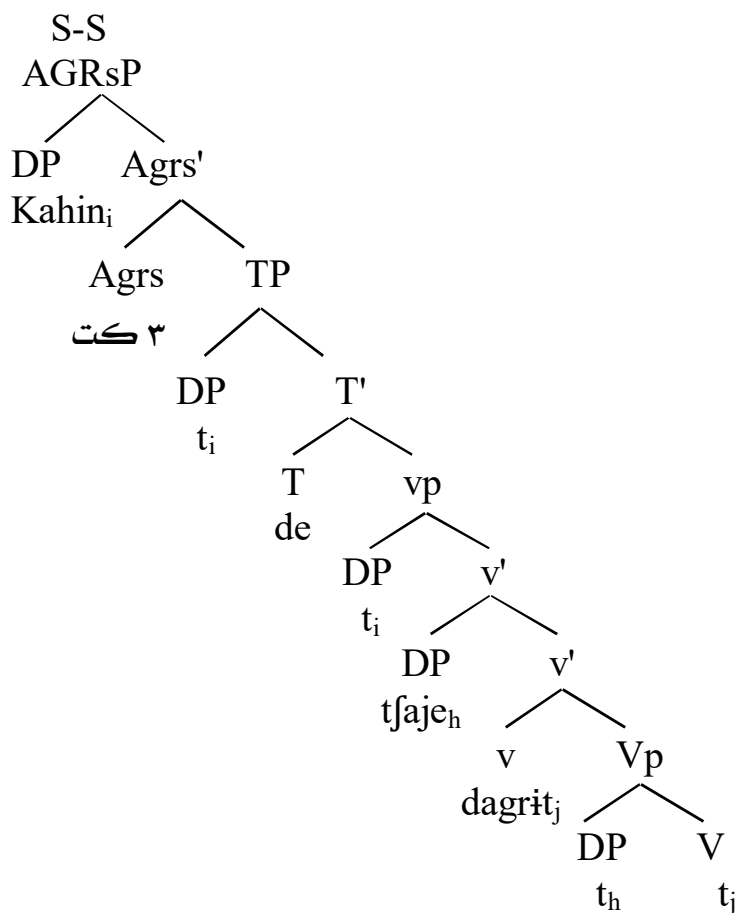

کەواتە گرییا ریکەفتنی پرۆژەیا خوە یا تاییەت د زمانی کوردیدا ھەییە،
ئی ھاتنا وی لدویف جۆری ریکەفتنی (بەرکاری و کاری، بکەری و کاری) د
دارئاساییدا دەھیتە گھۆرین، وەکو ھەر دوو وینەیین سەری (۲۱ - ۲۲).
خویایە مۆرفیمین کاری ھەر ئیکێ ژ وان پرۆژەیا خویا تاییەت دناق
گرییا (VP-shell) دا ھەییە، ب دیتنا مە ئەق مۆرفیمە ب ریکا جھگھۆرینی سەرباری
لگەل ھەقدوو دکەن و د (S-S) دا ھەتا ئاستی (PF) دا ب وی شیوہ ی ئیکگرتی وەك
دەنگ دەردکەفن.

۳-۱-۱-۶ جھگھۆرین د پیکھاتا کاری زمانی کوردیدا:

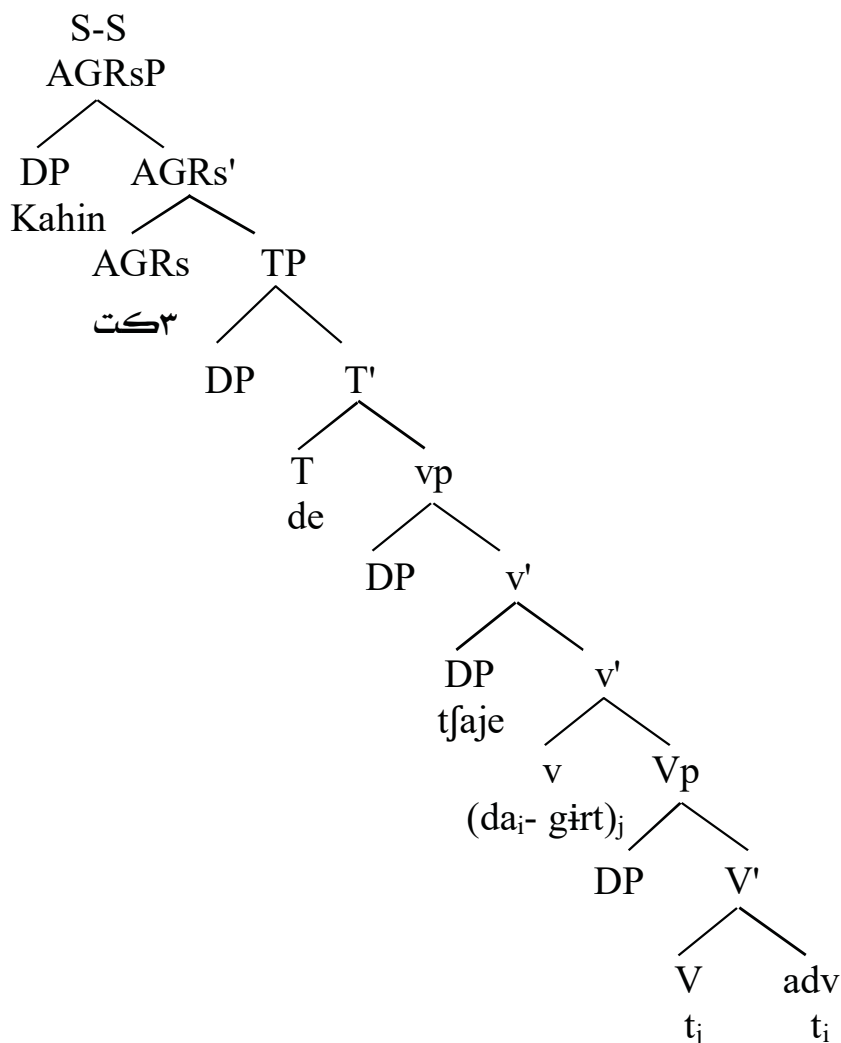
۳-۱-۱-۶-۱ کاری دارژتی:

ئەق کارە ژ دوو پارچان پیکدەھیت، کارەکی سادە لگەل پیشگرەکی، واتایا
سەرەکییا کاری دارژتی ژ واتایا ھەر ئیک ژ پارچین وی یین جودا ناھیت، بەلکو
ئەق ھەردوو پارچە د ئاستی (D-S) دا بۆ واتایەکا نوی ھەقگرتنی دکەن، ئی پرسا
ئشیری گرنگە، ئەم بزانی مۆرفیمین فی کاری ب چ شیوہی ھەقگرتنی دکەن؟
بۆ بەرسفدانا فی پرسی ئەم لدویف گریمانا (VP-shell) یا (لارسون)ی و
گریمانا ئاوینەیی یا (بیکەر)ی دی چین:

كهواته كارى (داگرت) بو ههڤگرتنى لگهه كارى سڤك ب رىكا
سهربارىي بو رهخى چهپى بو ژوورتر دچت، چونكى كارهكى كارابيه.

۲- د (D-S) دا كارى (داگرت) ژ ههڤالكارى (دا) و كارى (گرت) پىكهدهيت،
ههه دوو ژههڤجودانه لگور گريمانا ئاوينهپى ل دهستپىكى ههڤالكارى (دا)
سهربارىي لگهه كارى (گرت) دكهت و دبپته (دا- گرت)، پاشى ژ سهرهپى
گرىيا كارىيا فهرههنگى بو سهرهپى گرىيا كارىيا سڤك دچن:

د قى ھىلکارىيا (۲۷)یدا، لگور گريمانا ئاوينه يى (دا) ل دوماھىيا قى ھىلکارىيى ھاتىيە؛ لەورا ل دەستپىكى ھەفالكارى (دا) لگەل كارى (گر) سەربارىيى دكەت ھەر دوو د ئىك پرۆژەيا (VP) دانە، پاشى پيشگر و كار پىكشە ژ جھى گرييا فەرھەنگى بو گرييا كارىيا سشك دچن، كەواتە جھگھورينا سەرھى بو سەرھى دى بيت، ھەرۆھا مۆرفىما تافى دەيت (دى) نەشيت سەربارىيى بکەت؛ لەورا دى بيژن د ئاستى (PF) دا وەك تاييەتمەندىيەكا فونۆلوجىيا زمانى كوردى ل دەستپىكى مۆرفىما تافى دەيت گىرەكى لگەل كارى دكەت، دى بيته (دى) داگر) پاشان مۆرفىما رىكەفتنى (ت) خو لگەل وان لىكدەت، ب قى رەنگى كارى دارژتى د ميشكى مروفىدا دەيتە سازكرن و دبىتە دەنگ و ئاخشتن.

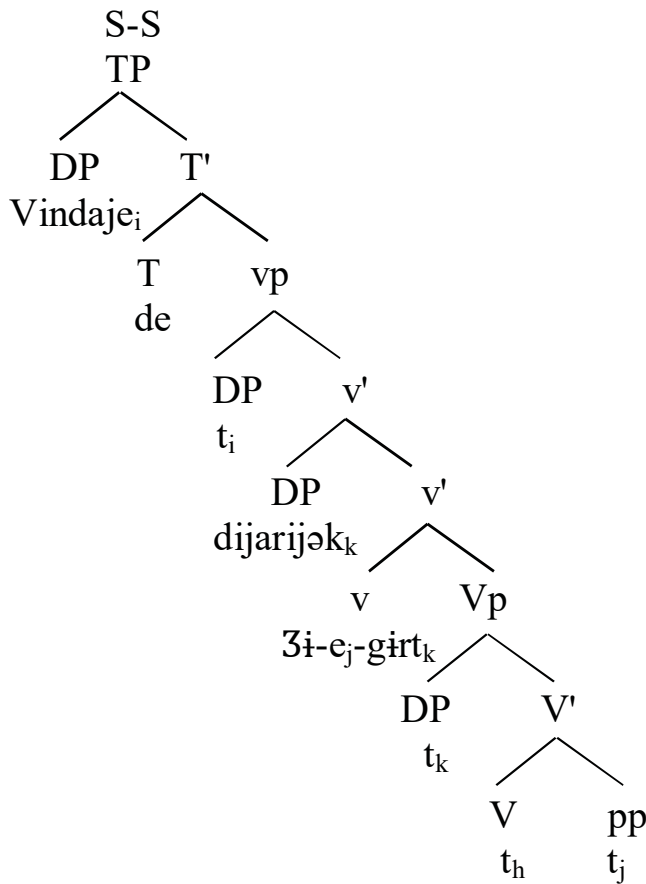
٢٨- باشبوو، ئەو لدوماهیی قیراگهشت.

٢٩- قیندایی دیاریهك ژئ گرت.

ديسان بو رستا (٢٩) ژئ، دوو راقه کرنین جودا ل دوو چاوانییا پیکهاتا کاری (ژئ گرت) (v) هه نه:

١- د (S-S) دا ل دهستیکی پیشناقی (ژ) و ئارگیومیئتی (ئ) کلیتکی ب هه قرا دکهن، دی بیته (ژئ) پاشان ئەو گرییا پیشناقی ب ریکا سه برایی هه فگرتنی لگه ل (گرت) دکهت و دبیته (ژئ گرت)، پاشی ژ سه رهیی (VP) بو سه رهیی (vp) جهگه زینی دکهن.

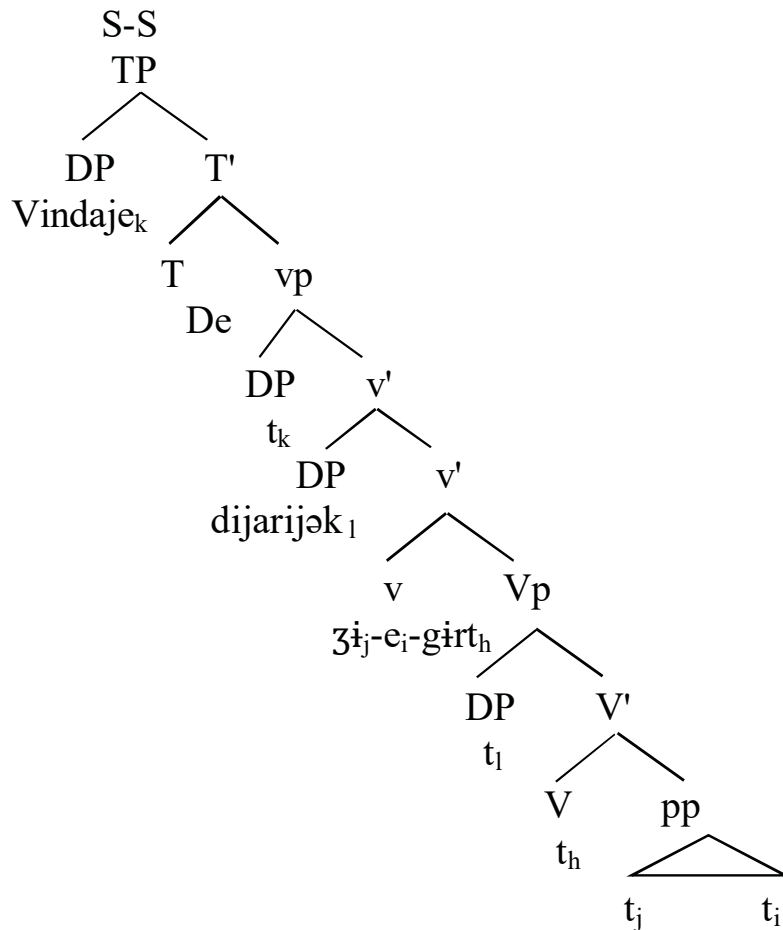
-٣٠

٢- د (S-S) دا ل دهستیکی ئارگیومیئتی (ئ) هه فگرتنی لگه ل کاری دکهت، چونکی لدویف گریمانا ئاوینهیی (ئ) ل بهری کاری (گرت) دهیت، پاشان

(ژ) هه‌فگرتنی دکهت، ئەف رسته دروسته، کهواته (Lf) دا ژلای و اتایا سینتاکسیقه دروسته، پاشان هه‌می پیکشه (ژی گرت) بو جهی سه‌رهیی گرییا کارییا ژدهرفه جهگهورینی دکهن.

-۳۱

کاری ئیکدایی:

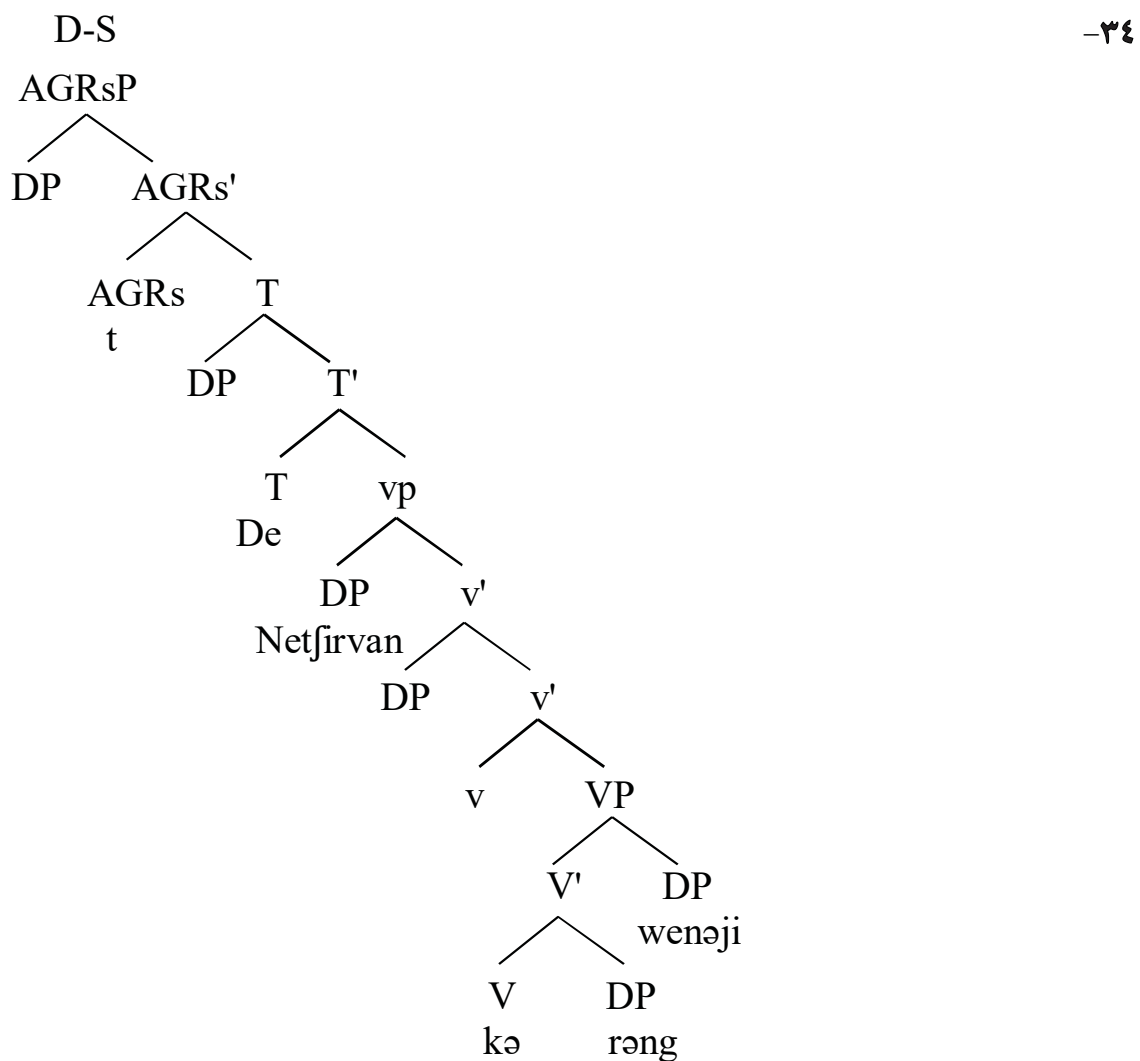
ئەف جوړی کاری ژ دوو پشکان پیکدهیت، پشکهک سهر ب کاتیگوریین (ناف، هه‌فالناف، هه‌فالکار)‌قه‌نه، ئی پشکا دووی کاتیگورییا کارییه. واتایا فی جوړی کاری پتر ژ پشکا ئیکیا کاری دهیت، هیز دکه‌فته سهر فی پشکی، چونکی هه‌لگرا زانیاریین نوییه، کهواته کاری پشکار تا رادهیه‌کی ژ لای و اتایقه‌فاله‌یه و واتا خوه ژده‌ستدایه.

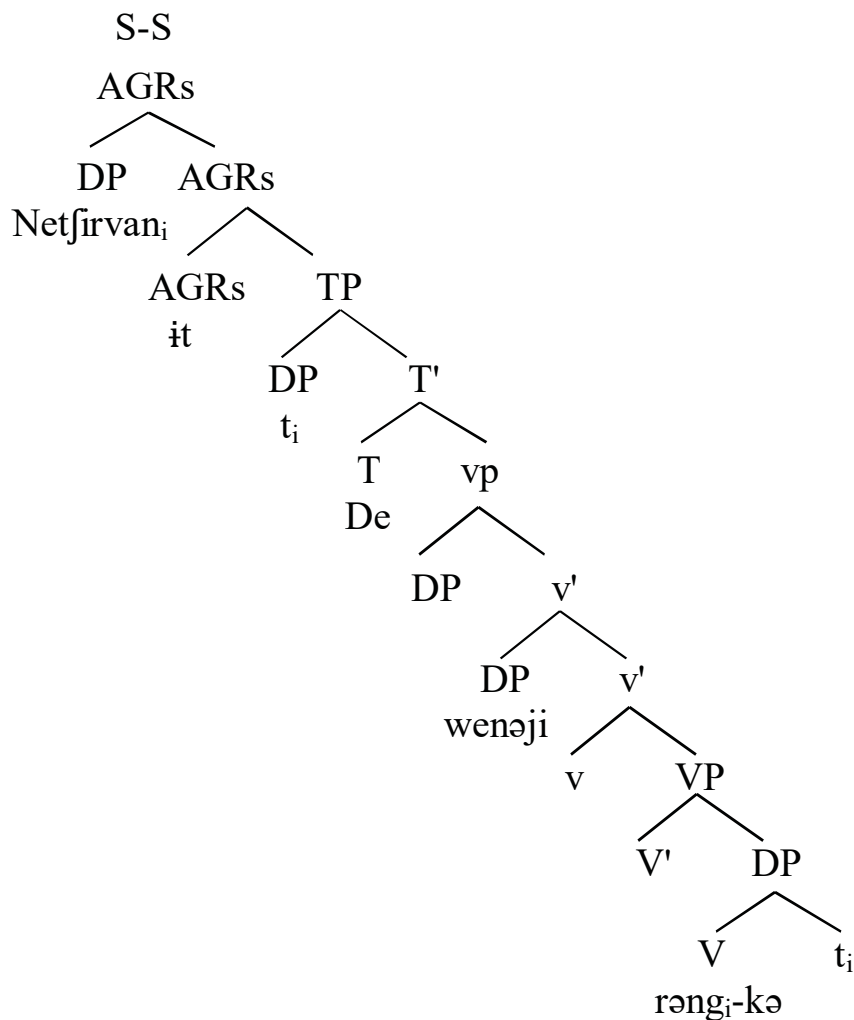
کاری لیكدایی د (S-S) دا ب ریکا هه فگرتنی دهیته سازکرنی، کهواته
 ئەف پروسه تایبەتە ب هه فگرتنا دوو کاتیگورییین ژ هه فدیوو جودا، وهک لیكدانا
 کاتیگورییین (نافی، کاری یان هه فالناف و کاری...).

کاری لیكدایی ژ ئەنجامی جهگهۆرینا سه رهیه کی بو سه رهیه کی دی د
 (S-S) دا پهیدا دبیت، کهواته د (D-S) دا پشکین کارین لیكدایی ژ هه فجودانه.

۳۲- دیلانی زاروک ب ئاخمتنین خوه دلشادکر.

۳۳- نیچیرقان دی وینهیی رهنگهت.

د دار ئاسایا (۳۴) یدا پشکین کاری لیکدایی ژ هجودانه، ئەڤ کاری لیکدایی د سینتاکسیدا د ئاستی (S-S) دا دهیته دروستکرن، ئەڤ کاره ب ریکا جهگهورینی- جهگهورینا گرییا دیارکهری (رەنگ) -پیکدهیت، کهواته گرییا دیارکهرییا (رەنگ) ب ریکا سەرهباریی ههڤگرتنی لگه‌ل کاری (که) دکهت، پاشی کاری لیکدایی (رەنگه‌که) دی جهگهورینی بو سهرهیی گرییا کاریا سڤک جهگهورینی کهت.

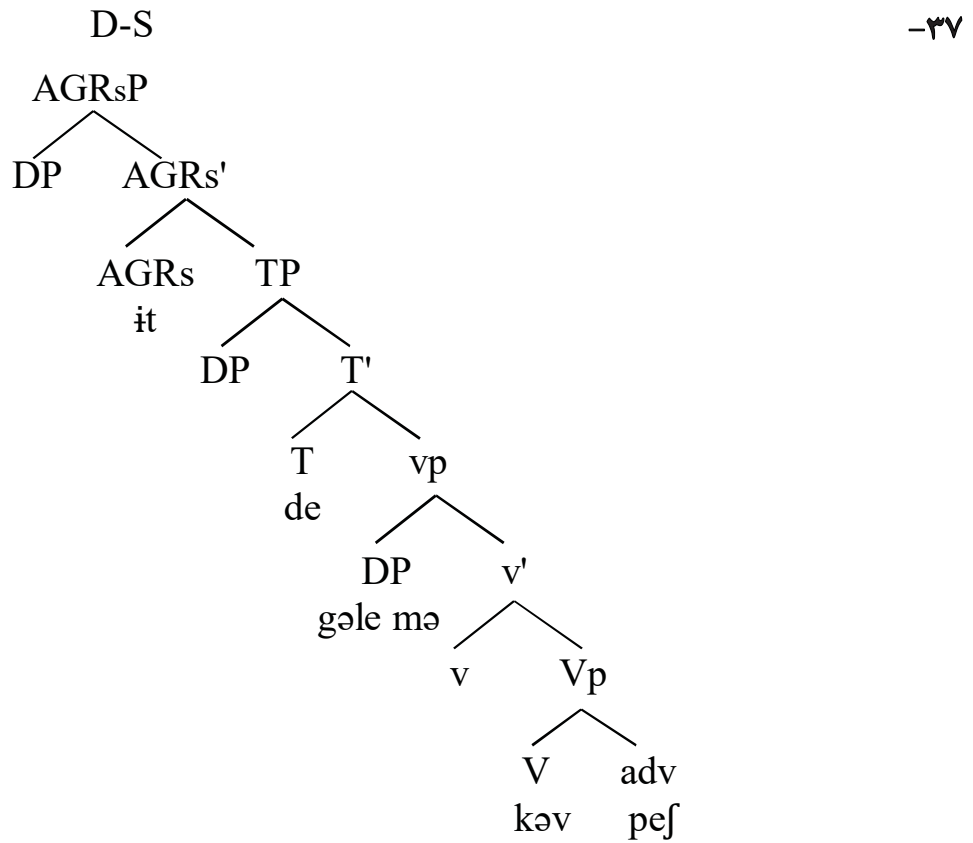
سه‌بارت ب پیکهاتا کاری لیکدایی دی شین دوو بوچوونان دیارکهین:

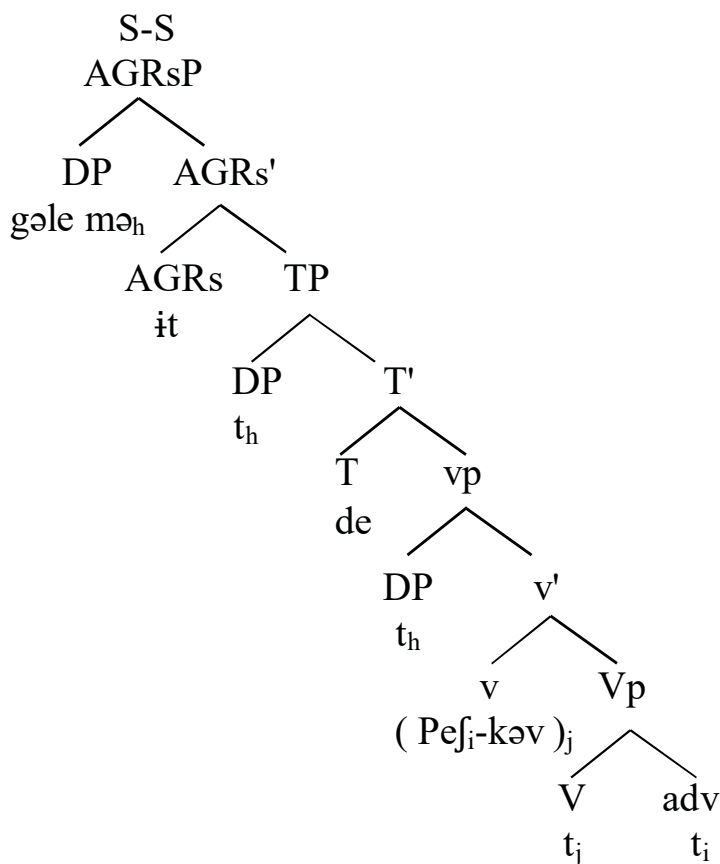
- ۱- کاری لیکدایی د فەرهنگیدا ژلایی مۆرفۆلۆجیقه ئیک په‌یقه ب هه‌مان شیوه د فەرهنگیدا هاتییه تو‌مارکرن (Anderson 1992: 88)، د قی ره‌وشیدا، بو راقه‌کرنا کاری دی‌بیژین (کاری لیکدایی) وه‌ک کاره‌کی کارایی ژ

گرێیا کاریییا فەرھەنگی بو گرییا کاریییا سڤک (کارایی) جھگھۆرینی
دکەت.

۲- ئەگەر کاری لیکدایی د سینتاکسیدا پیکبھیت، د سینتاکسیدا د ئاستی
(D-S) بو (S-S) بەرھەمدھیت ھەر وەك راقە کرنا رستا (۳۶)ی.

۳۶- گەلی مە دی پیشکەفت.

د (S-S) دا دوو جهگهۆرین هه نه، ل دهستیکی هه قالکاری (پیش) ب ریکا سهرباریی هه فگرتنی لگه ل کاری (كهف) دکهت و دبیته (پیشكهف)، پاشان ژ گرییا کارییا فهرهنگی به رهف گرییا کارییا سشک جهگهۆرینی دکهت.

۳ - ۱ - ۱ - ۶ - ۳ کاری کۆزتهیث:

ئهو جوۆری کارییه، کو د بنه رهدا کاره کی تینه پهره، لی ئەف کاره ب هندهک ریکان د زمانی کوردیدا دبیته کاری تیپهر:

۱ - کۆزتهیثا مورفۆلۆجی^(۸): ب ریکا (اندن).

۳۹ - ((ئازاد خانوکهی به براکهی روخاند)). (نهوزاد ئونومر عومهر ۲۰۰۸: ۳۹).

کهواته (ئازاد) ی ئەف کاره ئەنجامه دایه، به لکو یی بوویه هوئی

ئهنجامدانا کاری

٢- كۆزەتیشا سینتاکسی: بە کوشتن دا (هەمان ژیدەر: ٦٠)
هەندەك کارین تینەپەر ب ھاریکاریا کارین (کردن، خستن، ھینان، ...)
دبنە کۆزەتیشا:

٤٠- ((ئەو مندالەکە ھینایە / خستە گریان)). (ئەورەحمان حاجی مارف ٢٠٠٠: ٥٩).
د رستا سەریدا کارى کۆزەتیشا ب ریکا سینتاکسى ژ (کارى ھاریکار
(ھینا، خست)) + پيشناقى (ه) + ناقى کارى تینەپەر (دروست بوویە، گریا
پيشناقى (ه گریان) رۆلەکی گرنگ د کۆزەتیشا سینتاکسیدا دبیت، کەواتە ب
لادانا وى گرى، سیمایى کۆزەتیشا د رستیدا نامینت

٤١- ئاڤ کەلى.

کارى بۆرى تینەپەر

٤٢- نازدارى ئاڤ کەلاند.

کارى بۆرى تینەپەر (کۆزەتیشا)

٤٣- نازدارى ئاڤ کەلینت.

کارى دەیتى تینەپەر (کۆزەتیشا)

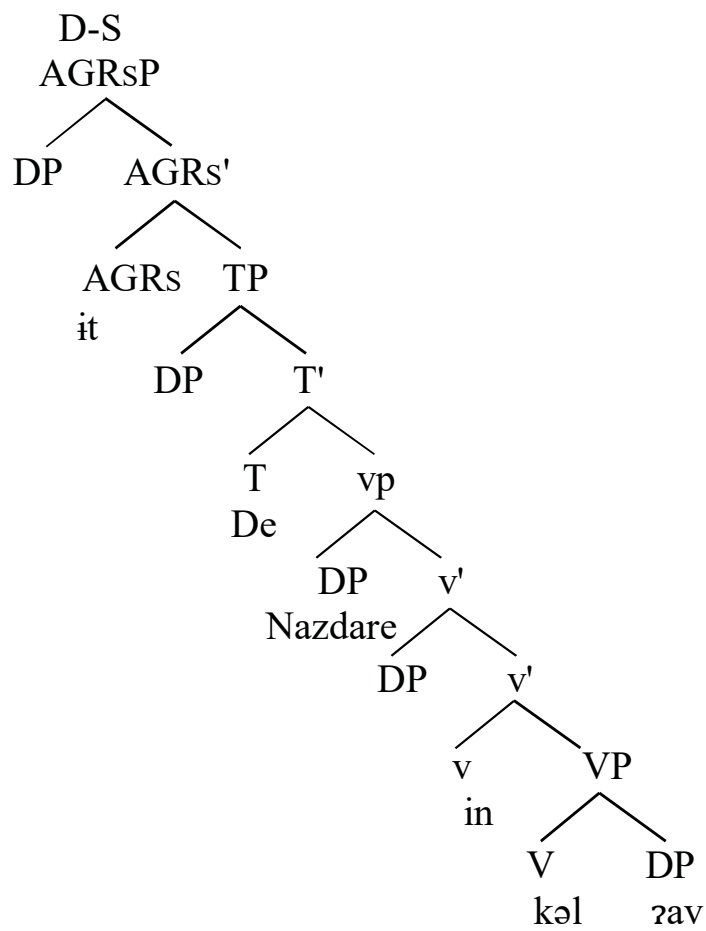
د رستا (٤١) یدا گریا دیارکەری (ئاڤ) بکەرى راستەقینە نینە، چونکی
هەندەك کار د زمانیدا هەنە (مر، کەفت، ھەرفى، ...)، بکەرى قان کاران ل ژیر
کارتیکرنا ھیزەکا نەدیاردانە، ئەڤ ھیزا نەدیار، بکەرى راستەقینە، لى (ئاڤ)
د بنەرەتدا بەرکارە و د ریزمانیدا ب یاسایەکی دبیتە بکەرى رستى (وریا عمر ئەمین
٢٠٠٩: ١٨٩)، کەواتە کارى (کەلى) ژ لایى (ئاڤ) یقە نەھاتیە ئەنجامدان، بەلکو بکەرى
وى نەدیارە، د ئەنجامدا دى بیژین (ئاڤ) بکەرى ریزمانیە، بکەرى راستەقینە
(کارا) نینە.

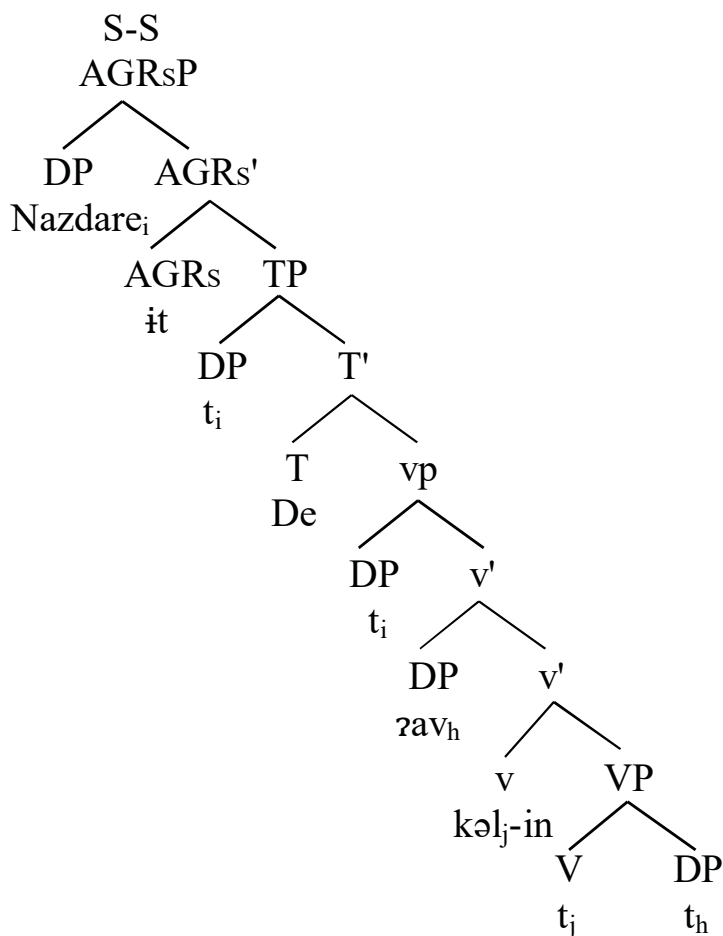
د نموونین (٤٢، ٤٣) دا ب هاتنا مۆرفیما (اند، ین) کاری(کهلی)بوویه
کارهکی کۆزهتیش، ههروهها ئەق مۆرفیما دکارن رۆلین سینتاکسیی رستی ژى
ب گوهورن:

د رستین (٤٢، ٤٣) گریین دیارکهری (نازدارى/ نازدار) بکهرن، گریین
دیارکهری (ئاڤ/ئاڤی) بهرکارن.

ههروهها دشینا قی مۆرفیمی دایه، کو ژمارهیا ئارگیومیئتین کاری ژى
بگوهورت، د رستا (٤١)یدا خویایه، کو کاری(کهلی) تهنه ئارگیومیئتهك
(کارلیکری) وهرگرتیه، لی د رستین (٤٢، ٤٣) کاری(کهلاندا، دی کهلینت) دوو
ئارگیومیئت وهرگرتینه، ئەوژی زیدهکرنا ئارگیومیئتی دهرهکی(کارا)یه،
کهواته ب هاتنا ئارگیومیئتی (کارا)ی بکهری کۆزهتیشی(هوی) د قان جوړه
کاراندا دهیته خویاکرن، کهواته بکهری کۆزهتیشی بوویه ئەگهری روویدانا
کاری، نهك بهرکار (کارلیکری).

کاری کۆزهتیش د زمانی کوردیدا ب ریکا مۆرفیمین (اند، ین) دهریرین ژى
دهیته کرن، کهواته بو شروقهکرنا پیکهاتا قان جوړه کاران پیدقی ب گریمانا
(VP-shell)هیه، مۆرفیما(اند، ین) دچته جهی کاری سفک وهك کارهکی
سفک سهردهریی لگهل دهیتهکرن. پیکهاتا قان جوړه رستان د (D-S)دا ب قی
ئاواییه:

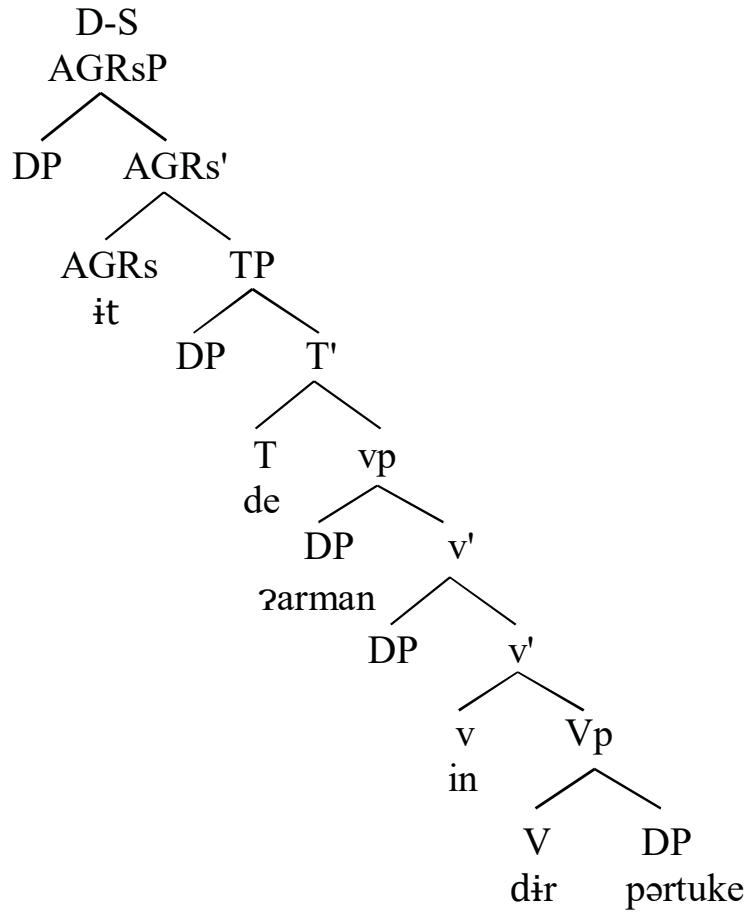

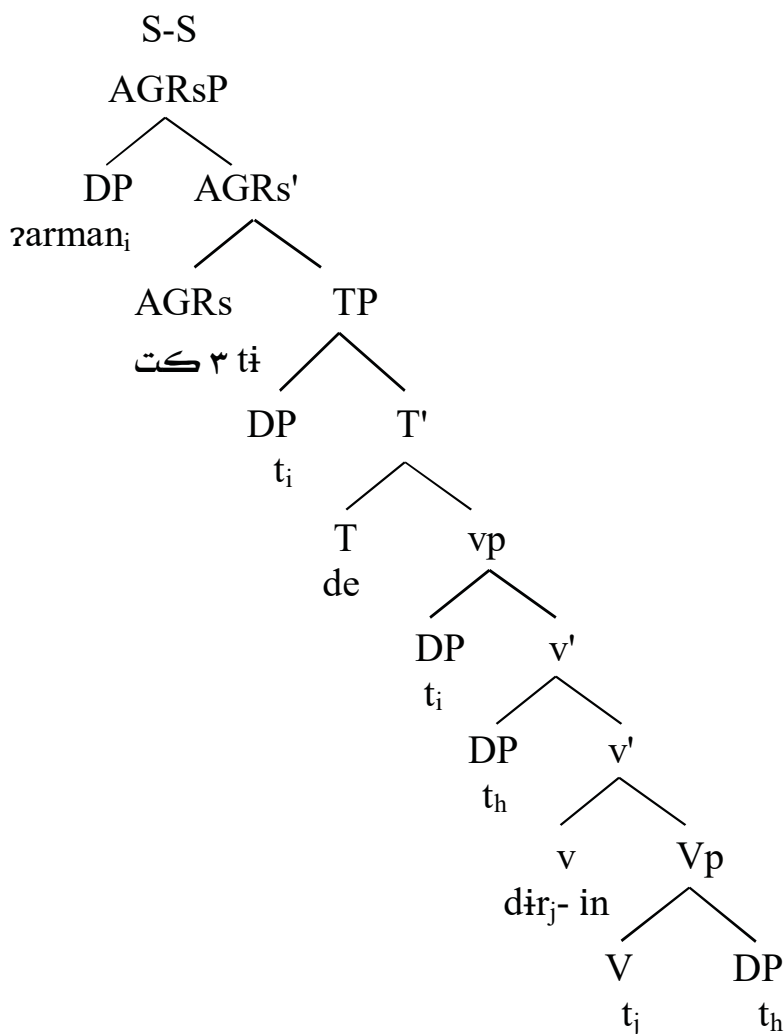

د هیلکارییا (٤٤)یدا هەر کهرستهیهك ل جهی خوئی بنههتیدا هاتییه، کاری فهههنگیی گران د گرییا کاریا ژیری (گرییا کاریا ناخوئی)یه، و مۆرفیما کۆزهتیفی (ین) د گرییا کاریا ژووری (گرییا کاریا ژ دهرفه)یه، کاری سڤک واتایا کۆزهتیف (هوئی) ههیه و کاری گران فیهههنگی (کهل) خودان ناقهروۆکهکا واتاییه، کهواته(هیلا بکهلیت). د زمانی کوردیدا کاری سڤک نهشیت بتنی راوهستت، ژیهرفی چهندی کاری فهههنگیی گران د(٤٥)دا جهی خوه دگهورت؛ داکو ههفگرتنی لکهل کاری کۆزهتیف (ین) ب ریکا سههیریی بکهت، کهواته جهگهورینا گرییا کاریا ژیری بههرف گرییا کاریا ژووری بو سازکرنا کاری کۆزهتیفه، ههههرف جهگهورینه ب ناخی بلندکرنا کاری ژی دهییت.

٤٦- ئارمان دى پەرتووكى درينت.

٤٧-

٣-١-١-٦-٤ کارى کارایی:

کارى کارایی ئەو جوړى کارییە، کو کەسەك کارەكى ئەنجامبەدت،
 كەواتە بۆیەر و ئەنجامدانا كارى ژلايى بکەرى راستەقینەفە هاتییه ئەنجامدان،
 فێجا ئەو جوړى كارى چ كارى تیپەریان تیپەپەر بیت:

٤٩- پرژین ئامانان دشۆت.

٥٠- ئاریانی سترانه کا خوش گوٲ.

٥١- پەروین ئاخۆت.

٥٢- پەیمان زفەرى.

ئەگەر نېرینهكى ل قان رستين سەرى بەمىن، خۆيايه كارين رستين (٤٩،٥٠) تىپەرن و رستين (٥١،٥٢) تىنەپەرن، لى ئەق تىپەربوون و تىنەپەربوونا قان كاران نابىتە ئەگەرى ژەهقجودابوونا قان كاران، يا گرنگ د مژارا ژ هەقجودابوونا وان، ئەنجامدانا كارى ژلايى كارايشەيه، د شروقه كرنا قان رستاندا مەرەما مژارى ب شيوهيهكى خورتتر خويادكەت.

د رستا (٤٩) ايذا كارايى رستى (پرژين)ه، ژلايى سينتاكسيشه رولى بگەرى ومردگرت، ژلايى رولين واتايشه كارى (دشوت) دوو ئارگيومينتتان ومردگرت و دوو رولين واتايى ژى ددەته وان ئارگيومينتتان:

پرژين ئامانان دشوت.

كارا كارليكرى

هەرۆهە د رستا (٥٠) ى ژى، ب هەمان ئاوايى رستا (٤٩) ى سەرەدمەرى لگەل دەيتەكرن، كارين هەر دوو رستان تىپەرن و كارين كاراينه.

د رستا (٥١) ايذا كارى رستى تىنەپەرە، كارى (ئاخشت) ژلايى (پەروين)ى قە هاتىيه ئەنجامدان، كەواتە بگەرى راستەقىنە يى رستى (پەروين)ه، ژلايى رولين واتايشه كارى (ئاخشت) پيدقى ب ئيك ئارگيومينتتية، رولى واتاييى (كارا)يى ددەته (پەروين)ى، ئەك كارليكرى. رستا (٥٢) ژى ب هەمان ئاوايى كارى تىنەپەرە، (زقري) ئارگيومينتتەكى ومردگرت و رولى كارايى ددەتى، كارى تىنەپەرى كارايى ژلايى بگەرى راستەقىنەقە ئەو بويەرە هاتىيه ئەنجامدايه.

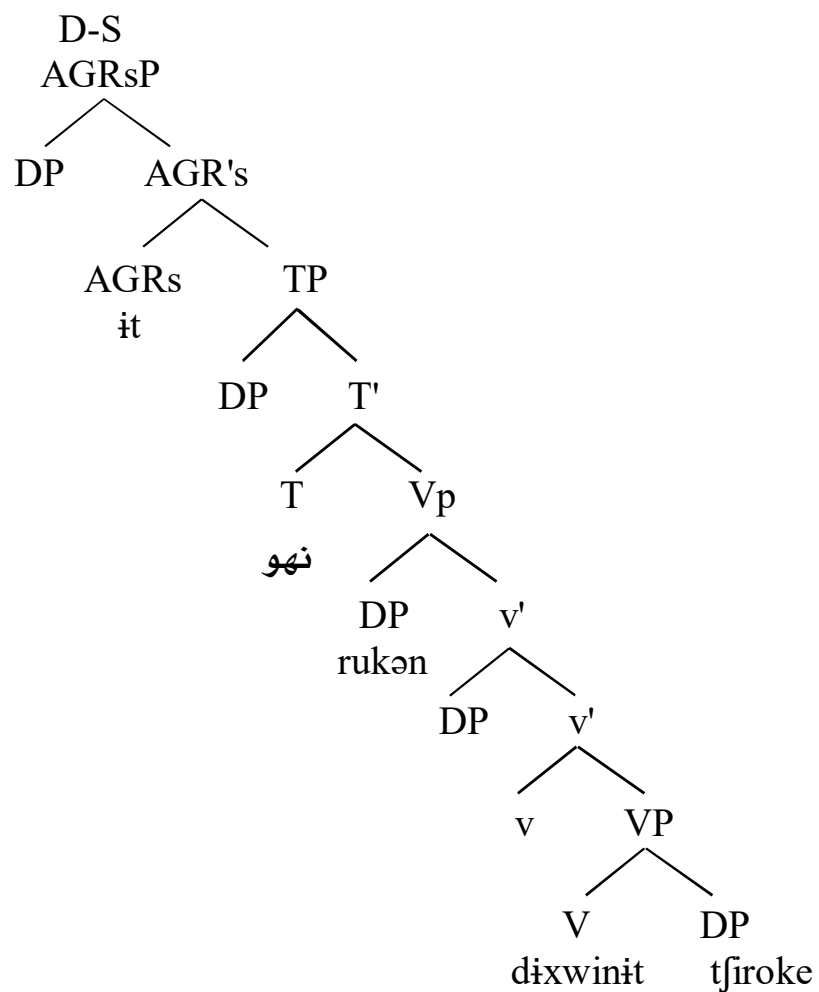
كارى كارايى د زمانى كورديدا وان كاران بخوقه دگرت، كو بگەرى وان ژلايى سينتاكسيشه بگەرى راستەقىنەنە، هەرۆهە هەمان كاران رولى واتايى (كارايى) دبهخشنە ئارگيومينتتى خوه يى ژدەرقة، ئەگەر كار تىپەريان تىنەپەر بيت.

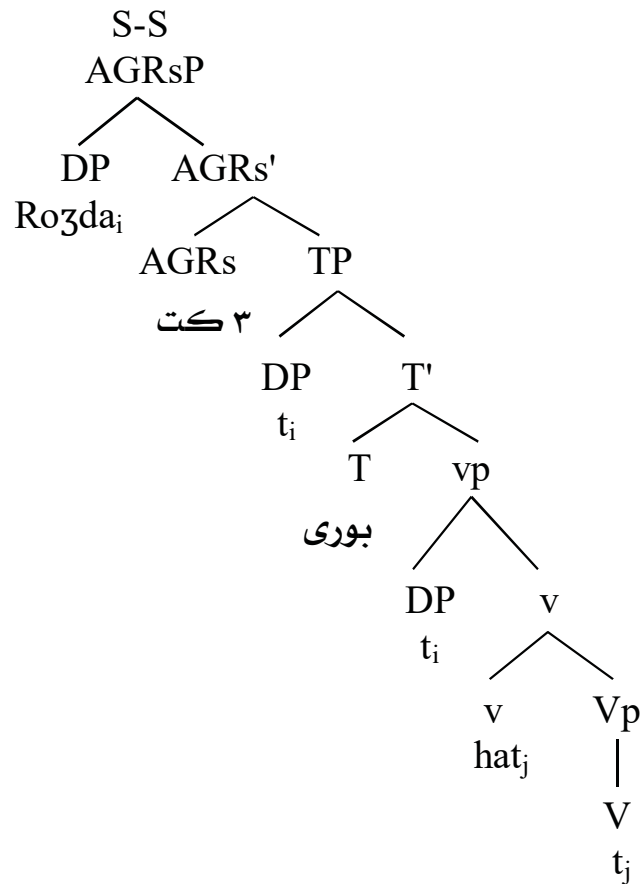
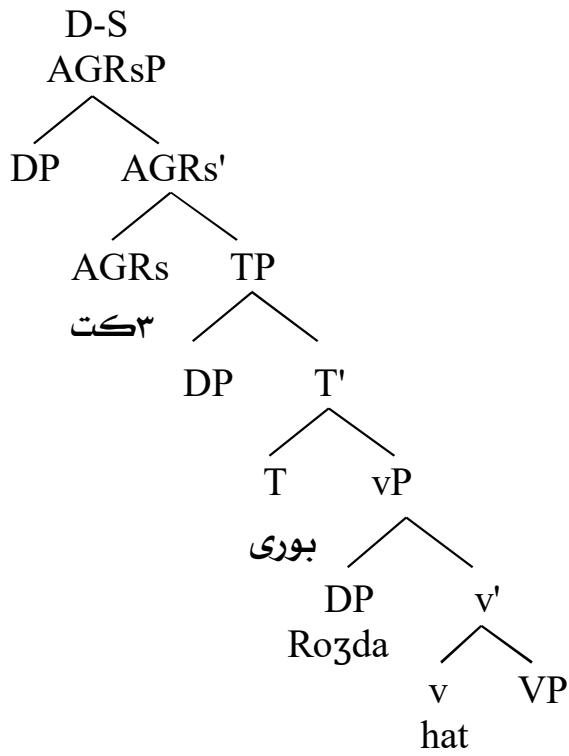
د پيکھاتا كارى كاراييدا پيدقى ب (VP-shell)ههيه، كەواتە كارى فەرەهنگى، يى كو ل جهى گرييا كاريا ژيرى دهيت و گرييا كاريا ژوورى جهى كارى سقك ب واتايا كارايى دهيت، لى د زمانى كورديدا ژلايى

فۆنۆلۆجیقه دهرناكهفت، ئی ههست ب ههبوونا وی کاری دهیتهکرن، کارین کارایی د بنهردا واتایا کاری (کرن) ههلدگرن، ئی مؤرفیمهکا تایبته بو(کرن)نینه، ژلایئ واتا و ئهركیقه ههبوونا خوه ههیه، ژهر هندی دبیته کارهکی سفک.

۵۳- رووکهن چیرۆکی دخوینت.

۵۴-

کاری رستا (٥٦)ی تینهپه‌ره، کاری (هات) ژلای بکهری راسته‌قینه (روژدا)ییقه هاتییه نه‌نجامدان، که‌واته کاری کاراییه، د (S-S) دا کاری (هات) ژ گریا کاریا ژیری بو پروسا هه‌فگرتن ب ریکا سه‌باریی لگه‌ل کاری سڤک (به‌تال) جه‌گه‌ورینی دکه‌ت، نه‌و کاری سڤک ب واتایا کاری (کرن) ده‌یت، هه‌روه‌ها کاری (هات) رۆلی (کارا)یی ده‌ته ئارگیومینتی (روژدا)یی. د نه‌نجامدا دکارین ب ریکا گریمانا (VP-shell) و کاری کارایی پارقه‌کرنه‌کا دیتر بو کارین زمانی کوردی لسه‌ر بنه‌مای ب‌جوری بکهری خویابک‌هین:

١- کاری کارایی.

٢- کاری بکهری ریزمانی.

٣- ١- ٢ جه‌گه‌ورین د گریا دیارکه‌ریدا (DP):

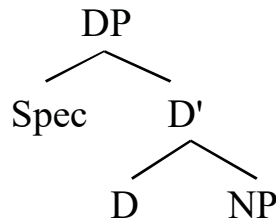
گریا دیارکه‌ری، ئیک ژ گریین نه‌رکییه، سه‌ره‌یی وی گری (هه‌فالناقی ئامازه‌یی، نیشانا نیاسینی، نه‌نیاسینی)یه، دیارکه‌ر ئیک ژ تاییه‌تمه‌ندیین نا‌قییه و سیماییین (نیاسینی و نه‌نیاسینی) ده‌ته نا‌قی:

٥٩- ماموستایه‌که‌ لیه‌اتوو بوو. (ه‌که) مۆرفیما نیاسینییه. (دایالیکتا نا‌قه‌راستا زمانی کوردی)

٦٠- قوتابییک هاتبوو. (یک) مۆرفیما نه‌نیاسینی یه (دایالیکتا نا‌قه‌راستا زمانی کوردی)

٦١- وی وانه‌کا باش گوتبوو. (ه‌ک) مۆرفیما نه‌نیاسینی یه^(٩) (دایالیکتا سه‌ریا زمانی کوردی).

دیارکه‌ر سه‌ره‌یی گرییه، گریا نا‌قی ته‌واوکه‌ری سه‌ره‌یی دیارکه‌رییه، رۆنانا گری ب‌قی ئا‌واییه:

ئەگەر گرییه کا دیارکەری (چیایهك) لدویف هیلکارییا سەری شروۆفه بکەین، ل فیری دی گرفتهك هەبیت، د نموونا (چیایهك) دا دیارکەر (هك) ل پشتی ناخی هاتییه، کەواته سەرە (هك) ل داوییا تەواوکەری (چیا) دەیت، ئی د هیلکارییا سەریدا سەرە ل پیشییا تەواوکەری دەیت.

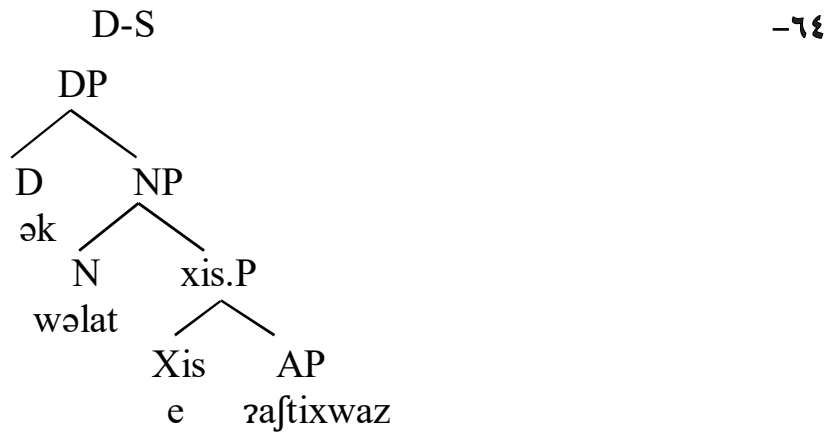
ئەو مزارا کو گرنگییا خوە بو فی بەندی هەیه ئەوه: ئەری ئەگەری ژهه فچوودابوونا سەرەیی د گرییا دیارکەری د زمانی کوردیدا بو چ ئەگەری قەدگەرت؟ ئەری جەگھۆرین د گرییا دیارکەریدا هەیه؟ بو بەرسقدا نا پەرسان ئەم دی پشت ب گریمانا (کاینی) بەستین، کو بابەتی وەچە ئاراستە کرنا نەریکەفتی، هەر وەها گریمانا ریزبەندییا ئەهه فچوووی (LCA) دی بو فی گرفتی بکارهینین.

لگور گریمانا کاینی سەرە وەچە ئاراستە کرنی ل خوشکا خوە دکەت، ئی وەچە ئاراستە کرنا نەریکەفتی ل سەر هەر کەرەستەیه کی یان گرییه کی دکەت، کول بن دەستە لاتیییا خوشکا ویقەیه:

٦٣ - وەلاتە کی ئاشتی خواز.

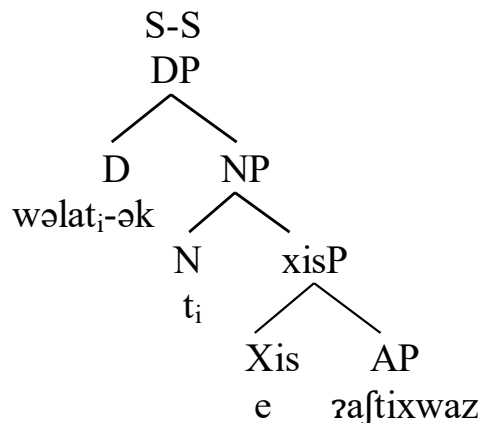
د گرییا دیارکەریدا هەموو دیارکەر ل پیشیا ناخی دەین، ئی مۆرفیما (هك) د نموونا (٦٣) یدا ل پشتی ناخی هاتییه، کەواته دقیت بو فی گرییا دیارکەری دوو دارشتن هەبن، بو ئیکگرتنا قان هەر دوو دارشتنا دی بیژین (هك) ژی وەکو هەموو دیارکەران ل پیشی دەیت، پاشان د (S-S) دا ب ریکا جەگھۆرینی ناخ

سەرباریی لگەل دیارکەری دکەت، دبیتە ئەگەری پڕۆسا هەفگرتنا وان،
 شروۆفەکرتنا فی گری د (D-S) و (S-S) دا ب فی ئاواپی خویا دبیت:

لگۆر گریماننا کاینی یا وەچەئاراستەکرتنا نەریکەفتی د (D-S) دا مۆرفیما
 (ەك) وەچەئاراستەکرتنی لسەر (NP) یا خوشکا خوە دکەت، لی وەچەئاراستەکرتنا
 نەریکەفتی لسەر ناخی (وەلات) دکەت، کەواتە د (D-S) دا مۆرفیما نەنیاسینی (ەك)
 ل بەری ناخی (وەلات) دەیت، لی ریزبەندییا پەیشان لگۆر (LCA) لگەل
 وەچەئاراستەکرتنا نەریکەفتی وەکەهف نینە، بو ئەگەری فی نەووەکەهفییی بو
 جەگھۆرینا (ناخی) فەدگەرت، کو ب ریکا سەرباریی ناخی (وەلات) هەفگرتنی لگەل
 سەرهیی (ەك) دکەت، ئەف جەگھۆرینە د (S-S) دا پەیدا دبیت.

-٦٥

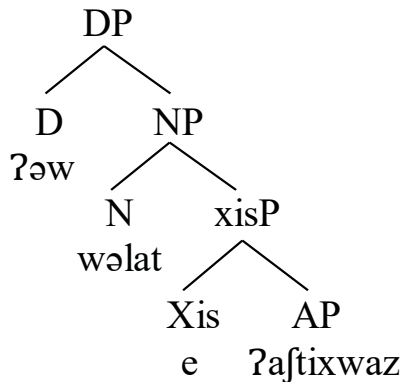

ههروهها ئیک ژ تایبەتمەندیی د یارکەری (هک) ئەوه، پیدقییه ئایتمەکی
 فەرەهنگی وهک (ناقی) ل پیشیا وی بهیت، یانژی دکارین بیژین د یاسایی
 فۆنۆلۆجییا زمانی کوردیدا (هک) لاوازه، لهورا د ئاستی (PF) دا لگەل ناقی (وهلات)
 کلیتیکی دکەت، چونکی دشیاندا نینه بتنی راوهستت و دبیتە پاشگر.

٦٦- ئەوهولاتی ئاشتی خواز.

د گرییا دیارکەرییا (٦٦) یدا دیارکەری (هک) نههاتییه، بهلکو ههقالناقی
 نیاسینی (ئەو) ل پیشیا ناقی (وهلات) هاتییه، ئیک ژ تایبەتمەندیی فی دیارکەری،
 ئەوه ل داوییا ناقی دهیت، لگۆر گریمانا (کاینی) یا (LCA) دروسته؛ لهورا
 شروقه کرنا فی گری د (D-S) و (S-S) دا وهکههقه. د ئەنجامدا دی بیژین چ
 جهگۆرین لگەل فی دیارکەری دناف گرییا دیارکەریدا روونهدایه:

-٦٧

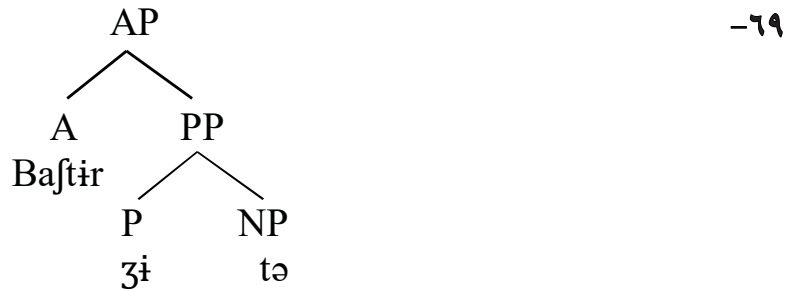
٣-١-٣ جهگۆرین د گرییا بهراورد و بالاییدا:

ههقالناف دوو مۆرفیمی ریزمانیی (تر، ترین) وهک پاشگرهکی ریزمانی
 ومردگرت، ئەف هەر دوو مۆرفیمه گرییی ئەرکییی پلا (بهراوردیی، بالا)
 سازدکەن.

٦٨- باشترژته

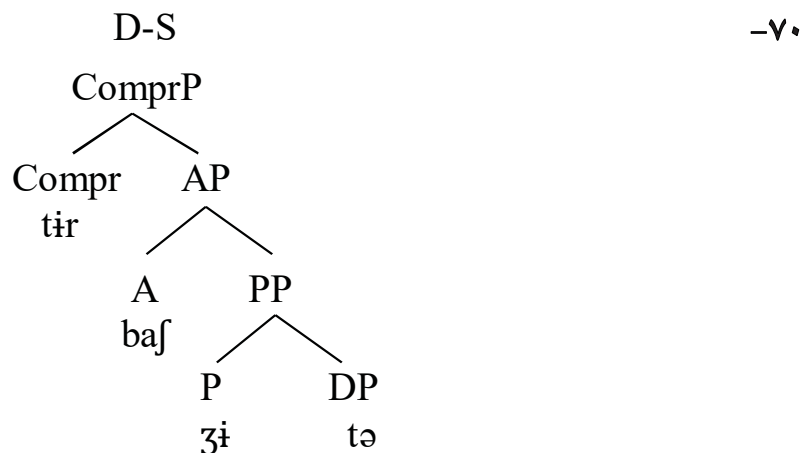
دوو بوچوونین ژهه فچودا بو شروقه کرنا (باشتر) هه نه.

١- ئەگەر لدویف زمانناین کو لدویف بنه‌مایى مؤرفولۆجى دچن، ئەم دى بیژین د فهه‌نگیدا ئەف هه‌قالنافه ژ دوو مؤرفیمان (هه‌قالناف، تر) پیکدهیت دبیته هه‌قالناف و سه‌رهیه، وهک نموونا (٦٩) ی:

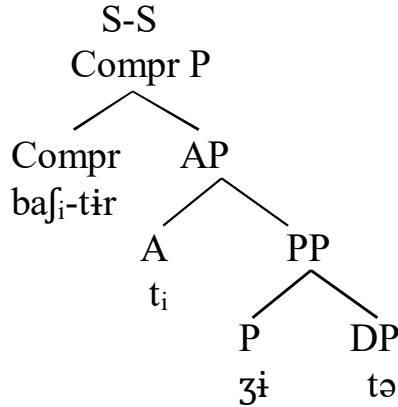
٢- به‌لى ئەگەر لگۆر تیۆرا (GB) بچین لدویف بنه‌مایى پرۆژه سازدانى، پرۆژه دقیت ره‌نگشه‌دانا واتایى بیت، ئەم دى بینین (تر) واتا خوه یا سه‌ریخوه هه‌یه ئەوژى به‌راوردیه، لدویف فى بنه‌مایى دقیت پرۆژیا خومیا تایبەت هه‌بیت، ئشیری پرسا گرنگ ئەوه بزانی نایا مؤرفیمین (به‌راورد و بالا) گرییه‌کا هه‌قالنافی وهک ته‌واوکار وه‌ردگرن، یان به‌روفاژى، ئەگەر ئەم ئاوره‌کى ل گرییین ئەرکی بدهین خویا دبیت، کو سه‌ره یى ئەرکی ته‌واوکه‌ره‌کى فه‌ره‌هنگى بو خوه وه‌ردگرت، بو نموونه (I) گرییه‌کا فه‌ره‌هنگى (VP) وهک ته‌واوکه‌ر، (D) گرییه‌کا نافی وهک ته‌واوکه‌ر وه‌ردگرت.

ب دیتنا مه، سه‌ره‌یى به‌راوردیى ژى د (D-S) دا گرییا هه‌قالنافی وهک ته‌واوکه‌ر وه‌ردگرت وهک د فى دارئاساییدا خویا دبیت:

د (S-S) دا هه قالناڤ جهگهۆرینی ب ریکا سه رباریی لگه ل مۆرفیما به راوردیی
 (تر) دکه ت، چونکی لشییری جهگهۆرینا سه رهیه ب ریکا هه فگرتنییه؛ له ورا دی چته
 جهی سه رهیه.

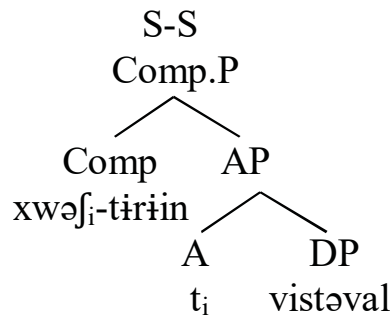
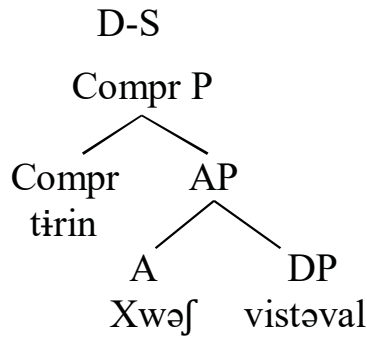
-۷۱

ئه گهر ئه م بنیڕین مۆرفیما به راوردیی (تر) واتایا ئاسته کی بلند
 دیاردکته، کهواته (باش) ئاسته کی نزمه و (باشتر) باشیا وی پتره و ئاسته کی
 بلندتر دیاردکته.

ههروهها مۆرفیما پلا بالا زی (ترین) گرییه کا ئه رکی وه ک مۆرفیما (تر)
 سازدکته، کو ئه ف مۆرفیما سه رهیه کی ریزمانیه لدویف تایبه تمه ندیی
 گرییی ئه رکی، ئه ف سه ره گرییه کا فه رهنگی (هه قالناڤی) وه ک ته واو کهر بو
 خوه هه لدبژیرت و ب هه مان شیوه جهگهۆرین د (S-S) دا ب ریکا سه رباریی،
 کوهه قالناڤ لگه ل مۆرفیما (ترین) هه فگرتنی دکته، دی هیته ئه نجامدان، ئه ف
 جهگهۆرینه لدویف بنه مایی گریمانا کاینی (LCA) و وه چه ئاراسته کرنا
 نه ریکه فته د (S-S) هاتییه ئه نجامدان^(۱۰).

-۷۲ - خوه شترین فیسته قال.

۲-۳ جهگهۆرینا گرییا دیارکهری:

جهگهۆرینا گرییا دیارکهری، کو د ئاستی رستیدا، ژ جوړی جهگهۆرینا ئارگیومینتیه، کهواته ئەف جهگهۆرینه ژ جهی ئارگیومینتی بو جههکی دی یی ئارگیومینتیه.

گرییا دیارکهری ل بهری جهگهۆرینی بکهت، روئی خوئی واتایی ژ کاری رستی و مردگرت، یانژی بو و مرگرتنا روئی واتایی جهگهۆرینی دکهت، ئەف جوړی جهگهۆرینی بی ئەگەر نینه، ههردهم دقیت بو فی جهگهۆرینی جههکی قاله ههبيت، لی یا گرنگ ئەوه، ئەف جهگهۆرینه نهبيته ئەگهری تیکدانا پیکهاتا رستی، کهواته دقیت روئان پاریز بیت.

ئهم د قی بهندیدا دی جوړین جهگهۆرینا گرییا دیارکهری خویاکهین:

- ۱- جهگهۆرینا بکهری
- ۲- جهگهۆرینا بهرکاری

۳- ۲- ۱ جهگهۆرینا بکهری:

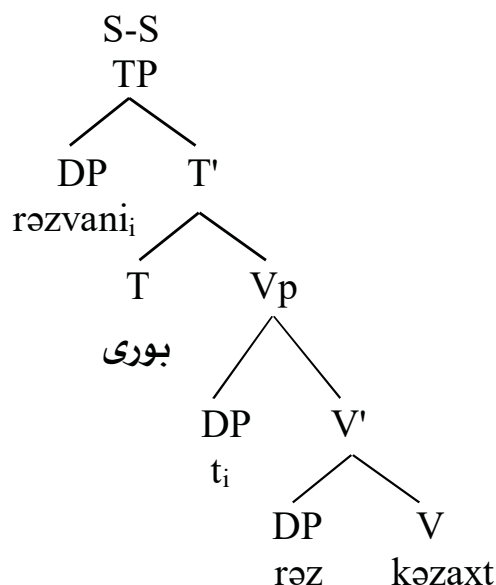
جهگهۆرینا بکهری ئیک ژ گرنگترین مزارین جهگهۆرینا ئارگیومینتیه، ئەق جوۆری جهگهۆرینی لگور جوۆری کاری رستی دراوهستت، وهك کاری كوزهتیش و کارایی و نهبهرکاری و نهئیرگهتیشی و بکهرنادیار، ب شیوهیهکی گشتی ئەق جهگهۆرینه بو وهرگرتنا دوخی بکهری و بجههینانا بنهمایی (EPP) یه، یانژی بو وهرگرتنا روئی واتایی دهیته ئەنجامدان:

۳- ۲- ۱- ۱ کریمانا بکهردناق کرینا کاریدا^(۱۱):

لگور قی کریمانی کاری رستی روئی واتایی ددهته ههر دوو ئارگیومینتین خوه (کارا، کارلیکری)، ئی تهنه شینا بهخشینا دوخهکی (بهرکاری) ههیه، کو قی دوخی ددهته تهواوکهری خوه؛ داكو ئارگیومینتی کارا بی دوخ نهمینت ژ (Spec, VP) بو (Spec, TP) جهگهۆرینی دکهت (Hornstein 2005: 80).

۷۵- رمزقانی رمزکهزاخت.

۷۶-

ههروهها بکهر بو بجههینانا بنهما (EPP) ژ قی جهگهۆرینی دکهت (Ibid: 23).

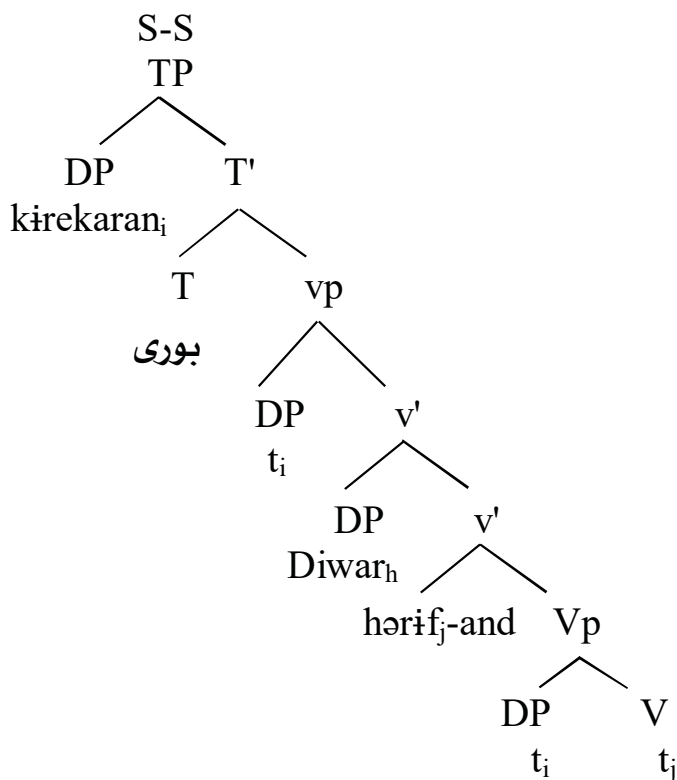
٣-٢-١-٢-٣ گریماننا پارچه کرنا کاری^(١٢):

ئهف گریماننا گرنا کاری دکهته دوو پارچه، د گرنا کاری ناخوهیی، کاری گرانیف فهرهنگی دهیت، گرنا کاریا ژدەرڤه کاری سڤک (کوزهتیف، کارایی) ل ویری دهیت، جهی ئارگیومینتی کارایی گرنا کاریا سڤکه (Spce, vp)، د (S-S) دا بو وەرگرتنا دوخی بکهری ژ (Spec, vp) بو (spec, TP) دجت و لویری خوهجه دبیت و بنه مایی (EPP) زی بجهدهیت.

٣-١-٢-٣ کاری کوزهتیف:

ئهف جویری کاری واتایا هوویی یان ئهگهری ددهت، ئهف واتایه د زمانی کوردیدا ب ریکا مۆرفیما (اند، ین) لگهل هندهک کارین تینهپهر دهیته دستنیشانکرن. مۆرفیما (اند، ین) دچنه گرنا کاریا ژدەرڤه و ئارگیومینتی کارایی ل (Spec, vp) وهک بکهری کاری کوزهتیفی ل ویری دهیت. کاری فهرههنگیژی د گرنا کاریا ناخوهیییدا دهیت. ئارگیومینتی کارایی ژ (Spec, vp) بو (spec, TP)، بو مه ره ما وەرگرتنا دوخی بکهری و بجهاتنا بنه مایی (EPP) دجت:

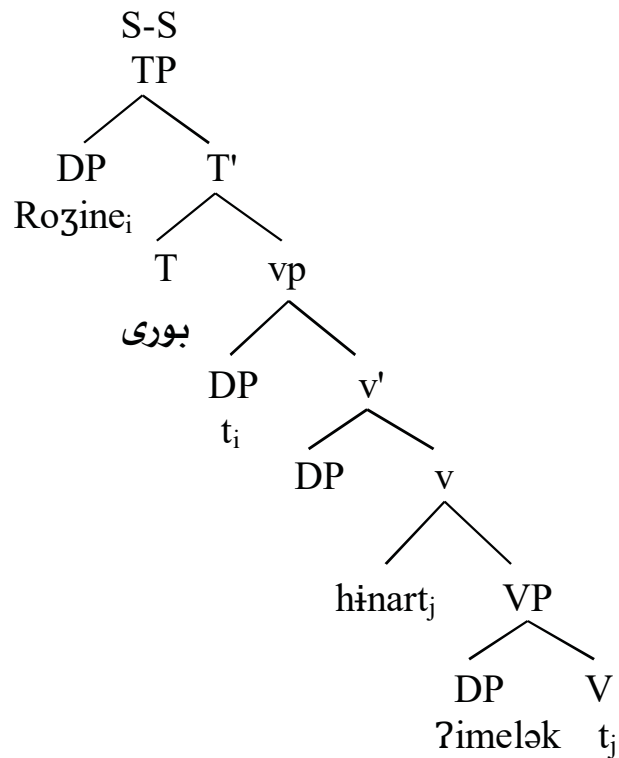
٧٧ - کریکاران دیوار ههرفاند.

٣-٢-١-٤ کارى کارایی:

ئەو جوۆرى کارییە، پیدئى ب بکەرەكى راستەقینە هەیه، وى بکەرى ئەو کارە ئەنجامداییت، ئەو بکەرە بکەرەكى ریزمانى نەبیت، کار ب سەردا هاتبیت، کەواتە ئەو بکەرە دقیت ژلایى رۆلى واتایىشە رۆلى کارایی وەرگرت نە کارلیکری. کارى کارایی، کارى تیپەر و هندیك ژ کارین تیپەر- ئەوى بکەرى راستەقینە هەیه - بخووه دگرت، کارى فەرهنگی د گریا کاریا ناخووهیدا دهیت، جهى کارى سئك د گریا کاریا ژ دەرڤه ڤالهیه- ژ لایى دهنگیشه- و ئارگیومینتى کارایی د (D-S) وەرگرت و ئەڤ ئارگیومینتە د (S-S) دا بو وەرگرتنا دوخی بکەرى و بجهاتنا بنه مایى (EPP) ژ (Spec,vp) بو (Spec,TP) دجت جهگهۆرینى دکەت:

٧٩- رۆزینی ئیمیلەك هنارت.

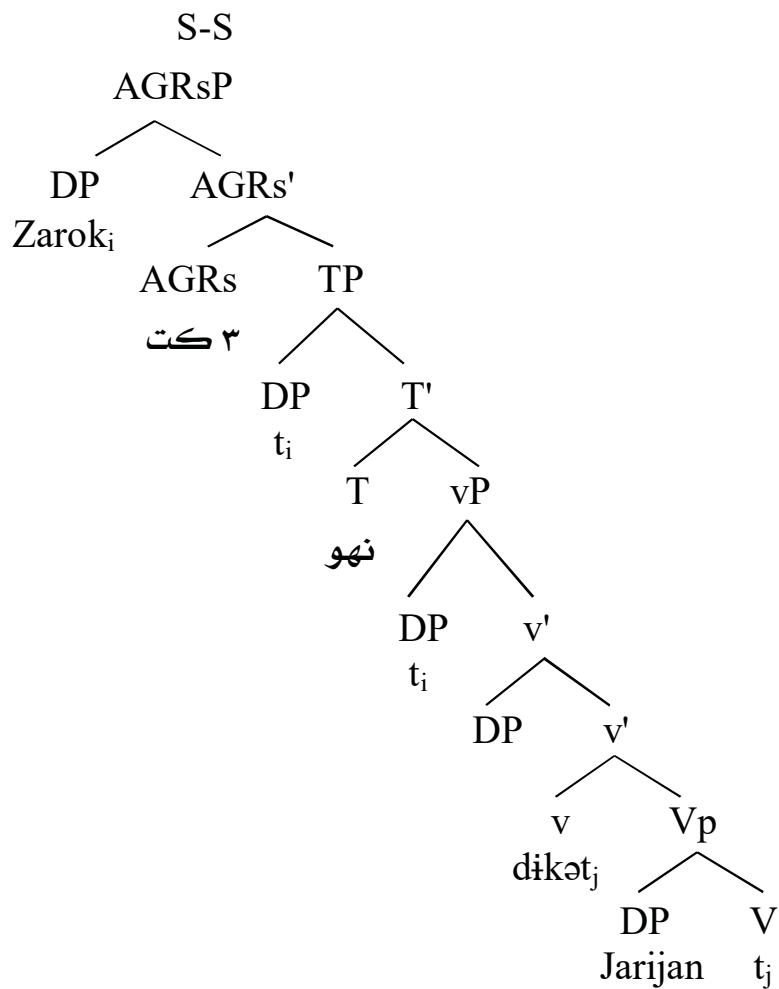

۳- ۲- ۱- ۵ گریئا ریکهفتنا بکهری^(۱۳):

ب ریکا قی گریزی جهگورینا بکهری د (S-S) ی رستییدا رووددهت، ئەف گرییه ژ لایئ (پولک) یقه هاتبوودانان، ئەف گریمانه ژ ئەنجامی پارچه کرنا گریئا (IP) هاتبوو.

گریئا ریکهفتنا بکهری بو زمانین کو ریکهفتن دناقبهرا بکهری و کاریدا ههیه، هاتبوودانان، د دایالیکتا سهرییا زمانئ کوردیدا ههموو دهمان ئەف ریکهفتنه ههیه، تهنه ئەگەر کارئ رستی تیپهری بوری نه بیت.

۸۱- زاروک یارییان دکهت

د نموونا (۸۲)یدا خوڤایه، بکه‌ری رستی ب دوو پینگاقان جهگه‌ورین کرییه،
 ژ (Spec,vp) بو (Spec,TP) بو وهرگرنا دوخی بکه‌ری، پاشی بو (Spec,AGRsP)
 بو مه‌ره‌ما ریکه‌فتنی جهگه‌ورینی دکه‌ت.

۲-۲-۳ جهگهۆرینا بهرکاری:

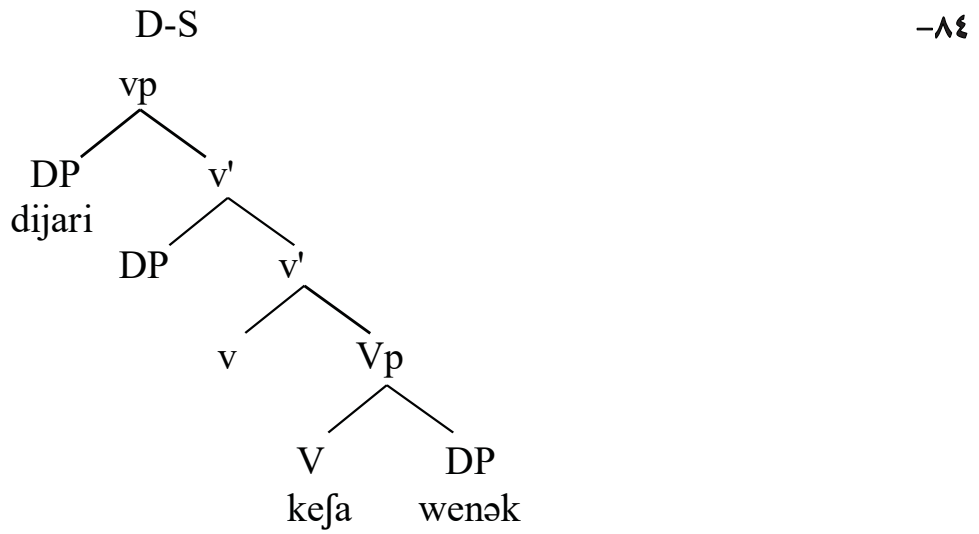
۱-۲-۲-۳ وهرگرتنا دۆخی بهرکاری

۱-۱-۲-۲-۳ کریمانا ریزبهندییا لههفچوویی:

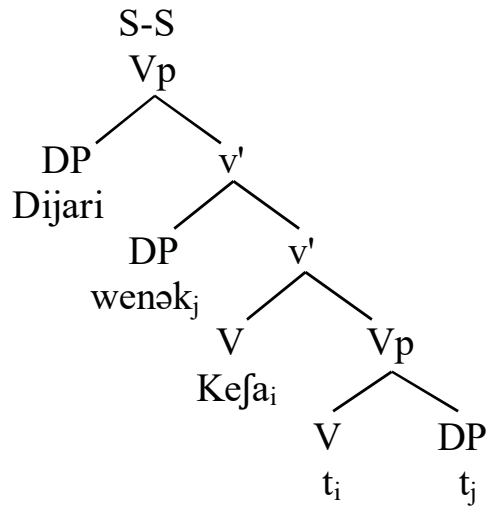
د زمانی کوردیدا ریزبهندییا کههرستین سههرکییین رستی (SOV) یه، ئی لگور بنه مایی کریمانا (LCA) دقیت د هه موو زماناندا (SVO) بیت، کهواته د زمانی کوردیدا تهواوکههر (بهرکار) لبهری سههرمی (کار) دهیت، جیاوازیی دناقبهرا بنه مایی (LCA) و ریزبهندییا پهیشان د زمانی کوردیدا ههیه، تهگهری قی جیاوازیی بو جهگهۆرینا بهرکاری ژ (Comp, VP) بو (Spec, Vp)^(۱۴) فهدهگهرت، چونکی د زمانی کوردیدا کار دۆخی بهرکاری بو رهخی راستی ددهت، بو وهرگرتنا قی دۆخی د (S-S) دا بهرکار ژ جهی خوه یی بنه رتهی (Comp, VP) بو (Spec, Vp) دجت (Barwari 2007: 17-19)، کهواته لگور بنه مایی (LCA) یا ریزمانا گشتی، د زمانی کوردیدا ریزبهندییا بنه رتهییا رستا کوردی (SVO) یه، ئی پشتی جهگهۆرینا بهرکاری دبیته (SOV).

ئه گهر کاری رستی تیپه ر بیت، د هه موو رستاندا بهرکار د (D-S) دا پشتی کاری دهیت، ئی پشتی جهگهۆرینی بو وهرگرتنا دۆخی بهرکاری لبهری کاری دهیت^(۱۵):

٨٣- ديارى وينهك كيشا.

-٨٥

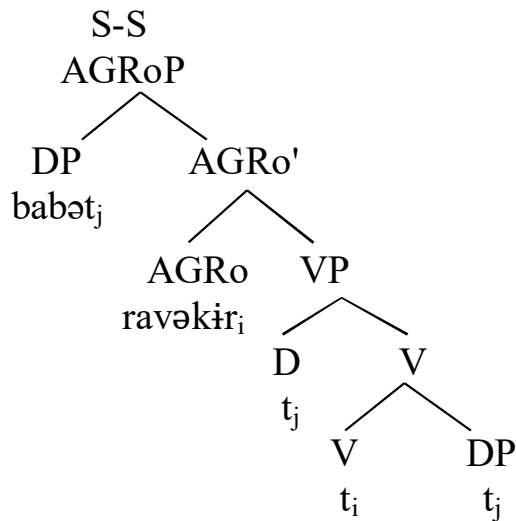
٣-٢-١-٢-٢-٢-٣ گريمانا گرييا ريكهفتنا بهركارى:

گريمانا گرييا ريكهفتنى دبته دوو جوړ (گرييا ريكهفتنا بكهري، گرييا ريكهفتنا بهركارى)، ئيك ژ تايبهتمهنديين داياليكتا سهرييا زمانى كوردى ئهوه، ريكهفتن دناقههرا بهركارى و كاريدايه، ئهگه كاري رستى بورى تيهه ربيت، كهواته زمانهكى ئيرگه تيشيه (مزگين عهبدو لرحمان ئهحهده ٢٠٠٦: ٧٤-٧٥).

گریبا ریکهفتنا بهرکاری بو دیارکرنا ریکهفتنا دناقبهرا بهرکاری و کاریدایه، کهواته د زمانئ کوردیدا پشتی جهگهۆرینا بهرکاری بو وهرگرتنا دوخی بهرکاری، جارهکا دی بو مه ره ما ریکهفتنی لگه ل کاری جهگهۆرینی ژ (Spec,vp) بو (Spec,AGRoP) دکهت، کهواته ب دوو پینگاڤان جهگهۆرینی دکهت، ئەڤ جهگهۆرینه د (S-S) دا خوڤا دبیت.

۸۶- سولافئ بابته رافه کر.

۸۷-

۲-۲-۲-۳ وهرگرتنا دوخی بکهری:

ئارگیومیئتی کارلیکری، مه رج نینه هه رده م دوخی بهرکاری وهرگرت، چونکی ب شیوهیهکی گشتی د رستین بکه رنه دیار و کاری نه بهرکاریدا جهگهۆرینی بو (Spec,TP) دکهت، دوخی بکه ری وهرگرت و بنه مایی (EPP) بجهدهینت (Boskovic 2002: 167-16)؛ له ورا دی هه ر ئیک ژ رستین بکه رنه دیار و کاری نه بهرکاری جودا وهرگرین، ئەگه ری وهرگرتنا دوخی بکه ری کو ئارگیومیئتی کارلیکری وهرگرت، دی خوڤا کهین:

٣- ٢- ٢- ٢- ١ رستا بکەر نه دیار:

ئهو جوړی رستییه، کو بکهری ب کاری رابووی و بویره نه جامدای، نه دیاره و نه گهری نه دیاریی ژبه ر ههر هوپه کی هه بیت، ههروهه ژلای ریزمانیقه بکهری وی ژکار که قتییه، بهرکار دچته جهی بکهری و د بیته بکهری ریزمانی.

٨٨- فی پالهی دار چاند. (رستا بکهر دیار)

٨٩- دارهات (ه) چاندن. (رستا بکهر نه دیار)

رستا بکهر نه دیار ب فی ناوایی دهیته سازکرن:

- ١- بکهری رستی و ههر تشته کی په یوهندی ب بکهریقه ههیه، دیه یته لادان.
- ٢- بهرکاری رستی دچته جهی بکهری.
- ٣- کاری هاریکاری (هات) لگور تاف و ریژه و نه سپیکت و شیوهی ئه ری و نه ری یاکاری رستا بکهر دیار دهیته گهورین.
- ٤- کاری رستا بکهر دیار بو ناخی کاری (چاووگ) دهیته گهورین (صادق بهاء الدین نامیدی ١٩٨٧: ٣١١) (وریا عمرئه مین ٢٠٠٩: ٣٤٨ - ٣٥٠).

٩٠- سهروکاتییا زانکووی ئاههنگ کیرا. (بکهر دیار)

٩١- ئاههنگ هاته کیران. (بکهر نه دیار)

د رستا (٩١) یدا کاری رستی (گیران)، دهمی بو ناخی کاری دهیته گهورین، تایه تمه ندیی و سیمایین کاری ژ دهستددهت، کهواته ئه ف کاره نشانین (تاف و ریژه، و نه سپیکت و نه ری) و مرناگرت و شیانی و مرگرتنا فان نشانان نینه، وهک کاره کی چالاک نه شیت رولین ریزمانی بدهته که رهستین رستی (سهروکاتییا زانکووی، ئاههنگهک)؛ دا کو رستا مه بی کار نه مینت. کاری هاریکاری (هات) ل شوینا کاری رستا بکهر دیار د رستا بکهر نه دیار دا ددانین و تهنها بو گهردانکرن و مرگرتنا نشانین (تاف، ریژه، نه سپیکت و نه ری) کاری رستا

بکه‌رنه‌دیاره، که‌واته‌شیانین وهرگرتنا‌سیمایین‌کاری‌د‌رستیدا‌ب‌قی‌کاری‌هاریکار‌دهیته‌راسپاردن.

لگور‌تیورا‌واتایی‌هر‌کاره‌ک‌لدویف‌دهروازه‌یا‌فه‌ره‌نگیا‌خوه‌ئارگیومیئتین‌پیدفی‌وهر‌دگرت‌و‌هر‌ئارگیومیئته‌کی‌روئی‌واتایی‌دده‌تی.

۹۲- دلداری‌ئا‌رشت.

کاری‌(رشت)‌لدویف‌دهروازه‌یا‌فه‌ره‌نگی‌دوو‌ئارگیومیئتان‌وهر‌دگرت،‌هه‌روه‌ها‌روئین‌واتایی‌کارایی‌(دلدار)‌و‌کارلیکری‌(ئا‌ف)‌دده‌ته‌وان.

دهمی‌کاری‌رستی‌دبیته‌بکه‌رنه‌دیار‌ناقئ‌کاری‌د‌فه‌ره‌نگیدا‌ریکه‌فتن‌لگه‌ل‌نینه‌و‌تافی‌وی‌سست‌و‌چالاک‌نینه‌(محه‌مه‌د‌مه‌حوی،‌کاروان‌عومه‌ر‌قادر،‌شیلان‌عومه‌ر‌حسه‌ین‌۲۰۱۰: ۱۲۹)،‌که‌واته‌کاری‌رستی‌گه‌ورین‌ب‌سه‌ردا‌هاتییه،‌ئه‌گه‌ری‌هه‌بوونا‌په‌یوه‌ندییا‌دنا‌قه‌را‌کاری‌و‌ئارگیومیئتین‌وی،‌پیکه‌اتا‌ئارگیومیئتی‌رستی‌ژی‌دهیته‌گوه‌ورین،‌چونکی‌په‌یوه‌ندییه‌کا‌خورت‌دنا‌قه‌را‌کاری‌و‌ئارگیومیئتین‌ویدا‌هه‌یه.

۹۳- ئا‌ف‌ه‌اته‌رشتن

د‌رستا‌(۹۳)‌یدا‌ته‌نها‌گرئییه‌کا‌دیار‌که‌ری‌هه‌یه‌و‌روئی‌کارلیکری‌دبیته‌ناقئ‌کاری‌(رشتن)‌د‌رستا‌بکه‌ر‌نه‌دیاردا‌کارینا‌به‌خشینا‌روئی‌واتایی‌(کارا)‌نینه‌دده‌ته‌ئارگیومیئتی‌خوهی‌دهرقه‌(دلداری).

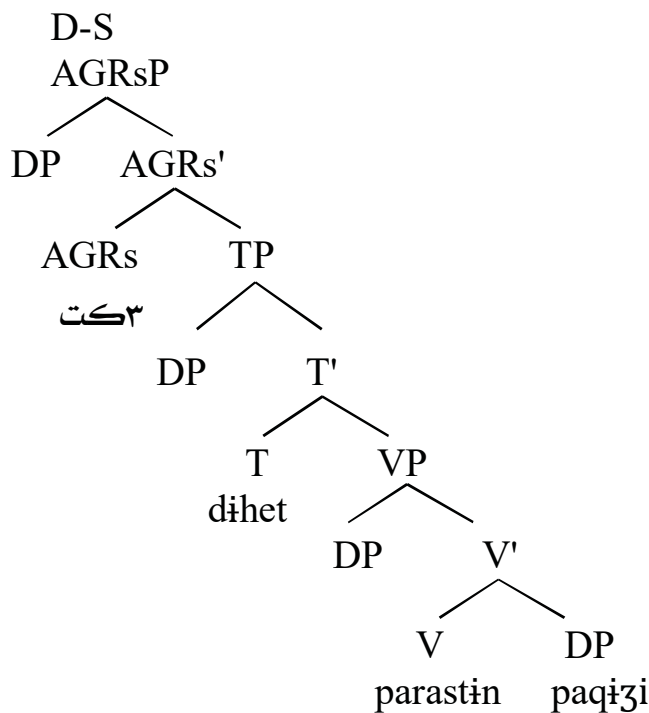
هه‌رچه‌نده‌کاری‌رستا‌بکه‌ر‌دیار‌دهمی‌دبیته‌بکه‌رنه‌دیار‌گه‌ورین‌ب‌سه‌ردا‌دهیته،‌ئی‌وهر‌گرتنا‌ئارگیومیئتی‌(ئا‌ف)‌د‌رستا‌(۹۳)‌یدا‌بو‌کاری‌بنه‌ره‌تییی‌خوه‌(رشت)‌دزق‌رت؛‌هه‌رچه‌نده‌گه‌ورین‌د‌پیکه‌اتا‌ئارگیومیئتان‌ژیدا‌روودایه،‌د‌بنه‌ره‌تدا‌کاری‌(رشت)‌دوو‌ئارگیومیئتان‌وهر‌دگرت،‌نه‌ک‌ئارگیومیئته‌کی،‌لگور‌تیورا‌(بورزیو)‌ی‌(هر‌کاره‌ک‌ئارگیومیئتی‌خوه‌یی‌ژ‌دهرقه‌ژ‌ده‌ستبه‌ت‌کارینا‌به‌خشینا‌دوخی‌به‌رکاری‌نینه،‌هه‌روه‌ها‌هر‌کاره‌ک‌کارینا‌دانا‌دوخی‌به‌رکاری‌نه‌بیت،‌نکارت‌روئی‌واتایی‌دده‌ته‌ئارگیومیئتی‌خوهی‌دهرقه‌) (Burzio 1986: 178 -)

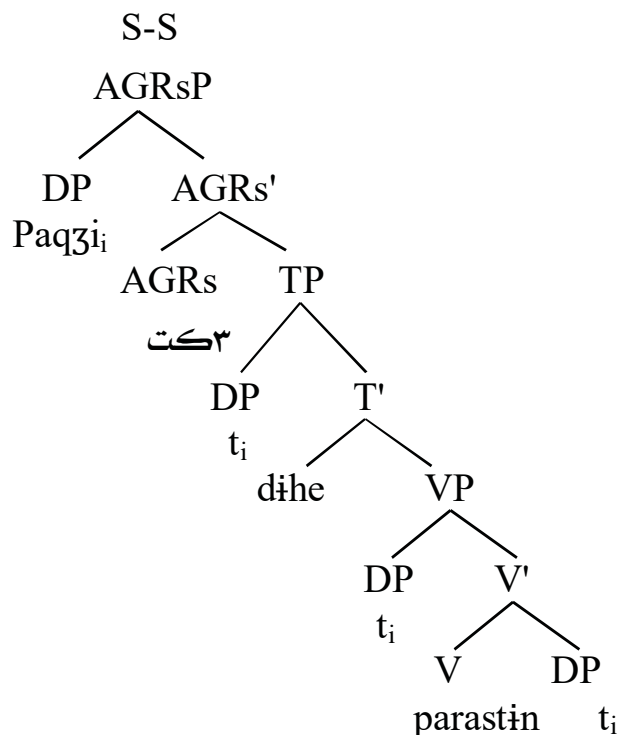
184)، كه واته لدویف بنه‌مایئ (بورزیو) یئ ته‌فایئ د رستا بکه‌رنه‌دیار دا، ده‌می کارئ رستئ بکه‌رئ ئارگیومیئتئ دهره‌کی ژده‌ستده‌ت، نه‌شیت دوخئ به‌رکاریژی بده‌ته ئارگیومیئتئ خوه‌یی ناخوه‌یی؛ له‌ورا هه‌ر (ئاڤ) د رستا (٩٣) یدا وه‌ک ئارگیومیئتئ کارئ (رشت) دمینت.

ب گوه‌ورینا کارئ رستا بکه‌رنه‌دیار نه‌ته‌نھا پیکه‌اتا ئارگیومیئتئ وی ده‌یته گه‌ورین، به‌لکو شیانیئ به‌خشیئا دوخ‌ده‌رییا وی کاریژی ده‌یته‌گه‌ورین، گاڤا کو کارئ رستا بکه‌ردیار بو ناڤئ کارئ ده‌یته گوه‌ورین، که‌واته نه‌شیت دوخئ به‌رکاری بده‌ته ته‌واوکه‌رئ خوه، هه‌روه‌ھا نیشانئ تافی ژئ چالاک نینه؛ دا‌کو بشیت دوخئ بکه‌ری بده‌ته دیاریکاری خوه د گریئا تافیدا؛ له‌ورا کارئ هاریکاری (هات) بو رستا بکه‌رنه‌دیار دی هیئین، ئه‌و کاره ب هه‌بوونا تافه‌کی چالاک دوخئ بکه‌ری دده‌ته ته‌واوکه‌رئ ناڤئ کارئ.

٩٤- پاڤژی ده‌یته پاراستن.

٩٥-

وهك د هیلکارییا دارئاساییا رستا ژماره (۹۶) یدا خویایه، گرییا دیارکهری (بهرکار) بو و مرگرتنا دوخی بهرکاری ژ (Comp, VP) بو (Spec, VP) دجت، ناخی کاری (پاراستن) ئەف شیانه نینه، ژ بهرهندی بو و مرگرتنا دوخی بکهری بهرهف (Spec, TP) گرییا تافی دجت، دوخی بکهری ژ سهری شی گری (T) و مرگرت، ههروهها بو دروستکرنا ریکهفتنی ژ (Spec, TP) بو (Spec, AGRsP) دجت، کهواته کارلیکری (پاقر) ب سی پینگاغان جهگهورینی دکهت، ئەف هه ر سی پینگاغه د شروقه کرنا دارئاساییا (S-S) رستا (۹۶) ی ب ریکا شوینی (ti) خویا دبیت.

د رستا بکهرنه دیاردا بلندکرنا بهرکاری بو جهی (Spec, TP)، جوړه که ژ دوخی رونانی، ئەف دوخه ژ نهنجامی جهگهورینی (بلندکرن) ژ جهی رولی واتایی بو جهه کی بی رولی واتاییه (شیان سلیمان حاجی ۲۰۰۹: ۱۴۳).

بنه مایی (EPP) ئیک ژ وان بنه مایانه، دبیته ئەگهری جهگورینا بهرکاری، بهرکارژی بچته جهی بکهری داکو رسته بی بکهر نه مینت و ئەف بنه مایه بجهبیهت.

۳- ۲- ۲- ۲- ۲- رستا کارى نه بهرکارى:

د زمانيدا ده مئى کار ژ لايى هي زيئه ده يته پارقه کرن، دوو جوړ دهينه ده ستني شان کرن (تي پهر، تي نه پهر)، خالا هه ره گرن گ بو جياواز کرنا قان کاران لسهر بهرکارى رادوه ستيت، لى نه گهر لدويش وان تيورين مه مفا ژى ومردگرتين بچين، دى خويا بيت، کو هنده ک ژ کارين تي نه پهر د بنه رهدا بهرکارى ومردگرن:

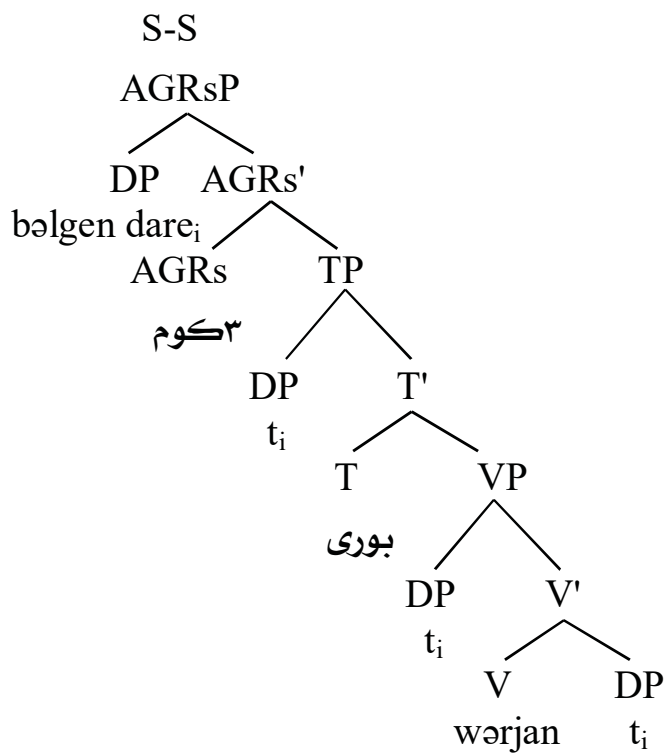
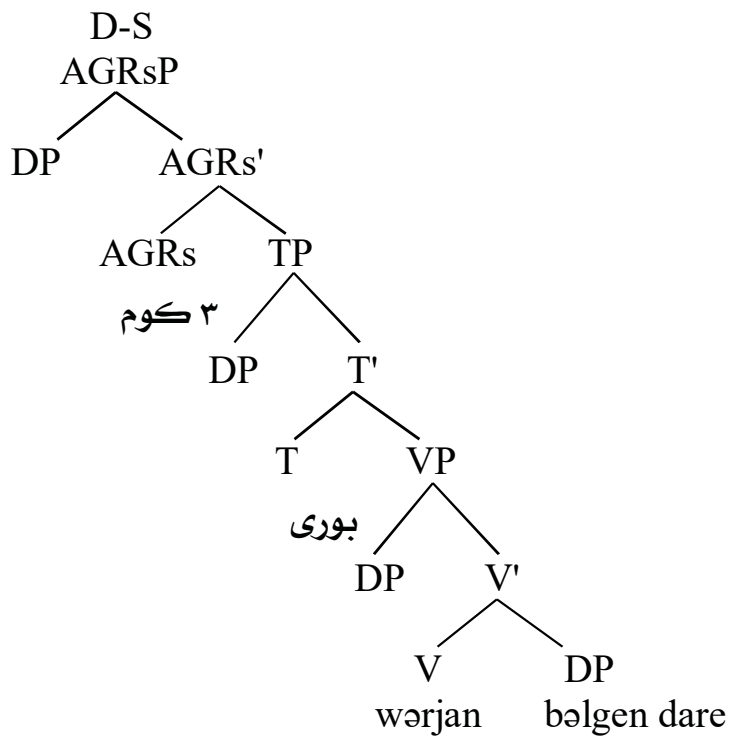
۹۷- خانى دمرزى.

۹۸- زاروك هات.

کارى (دمرزى، هات) هه ره دوو تي نه پهرن، لى گرييا دياركه رى (خانى) د رستا (۹۷) يدا و لگور تيورا واتايى و دمرزاهيا فهره نكييا كارى (دمرزى) ته نها نارگيومينته كى ومردگرت، چونكى نارگيومينتى (خانى) ب كارى (دمرزى) رانه بوويه، كه سه كى يان هوكاره كى فيزيكى ب قى كارى رابوويه، كار لسهر هاتيهه کرن، كهواته (كارليكرى) ه، لى د رستا (۹۸) يدا كارى (هات) روئى كارايى ددهته (زاروك) ي، چونكى نه ق كاره پيدش ب هندييه، كو كه سه ك ب قى كارى رابيت نه ك كه سه ك يان تشته ك قبه ر كارى ب كه قت، كهواته لدويش بنه مايى تيورا واتايى نه ق هه ره دوو كارين تي نه پهر ژ لايى روئى نارگيومينتيه ژهه قجودانه.

كارى نه بهركارى ته نها نارگيومينته ك هه يه، كو نه نارگيومينته د (S-S) دا ژ جهى بهركارى بو جهى بكه رى جهگهورينى دكه ت و دبيژنى كارى نه بهركارى، چونكى نارگيومينتى دهره كى نينه (Roberts 1997: 73)، (هنده ك تايه ته منديين كارين تي نه پهر ژى هه نه، لى نه شيت دوخى بهركارى بدهتى، وهك بهركارى رستا بكه ر نه ديار بو جهى بكه رى دجت) (كوك و نيوسان ۱۳۸۹: ۱۹۵)، نه م دى پشت ب تيورا ته قاييا يا (بورزيو) به ستين، نه ق تيوره لسهر وان پيكهاتين، كو رهوشا بلنديوونا بكه رى د رستا بكه رنه دياردا ده يته سه پاندى، نه م دكارين لسهر كارى نه بهركاريزى پراكتيك بكه ين.

۹۹- به لگين دارى ومريان.

شروقه کرنا نموونا ژماره (۱۰۰) ی بو مه خو یادکته، کو د (D-S) ی رستیدا جهی ئارگیومینتی دهره کی (Spec,VP) قالهیه و ئەف ئارگیومینته نینه، ئەف ئارگیومینته (به لگین داری) ژ جهی (به رکاری) د شروقه کرنا نموونا (۱۰۱) یدا بو جهی ئارگیومینته کی دی (بکه ر) کو قالهیه، جهگه ورینی دکته، ههر دیسان د گریا کاریدا کار نه شیت دوخی بدهته فی ئارگیومینتی؛ له ورا وهک پیدقییه کا ریزمانی بو وهرگرتنا دوخی جارەکا دی ئەو ئارگیومینته ژ (Spec,VP) بو (Spec,AGRsP) دچت (Barwari 2004: 132) و ههروهها ئەف جوړین رستان بنه مایی (EPP) بجهدهینن، د فی رستیدا د (S-S) یدا خو یا دبیت.

پهراویزین پشکا سییی

- (۱) مفا ژ (سهلوا فهریق سالیح ۲۰۰۸: ۱۸۵ - ۱۹۲) هاتییه وهرگرتن.
- (۲) ئەو پشکا کاری، کو هیل لژیردانه، پیشگرین دارشتنی بۆ سازکرنا کاری دارژتی هاتییه.
- (۳) پهرتووک لسهر (سینتاکسی کرداری لیکدراو له شیوه زاری ههورامیدا)یه، نقیسهری ب دایالیکتا ههورامی نموونه هینایینه (قهسهمش وارد، مازیش مهریا، ئاوی دا، بو بهرههم)، مه نموونین دایالیکتا ناقهراستا زمانی کوردی کو ههمبهری وان بکارهینایینه، وهرگرتینه.
- (۴) ژیلی جهگهورینا کاری، جهگهورینا گرییا دیارکهری ژی ههیه، بۆ وهرگرتنا دوخی بکهری بۆ (Spec, Tp) یان (Spec, AGRsP) دچت، بۆ وهرگرتنا دوخی بهرکاری بۆ (Spec, AGRoP) دچت، لی د بهندی دوویی ژ قی پشکی دی بۆ جهگهورینا گرییا دیارکهری هاتییه تهرخانکرن؛ لهورا د قی بهندییدا تهنها ئامازی ب جهگهورینا کاری د گرییا (VP-shell) دا دکهین.
- (۵) بنیره پشکا سییی نموونا ۴۵.
- (۶) (ا) Chomsky 1995: 349-355.
- (ب) چومسکی ل ساللا ۱۹۹۵ دبیژت، کو ریکهفتنا کاری و بکهری ژ تاییهتمهندیان دهیته هژمارتن و نودهکا رۆنانی نینه (structure node) (کوک و نیوسان ۱۳۸۷: ۱۷۹).
- (۷) (ژی): (ژ) پینشاقه، (ی) د ئاستی (D-S) دا ئارگیومیتهکه و ئامازه یی بۆ گرییا دیارکهری دکهت، کهواته دقیت د ئاستین دین راقه کرنی (S-S, Lf) دا ژی ههبت.
- (۸) ئەم دی د قی فهکۆلینیدا تهنها بابتهی کۆزهتیقا مۆرفۆلۆجی وهرگرتن.

- (٩) تهنه ب دريژى بهحسى (مورفيما نهنياسيني د دايايكتاسهري) دي هيته
 كرن.
- (١٠) ئەف جهگهورينه، وهك جهگهورينا نيشانا (هك) د گرييا دياركهريدا، نيشانا
 (تر) د گرييا پلا بهراورديي دايه : لهورا ب كورتي هاتييه بهحسكرن.
- (١١) بنيره پشكا دوويي، ٢ - ٢ - ٢.
- (١٢) بنيره پشكا دوويي، ٢ - ٢ - ٣.
- (١٣) بنيره، پشكا دوويي، ل ل ٥٥ - ٥٧.
- (١٤) بنيره پشكا دوويي، ٢ - ٢ - ٥.
- (١٥) د هيلكارييا دارناساييدا، تهنه گرييا كاري هاتييه ومركرتن، چونكي
 بهركار بو جهگهورينا ئاركيوميئتي (ومركرتنا دوخي) ژ گرييا كاري و
 ريكهفتنا بهركاري دمبازنابن
- (١٦) د رستا بكه نهدياردا كاري هاريكار (هات، دهيت، ديهييت) پيشناقي (ه) لگهل
 دهيت، كه واته پيشناقي (ه) لگهل ناقي كاري بكه رنهديار يي سينتاكسي د
 كوردبيا سهريدا دروستدكهت، ئي د پرانييا ئاخفتنا روژانه يا قي دياليكتي
 بكار ناهييت، كهواته ب دوو شيوان بكار دهيت (هاته چاندني/ هات چاندن)
 (Kurdo 1981: 123-124)

پشکا چواری

جھگھۆرینا نه ئارکیومینتی

- گرییا گههینهری
- گریمانا پارچه کرنا گرییا گههینهری

ئەو جوۆرى جھگھۆرىنىيە، كو تايبەتە ب وان كەرەستە و گرىيانقە، يىن مەودا و سنوورى گرىيا تافى دمرىاز دكەن و بەرق ژوورتر دچن، ئەق جھگھۆرىنە نەئارگىومىنتىيە، كە واتە ئەق جھگھۆرىنە نە ژ بو وەرگرتنا رۆلین واتايى و دوخى دەيتە ئەنجامدان، ھەرۆھا د تيورا بەستنىدا د بيژنى بەستنا نەئارگىومىنتى (-A Binding)، كەرەستى جھگھۆركرى شوينىيەكى لجهى خوه دەيليت، ئەق شوينىيە لگەل كەرەستى پيشقەھاتى ھەفنىشان دبن، ئەق جھگھۆرىنە بنەمايى ھەفسويى لاددەت، واتە زىدەتر ژ نۆدەكا بەرىەست دمرىاز دبىت.

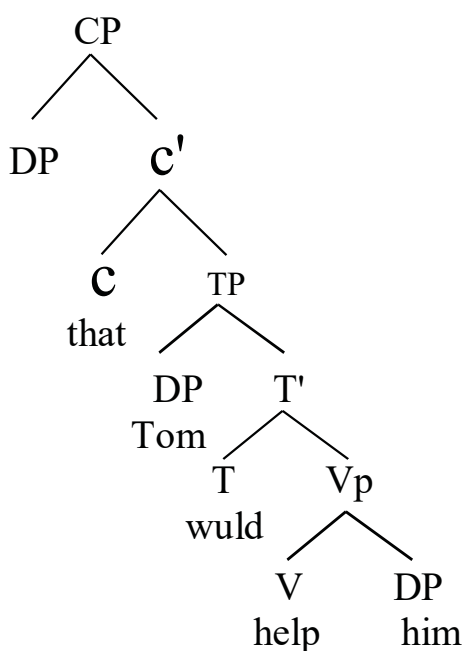
ئەق پشكە ب ناقى جھگھۆرىنا نەئارگىومىنتىيە، چونكى د قى پشكىدا دى بەحسا جھگھۆرىنا ھندەك گرى و پەيشان، جھگھۆرىنا ئامرازى پرسىارى دىھيتە كرن، ب تايبەتى جھگھۆرىنا پەيشەپرسى د ھندەك زمانىن جىھانىدا دبىتە پارامىتەر دناق بنەمايىن زمانىن جىھانىدا، بو نمونە د زمانى ئىنگلىزىدا جھگھۆرىنا ئاشكرا دناقبەرا ھەر دوو ئاستىن (D-S) و (S-S) داىە، لى د ھندەك زمانىن دىدا ب ئاوايەكى نەينى و قەشارتى دناقبەرا ئاستىن (D-S) و (Lf) داىە، و ھەرۆھا جھگھۆرىنا ھندەك گرىيان بو مەرەما جەخت و داكوكىيى و زانىارىيىن نويىە، ھەرۆھا دىاركرا ھىزا رستى، كو ب ھارىكارىيا ھندەك ئامرازان و پەيشان، دىار دبىت، كو تەقايان قان بابەتان دچنە لىن جھگھۆرىنا نەئارگىومىنتىيە.

٤-١ گریئا گههینهری دتیؤرا (GB):

ل دهستیكا تیؤرا (GB) گریئا گههینهری (CP) بو وان كههستان هاتبوو دانان، ئەوین بو سەر گریئا تافیرا دچوون، زۆریهه جارن ئەو كههسته بوون، كو گریئا تافی (TP) وهك تهواوكهر ومردگرن، كهواته ئەو كههسته وئ چهندي دگههینن، كو ههبوونا وان پیدقی ب تهواوكههركی ههیه ئەو ژى رستهیه (TP) وهك:

1-He thought that Tom would help him.

د قئ رستیدا كاری (thought) گریئا گههینهری وهك تهواوكههری خوه و گریئا گههینهری ژى رستهیهك (TP) وهك تهواوكهر ومردگرت (Tom would help him)، ههروهه مه پیکهاتهكا دی (that) ههیه، ئەو ژى پارچهكه ژ تهواوكههری رستا (He thought) یه، لگۆر بوچوونا چومسکی گههینهری (that) دبیته سههه و پروژهیا گریئا گههینهری (CP) پیکههینت، ئەق سههه گرییهكا تافی (TP) وهك تهواوكهر ومردگرت وهك د هیلکارییا دارئاساییا خواریدا:

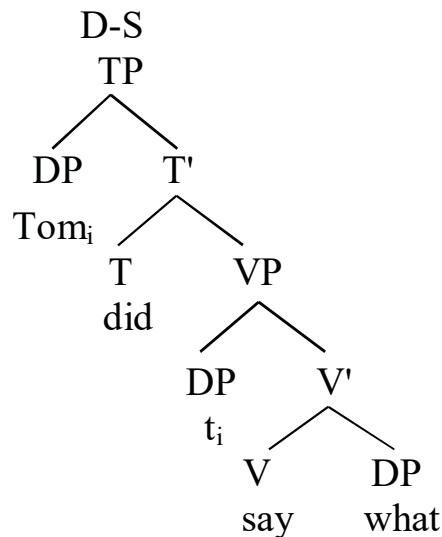
لگۆر بۆچوونا چومسکی د زمانی ئینگلیزی و گهلهك زمانی دیدا د رستین
 پرسیاریدا ئامرازی پرسیارى جهگهورینی بۆ سهه گرپیا تافی دکهت وهك:

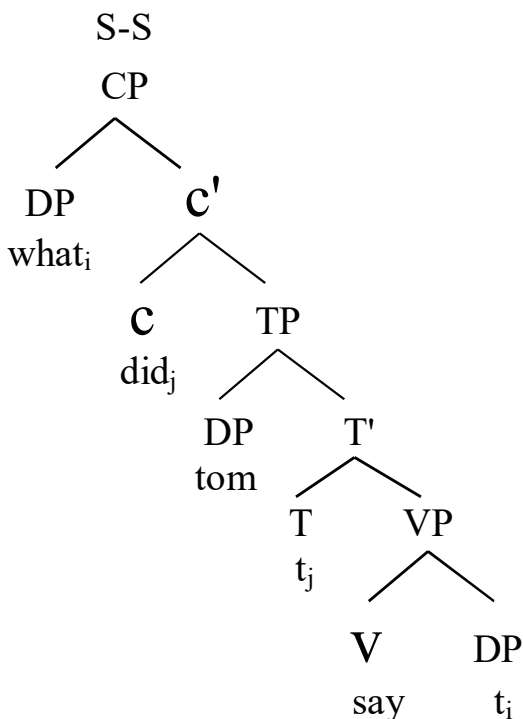
3-What did he tell you?

د رستا (3)یدا لدویف نیرینا چومسکی مه دوو جهگهورین ههنه:

د زمانی ئینگلیزیدا د رستین پرسیاریدا ئامرازی پرسیارى جهگهورینی ژ
 جهی خوئی رهسهن د (D-S) بۆ ژ دهرفهه گرپیا (TP) دکهت؛ لهورا دی بینین
 ئامرازی پرسیارى د رۆنانا ژناقدا (D-S) و ل جهی وی کههستهه دهیت، کو
 پرسیار سهبارهت وی کههستهه هاتییه کرن، ههروهه پشته هینگى د رۆنانا
 ژسهرفه (S-S) دا ئامرازی پرسیارى بۆ (Spec,CP) دجت، کارى هاریکار ژى ژ جهی
 سهههه گرپیا تافی (T) بۆ سهههه گرپیا کههینهه (C) دجت، کهواته
 جهگهورینا سهههه بۆ سههههه، ئەف کارى هاریکار (did) کههینهه نینه، چونکی
 جهگهورین کرپیه وهك د فى هیلکارییا دارئاساییا خواریدا خویایه:

-۴

كهواته نه تهنها ئامرازى گههينهري سنوورى گرييا تافى دهربازدكهت، بهلكو ئامرازين پرسىارى ژى دچنه گرييا ئهركيا گههينهري، لهورا بو چارهسهركرنا فى گرفتى دوو پيشنيار هاتنه ئارا كرن:

1. گرييا گههينهري ژ گهلهك دياريكاران پيكدهيت، لى لثيرى ئاريشهك ههيه ئهو ژى د دهستنيشانكرنا دياريكارانه، كيژ ژوان دياريكاران تايبهته ب ئامرازى گههينهري و پرسىارى.....هتد.

2. بو نههيلانا فى گرفتى مزارهكا نوى هات دناق بابهتى ريزمانيدا، ئهو ژى پارچهكرنا گرييا گههينهري بوو، ئهف گرييا ئهركى بو چهند گرييين ئهركيين دى هاته پارچهكرن، كهواته ئهف پيشنياره ب ناقى گريمانا پارچهكرنا گرييا گههينهري بوو.

٤-٢ گریماننا پارچه کرنا گههینهری:

ئهف گریماننا ژ لایئ (ریزی) هاته ورژاندن، چونکی د هندهک زماناندا دبیت پتر ژ گریههکی یان پیکهاتهکی ژ سنووری رستی (TP) دهریاز بیت و جهگهورینی دکهت (Rizzi 1997: 283 – 289):

٦- بهئی بزانه کو مروقین ژ ته خرابترژی من دیتنه.

ئهف رستا زمانی کوردی خویا دکهت، ژیلی نامرازی گههینهری (کو) گریا دیارکهری (مروقین ژ ته خرابترژی) لسهگریا تافی (TP) را هاتییه، ئییری پرسهک دهیت، ئایا کیژ ژ فان کهرستان دچنه جهی گههینهری (C) ی ؟ د هندهک زماناندا سی پیکهات یان پتر لسه گریا تافیرا دهین ؛ لهورا (ریزی) دبیت، کو پرۆهیا گریا گههینهری (CP) بو چهند پرۆهیی دیتر بهیته ژیکشه کرن و لدویف ئهرکین واتایین وان پیکهاتان، گریا (CP) بو (گریا هیزی Force P، گریا تیشکو Foc P، گریا توپیک Top P) هاته پارچه کرن (Rizzi 1997: 283 – 289)، د فان پاراگرافین خواریدا دی فان گرییان ب شیوهیهکی تیروتهسهلی بهحس کهین:

٤-٢-١ گریا هیزی:

ئهو جوړه گرییه، کو مهرهما رستی و ئاخشتنکهری ددهته خویا کرن کا کیژ جوړی رستییه (پرسیاری، داخوازی، سهرسورمان، ئاگاهی،...)، کهواته د گریا هیزیدا ئهو پهیشین هیزا رستی خویادکهن دبنه سهری قی گری (Radford 2006: 328; Rizzi 1997: 283)، ئهگهر د رستییدا ههبوونهکا کونکریتی (فونولوجی) ههبیت ئهو کهرسته د هیلکارییا دارئاساییدا دچته سهرهیی وی گری، ئهگهر ژی نهبیت دی قاله مینت.

٧- چهند جوانه مروقی ریزی ل خه لکی بگرت!

د قى رستیدا په‌یقا(چەند جوانه)هیزا سەرەکییا رستى ديار دکەت،
کەواتە گرییا هیزی سەنتەر و جەمسەر و مەرەما ئاخشتنکەری خویا دکەت، ئەو
ژی دەرپرینا رستەیه‌کا سەرسۆرمان و مەندەهوشییە.

د ریزمانا زمانى کوردیدا ئەف جورین گرییان، ب قى ئاواى نەهاتینە
بەحسکرن، لى ب ئاوايه‌کى دیتەر و لژیر ناڤین جورین رستەیان، یان ئامرازین
پرسیاران و پە یقە پرسیار و بەرسقى هاتینە بەرچاڤکرن.

گرییا هیزی ل گوروی هیزا ددەتە رستى و جورى رستى ديار دکەت، دى
لسەر وان جوران پارڤەکەین:

٤-٢-١-١ رستا پرسیارى:

ئەو جورى رستیه، گوهدار بو دابینکرن و بەدەستقەهینانا زانیارییان ب ریکا
پەیشەپرسان یان ب ریکا گهورینا ئاوازمیا رستا ئاگاهییى، زانیارییان کومدکەت
و وى قالەهییى ب زانیارییان تژی دکەت، ژیدەری سەرەکییى زانیارییان گوهدارە
(قیس کاکل توفیق ١٩٩٥: ٢٥)، ئاخشتنکەر پرسا خوہ ئاراستەى گوهدارى دکەت و ئەف
نیشانە (٩) بو فان رستان بکار دەیت.

دزمانى کوردیدا ژ لایى ریزمانفاناقە ب قى ئاواى هاتینە دیارکرن:

١- جەناقى پرس: (چ، چەند، کى، کى، کىقە / کىرى، چەوا...)^(١)

٢- هەقالناقى پرس: (چەند، چاوا، چ، کىژ،...)^(٢)

٣- هەقالکارى پرس: (کەنگى، چەوا، ل کىرى، چەندە...)^(٣)

٤- ئامرازى پرس: (ما، گەلو)^(٤)

٥- پەیشین پرس (کى، کى، چى،... کىقە، کەنگى، کانى / کا)^(٥)

ژ قى پۆلینکرنى خویا دبیت، کو هەر هەمان و پەیشە پرس (چ، چەند،
کى،...) لژیر دوو یان سى ناڤان هاتینە دیارکرن، کو ئەفە ژى تەڤلیهەڤیه‌کە د
زمانیدا، ئەم دى هەولدهین لگور مژارا جەگهورینى ب شیوهیه‌کى دیتەر رستا
پرسیارى خویابکەین.

جهگهۆرینا په‌یقه‌پرسان وه‌کو مژاره‌کا جیهانی دبیته بنه‌مایێ ریزمانا گشتی (جیهانی)، که‌واته زمانین جیهانی وه‌ک پارامیتهری جهگهۆرینا په‌یقه‌پرسی، ئیک ژ فان پارامیتهران هه‌لدبژیرت، نه‌و زمانین کو بو دروستکرنا رستا پرساری په‌یقه‌پرس بو ده‌ستی‌کا رستی دچن، که‌واته د ئاستی (S-S) دا نه‌ف جهگهۆرینه ب شیوه‌یه‌کی ئاشکرا د سینتاکسیدا بجهده‌یت، وه‌ک زمانی ئینگلیزی، لی نه‌و زمانین دی وه‌ک (ژاپونی) په‌یقه‌پرس ل هه‌مان جهی، کو پرسیار لی‌ده‌یت‌کرن، د‌مین، که‌واته ب شیوه‌یه‌کی نه‌په‌نی و نه‌ئاشکرا د ئاستی (Lf) دا جهگهۆرینی دکه‌ت.

پرانیا زمانناین کورد د وی باوه‌ری‌دانه، د رستا پرسیاریدا په‌یقه‌پرس جهی خوه‌ ناگهۆرت، ل جهی هه‌مان که‌ره‌ستی پرسیار لی‌کری ده‌یت:

-۸

أ- شه‌هیدان دارا ئازادیی ب خوینا خوه‌ ئاقدایه‌.

ب- کی دارا ئازادیی ب خوینا خوه‌ ئاقدایه‌ ؟

پ- شه‌هیدان چ ب خوینا خوه‌ ئاقدایه‌ ؟

ج- شه‌هیدان دارا ئازادیی ب چ ئاقدایه‌ ؟

د رستین (ب، پ، ج) دا پرسیار سه‌باره‌ت بکه‌ری و به‌رکاری راسته‌وخو و و به‌رکاری نه‌راسته‌وخو یه‌ (کی، چ، پ، ج)، په‌یقه‌ پرس ل جهی هه‌مان که‌ره‌ستان هاتینه‌.

مه‌رج نینه د زمانیدا هه‌موو په‌یقه‌ پرس ل جهی خوه‌ ب‌مین، چونکی د هنده‌ک ره‌ په‌یقاندای جهگهۆرینی بو ده‌ستی‌کا رستی دکهن، ب تایبه‌تی نه‌و په‌ یقه‌ پرسین سه‌باره‌ت ب هه‌قالکارانه‌ بن و به‌رسقا وان ب پارستان به‌ینه دان (بائیز عومه‌رئه‌حمه‌د ۲۰۰۵: ۵۶- ۵۷):

۹- چاوا ئا‌ف بوو به‌فر ؟ (مه‌مه‌د طاهر کوه‌هرزی ۱۹۹۹: ۵۲)

۱۰- کیژ کول، وی چاند ؟ (ئیبیراهیم ره‌مه‌زان زاخویی ۲۰۰۸: ۸۸)

١١- كهنكى باران هات؟

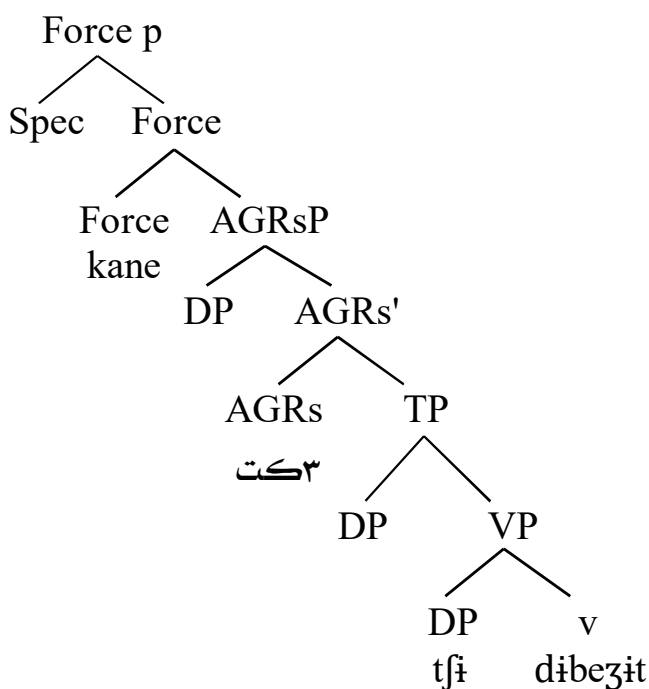
كهواته د قان نمووناندا (١١، ١٠، ٩) خويابيه، د زمانى كوردى ژيدا هندهك پهبشهپرس بو دهستپيكا رستى دچن، ههروهها هندهك پهبشهپرس / نامراز جهين وان ههردم ل دهستپيكا رستينه وهك (ما، ئهري، كهلو، كانى / كا، ئهري كا، ئايا، ...)، بو شروقهكرنا رستين پرسيارى لگور جهگهورينا نهئاركيوميئنتى و گريمانا پا رچهكرنا گريا گههينهري دى خوياكهين:

١- ئهو پهبشهپرسين كو ل دهستپيكا رستى دهين:

د داياليكتا سهرييا زمانى كورديدا (ما، ئهري، كهلو، كانى / كا، ئهري كا، ئايا، ...)، ئەهه پهبشهپرسه ل دهستپيكا رستى دهين (بائيز عومهرئهحمهد ٢٠٠٥: ٥٦)، ئەهه پهبشهپرسه وهك تايبهتمهندييهكا زمانى كوردى، بى جهگهورين ل دهستپيكي دهين:

١٢- ئيه، دا راديويى فهكم كانى چ ديبت؟ (عسمهت محهمهد بهدهل ٢٠٠٦: ٨١)

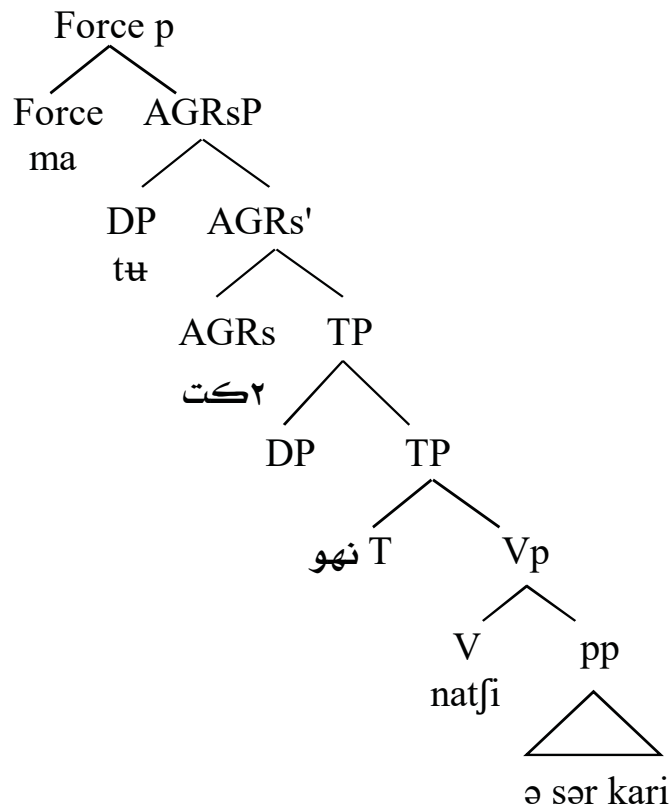
١٣-

د هیلکارییا دارناساییا (۱۳) یدا هیزا رستی ژلای پهیښهپرسا (کانی) دهیته خویاکرن، ههروهها جهی وی یی بنههستی ژی سهههی گرییا هیزییه، چونکی نهو پهیښهپرسه ب ریكا جهگهۆرینی نهچوویه وی جهی، ههروهها پهیښهپرسا (چ) ل جهی بهرکاری هاتییه، كهواته ل جهی ههمان كهههستی كو پرسیار سههبارت وییه(بهركار)؛ هاتییه.

۱۴- ما تو ناجییه سهه کاری؟ (ههمان ژیده: ۹۴)

-۱۵

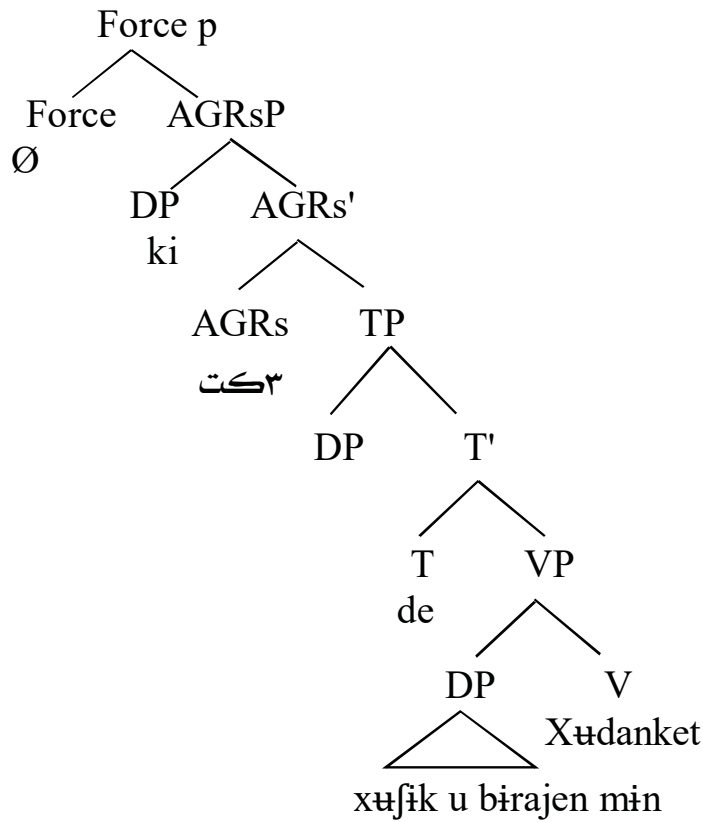
د قی رستییدا هیزا رستا پرسیاری ب ریكا (ما) دهیته خویاکرن، د گرییا هیزییدا سهههی گری بو وی كهههستهیه، كو تایبهههندی و سیمایین رستی - پرسیاری د رستا (۱۴) - دیاردكهت، دقیت سههه ل وییری خوهجه دبیت، كهواته ئامرازین پرسیاری ههردهم و بی جهگهۆرین جهی وان سهههی گرییا هیزییه.

٢- ئەو پەيشەپرسین جەگھۆرىنى ناکەن:

پرانىيا پەيشەپرسین زمانى كوردى جەگھۆرىنى ناکەن، ئەو پەيشەپرسین دناڤ رستىدا دەين (كى، كى، چ،...)، ئەڤ پەيشەپرسە ل هەمان جەي، كو پرسىيار لىدەيتەكەن، ل وىرى دمىنت، ئەڤ جوړە پەيشەپرسە، جەناڤىن پرسىيارىنە.

١٦- كى دى خوشك وبراين من خودان كهت؟ (هەمان ژىدەر: ٧٤)

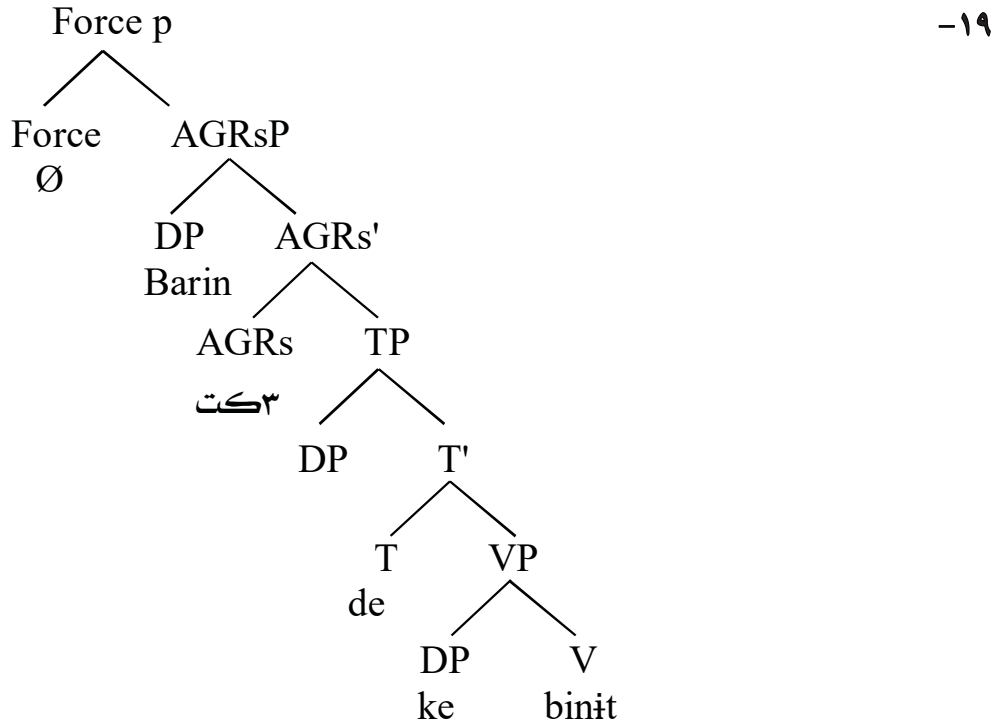
-١٧

د هيلكارىيا دار ئاساىيا (١٧)يدا سەرەيى گرىيا هيز (Force) قالەيه، هەر چەندە كو هيزا قى رستى پرسىيارىيه، هەروەها چ جەگھۆرىنىن سىنتاكسى و ئاشكرا كو گرىيا دياركەرى (كى) ژ (Spec,AGRs P) بو (Spec,ForceP) نەكرىيه و هەر كەرەستەيهك ل جەي خوئى بنەرەتى هاتىيه، لى جەگھۆرىنا نە ئاشكرا د ئاستى (LF) دا گرىيا (كى) ژ (Spec,AGRs P) بو (Spec,ForceP)

چوویه، وهك نیشانه بو پرسیارى، بهلى د ئاستى (Pf) دا دهرناكهفت، چونكى جهگهورينه كا سینتاكسى و ئاشكرا نینه.

۱۸- بارین دى كى بینت؟

د نموونا (۱۹)یدا دیسان گرییا دیارکهرى (كى) ل جهى ههمان کهرهستهیى (بهركار) هاتییه و جهگهورينه كا نه ئاشكراییه و د ئاستى (LF)دا روودایه، سهرى گرییا هیزی قاله دمینت، لى ههر رسته پرسیاریه و تاییه تمه ندیین رسته پرسیارى خویا دکهت.

دقان جورین رستین پرسیاریدا روئانا (D-S) و (S-S) وهكههفن (محهمهه مهحوى ۲۰۰۱: ۹۲-۹۳).

۳- ئهوپهیشه پرسین كو جهگهورینی دکن:

د زمانى كوردیدا ژى هندهكجاران پهیشه پرس ژجهى خوهیى بنه رتهى بو دهستپىكا رستى (ژ دهرقهى رستى) دچن، كهواته ئهف جهگهورينه بخورتى نینه، بهلكو ب سهر پشكى و ئارهزوویه ب تاییه تى ئهگهر رستا ساده بیت (سید علی میر عیمادى ۱۳۸۱: ۱۴).

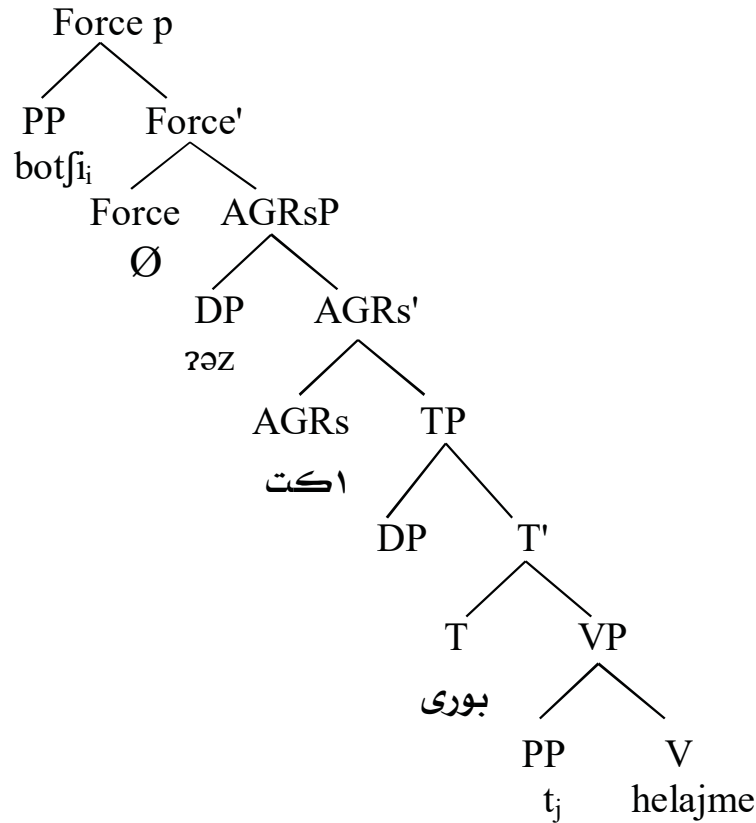
٢٠- كهنگى، كورد ئاواره بوونه؟

٢١- بوچى، تو درهنگ كهفتى؟

٢٢- زبهرج، تو نههاتى؟

٢٣- بوچى، ئەز هيلاييمه؟ (عسمهت محهمهه دهدهل: ٢٠٠٦، ٨٠)

٢٤-

د رستا (٢٣) یدا جهگهورینا ئاشکرا د سینتاکسیدا روودایه، چونکی په‌یقه‌پرسا (بوچی) د (S-S)دا، ژ (Spec,VP) بو (Spec,ForceP) جهگهورین کرییه، ئەو کهرهستی جهگهورکری دچته (Spec,ForceP)، ناچته سه‌رهیی گری، چونکی جهگهورینا (Spec) ی بو جهی سه‌رهیی (Force) دروست نینه، به‌لکو دقیت جهگهورینا سه‌رهیی بو سه‌رهیی بیت، د جهگهورینا ئاشکرا دا و د ئاستی (PF) دا کهرهستی جهگهورکری ل جهی خوویی نوی دهرده‌کهفت، ئەو په‌یقه‌پرسین کو ب ئازادانه جهگهورینی دکه‌ن؛ هه‌فالکارین پرسیارینه.

٤- ٢- ١- ٢ رستا ئاگهيی:

ئەو جوړی رستییه، کو ئاخستنکەر ئاگاهییهکی ددهته گوهداری چ ئەو ئاگاهییه دروست یان نه دروست بیت و ئاخستنکەر تهوهری سهرهکیی رستا ئاگاهییه (قیس کاکل توفیق ١٩٩٥: ١٨- ١٩). رستا ئاگاهییهی ئەم دی کەینه دوو جوړ:

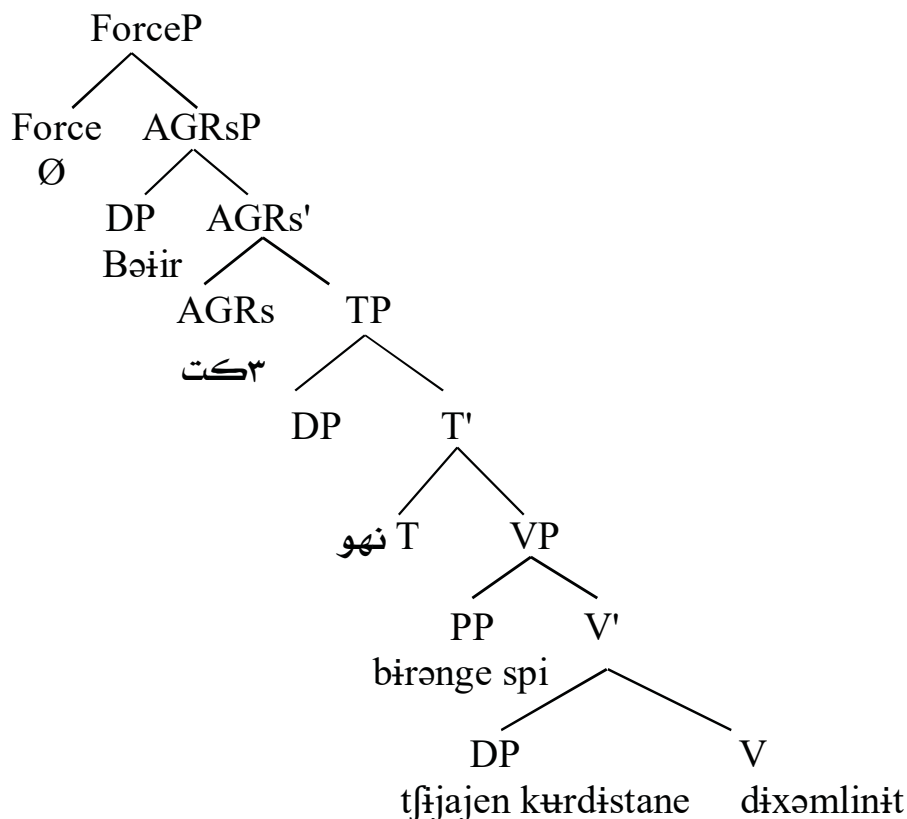
١- رستا ساده:

د رستا سادهیا زمانی کوردیدا چ پەیش یان ئامراز یان مۆرفیمهکا تایبەت بو قی ئەرکی نینه، لی ژ ئالیی گرییا هیزیقه خو یا دبیت، کو هیزا وی رستی ئاگاهییه، کهواته هەر رستهیهك (پرسیاری، فەرمانی و داخواری، مەندەهۆشی) نەبیت، ئەو رسته رستا ئاگاهییه.

د شروقه کرنا دارئاساییدا سهرهیی گرییا هیزی دی قاله مینت، چونکی ههبوونهکا خوه یا کونکریتی نینه، لی ژ لایی رول و واتایقه ئامازه ب قی گری دهیته کرن:

٢٥- به فرب رهنگی سپی چیا یین کوردستانی دخه ملینت.

-٢٦

رستا (٢٥)ی رستهیه کا ئاگهیییه، د قی رستیدا چ نیشانه و ئامراز و مۆرفیمه کا دهستنیشانگری نینه، ئامازه یی ب جوړی وی بکته، لهورا د شروقه کرنا دار ئاساییدا سه رهیی گرییا هیزی قاله دمینت، لی هه ررول و هه بوونا خوه ههیه و ههست پی دهیته کرن.

رستین ل خواری (٢٧،٢٨) ژی ب هه مان ئاویی ژ جوړین رستا ئاگهیییه و هه مان شروقه کرنا دار ئاسایی ههیه.

٢٧- خهوی ژ چاقین من قه ره قینن. (عسمهت محهمه د به ده ل ٢٠٠٦: ٨)

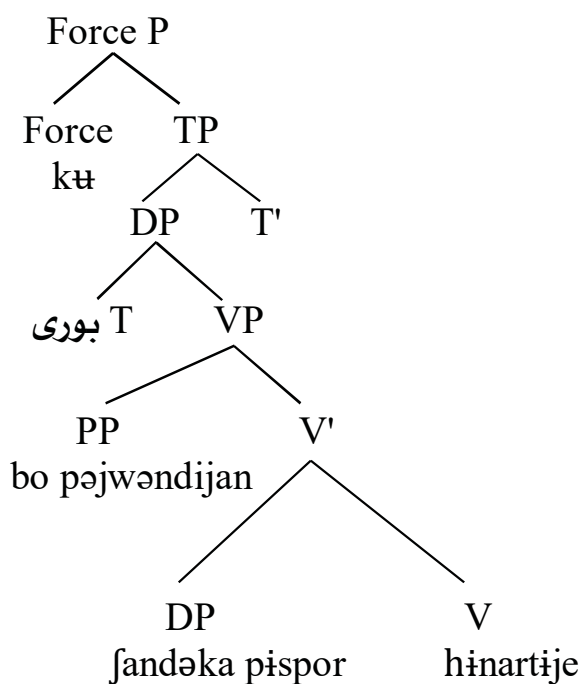
٢٨- ئه نیا من ژ خوهی دته یست. (هه مان ژیدمر: ١٢)

٢- رستا ئالوز: (٦)

د رستین ئالوزدا ئامراز ی گه هینه ری (کو) ل بهری لارستا دووی دهیته و جوړی وی رستی ژلای هیزیقه خویادکته، کو ئه و رستا ل دویشرا دهیته، رستا ئاگهیییه، ئامراز ی گه هینه ری (کو) ل جهی سه رهیی گرییا هیزی دهیته، جهگه ورینی ژی ناکته.

٢٩- سه روکی زانکووی کوت، کو بو بهیومندیان شانده کا بسپور هنارتیه.

-٣٠

۳۱- دهیته بیرا من کو دی سپیدی زوو جمه سهر کاری خوینی روزانه و....
(هه‌مان ژیدەر: ۱۲)

۳۲- توخوه قایل دکی کو کاودانین ژیاری بهری ته ددنه وی رییا چو جاران ته
نه‌بریه سهری. (هه‌مان ژیدەر: ۴۰)

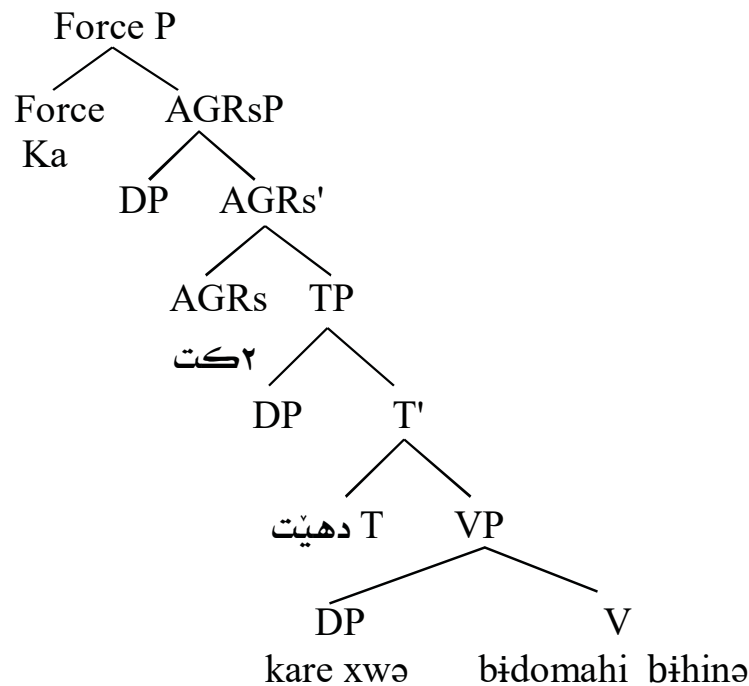
۳-۱-۲-۴ رستا فه‌رمانی و داخوازی:

ئه‌ف رسته بو ئه‌نجامدانا وی کاری ژی مه‌به‌ست، ئاخشتنکه‌ر ئاگاهیه‌کی
ئاراسته‌ی گوهداری دکه‌ت، ئه‌نجامدانا کاری مه‌ره‌ما سهره‌کییا ئاخشتنکه‌رییه.
رستا فه‌رمانی و داخوازی ژیلی هه‌بوونا نیشانا ریژه‌یا فه‌رمانی، د زمانی
کوریدیا ئامرازی گه‌هینه‌ری (کا) دیاردکته‌ت، کو رستا ل دویشدا ده‌یت، دقیت
رسته‌یه‌کا فه‌رمانی یان داخوازی بیت.

۳۳- کانی^(۷) چافین خوه هندی تو بشی به‌قکه. (هه‌مان ژیدەر: ۱۰۴)

۳۴- ئازادی کوت، کا کاری خوه بدوماهی بهینه.

۳۵-

ئامرازی (کا) د گریئا هیژیدا دوو جوړین رستان خویداکت (رستا پرساری و فرمانی) ئاوازییا رستا پرساری چیناوازییا بهرزه نزمه، ئی یا رستا فرمانی چیناوازییا نزمه بهرزه (عبدالوهاب خالد موسا ۲۰۰۹: ۱۰۴-۱۰۵)، کهواته ب ریکا ئاوازی ژی دهینه دهستنیشانکرن، د رستا (۳۴) ئی وهک رستا پرساری (کا) دچته سهرهیی گریئا هیژی، چونکی تایبه تمه نندی و سیمایین رستا فرمانی د قی رستیدا خویدا دکت و رستا فرمانی وهک ته و اوکهر و مردگرت.

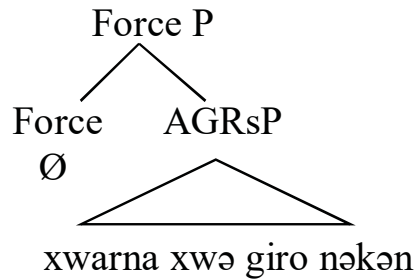
ئه گهر ئامرازی (کا) د رستا فرمانیدا نه هات، د هیلکارییا دارئاساییدا جهی سهرهیی گریئا هیژی دی قاله مینت، ئی ههست ب هه بوون و روئی وی دهیته کرن، چونکی ئه گهر ئامرازی (کا) بو (کو) بهیته گهورین رستا (۳۷) یا نه ریزمانی سازدبیت:

۳۶- نه سرین کا دهنگی ته له فریونی کیم که.

۳۷- ♦ نه سرین کو دهنگی ته له فریونی کیم که.

۳۸- شرینی کوت، خوارنا خوه کیرو نه کهن.

۳۹-

۴-۱-۲-۴ رستا مهنده هوشیی:

ئهو رستهیه، کو د زمانیدا ب مەرهما مهنده هوشی و سهرسورمانی هه مبهه ئه نجامدانا کارهکی یان هه لویستهکی ئاخشتنکهه ده رپرت، ئه ق رسته چ بو کارهکی باش و دجهی خوه دا، یان ژی بو کارهکی نه باش و دجهی خوه دا نینه بکاردهیت، نیشانا رستا مهنده هوشیی ئه ق نیشانهیه (۱).

د زمانى كوردیدا بو قان جوړه رستان پهیښ و نامرازیڼ جوډا هه نه، كو

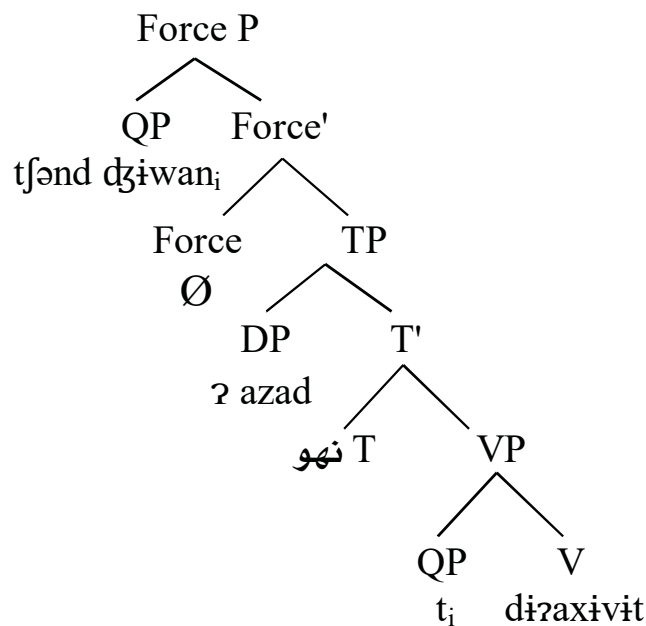
دهربړین پى دهیته كرن:

(پهك / پهكو، ئهرك، پهك، ههك، چ، چه ند، ... هتد) (جگهر خوین ۱۹۶۸: ۹۷،

محهمه د طاهر كوهه رزی ۱۹۹۹: ۱۶۴، ئیبراهیم رهمه زان زاخویى ۲۰۰۰: ۷۶).

۴۰- چهند جوان ئازاد دئاخفت!

۴۱-

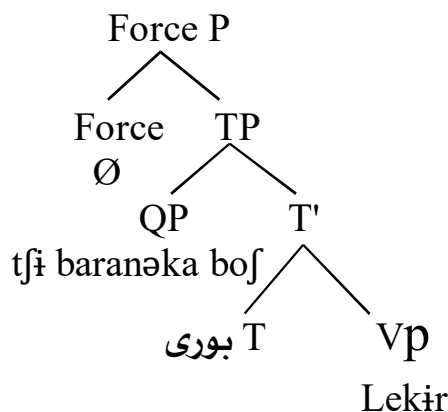

د نموونا (۴۱) یدا گرییا رادی ژ (Spec, VP) بو (Spec, ForceP)

جگهگورینی د (S-S) دا دكەت، كهواته جهی سهرهیی گریی قاله دمینت، لی ئامازه

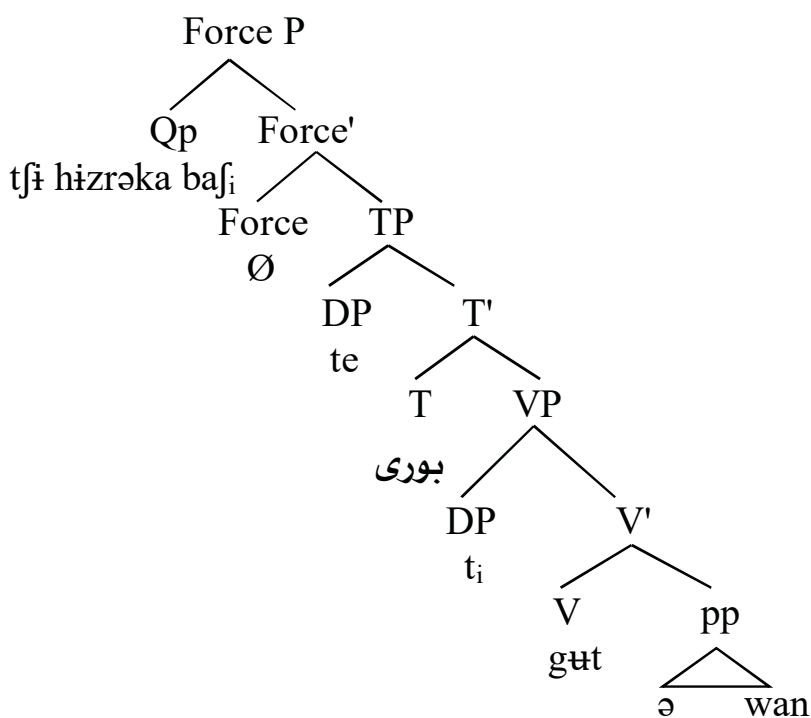
یى ب رستا مهندههوشییی دكەت.

۴۲- چ بارانه كا بوش ئیكر!

د رستا (٤٢) یدا (چ) لگهل بکهری هاتییه و هەر دوو دهرپرینی ژ مهندههوشییی دکهن، ژ جهی خوه جهگهۆرین نهکرییه، کهواته ئیک ژ تایبهتمهندیین رستین مهندههوشییی وهک نموونا (٤١) جهگهۆرین د (S-S) دا ناکهت، بهلکو سهربارییی لگهل گرییا بکهری (بارانهکا بووش) دکهت تهنها جهگهۆرین د ئاستی (LF) دا ب شیویهکی نهئاشکرا دهیتهکرن و د ئاستی (PF) ل جهی خوه مایه.

٤٤- چ هزرهکا باش، ته کوته وان.

د شروقه کرنا نموونا (٤٥) سهريدا، گرييا بهرکاري جهى خوه
 ژ (Spec,VP) بو (Spec,ForceP) د (S-S) دا دکهورت، نهو کهه رستى کو
 جهگهورينى دکهت دچته (Spec) ي، ههروهه سهريي گرييى قاله دمينت. ل بهرى
 کو گرييا بهرکاري جهگهورينى بکهت، (چ) سهرياريي لگه ل دکهت، پاشى هه
 دوو ب ههقرا جهگهورينى دکهن.

جياوازيى دناقبهه رستين (٤٤،٤٢) نهوه، نهگه ر ئامرازي (چ) د دارئاساييا
 (٤٣) يدا سهرياريي لگه ل بکهرى نهکته، ناچته (Spec,ForceP)، چونكى ژ مهودايا
 رستى دمرىاز نهبوويه، ههروهه نهگه ر ئهم بيژين (چ) بتنى دچت جهى
 سهريي (Force)، دقيت (چ) سهره بيت و سيما وتاييه تمه ندين رستا مهنده هوشى، د
 گرييا هيژيدا ديارکته، لى (چ) بتنى نه شيت فى كاري نهجامدهت. د دارئاساييا
 (٤٥) ي نهگه ر ئامرازي (چ) سهرياريي لگه ل بهرکاري بکهت و نهو بهرکاره ژ مهودايا
 رستى دمرىاز بيت، هه ر دوو بههقرا جهگهورينى بو (Spec,ForceP) دکهن، ههروهه
 ئامرازي (چ) ديسان بتنى نکارت هيژا رستى خويا بکهت، لهورا (چ) جهگهورينى بو
 سهريي گريى (Force) ناکته، هه ر دوو بو (Spec, ForceP) دچن، چونكى د
 بنه رتدا بهرکاري جهى خوه گهوريه.

٤-٢-٢ گرييا توپيک:

نهو جوړى گرييه، کو ژ نهجامى پيشقه هاتنا گرييه كى، کو سنوورى
 رستى دمرىاز دکته، ژ جهى خوه يى بنه رتهى و ره سهن جهگهورين كرييه.
 نهو گرييا کو ب فى ته رزي پيشقه هاتيه و زانيارين كهفن سه بارهت
 رستى ددهته خويا کرن، ((نهو زانيارى هه ردهم د ئاخشتيدا ئاماژه پيهاتينه کرن و
 ههروهه بو گوهدارى ژى بهرنياس و ئاشنايه)) (Rizzi 1997: 286, Radford 2006: 328)
 گرييا توپيكييه، نهگه ر نهف گرييه ل دهستيكا رستى ژى بهيت چ كاريگه رى
 لسه ر و مرگرتن و تيگه هشتنا گوهدارى ناکته، چونكى بابته زانياره، كهواته هه ر
 کهه رسته يه ك لبه رى گرييا تافى بهيت نهگه ر زانيارين كهفن بو گوهدارى

خویابکەت گریه‌کا توپیکى بیکدهینت (Rizzi 1997: 300 – 305)، ((کهواته زانیاریین
کهفن د رستیدا دکارن ل دهستییکا رستی بهین)) (Quark 1985: 1361 – 1363).

گریا لگور ههز و مه‌به‌ستا ناخشتنکهری، د ده‌می ناخشتنیدا جهگهورینی ژ
جهی خوهی رسه‌ن دکەت، کا چ پیکهات لگور وی گرنکه وی پیکهاتی پیشقه
دهینت و مه‌رم ژى بو بالکیشانا گوهداری لسه‌روى پیکهاتییه.

((جهگهورینا قان گرییان د زمانیدا سه‌ریشکی و ب ئاره‌زووییه و بو پتر
جه‌ختکرنا وان گرییانه و ژ بهر چ ئەگهرین بنه‌مایین ریزمانی ئەف جهگهورینه
ناهیینه ئەنجامدان)) (Trask 1993: 280).

سه‌ره‌ی قى گری پروژیا مه‌زنا گرییا توپیکى دهینته ئارا، جهی سه‌ره‌ی
وی قاله‌ دمینت و ئەو که‌ره‌ستی کو هاتییه‌توپیکن دچته (Spec, TopP)، کهواته
که‌ره‌ستی توپیکی بو ره‌خى چه‌پى یی گرییا توپیکى دچت (Prince 1997: 128-132
, Gregory 2001: 1668 – 1672).

٤٦- هه‌ر جار ژى ئەز هه‌زى د قان ناغان ده‌ دکم. (عسمه‌ت محمه‌د به‌ده‌ل ٢٠٠٦: ١٠)

٤٧- وه‌کو هه‌موو سپنده‌هیان بکارى خوه‌ دچووم. (هه‌مان ژیدەر: ٩٨).

ئەف جهگهورینه‌ دبیته‌ ئەگه‌رى تیکدانا ریزبوونا که‌ره‌ستان لدویف ریزمانا
وی زمانى، هه‌ر ژ بهر قى چه‌ندى گه‌له‌ک زمانشان لگه‌ل بوچوونا جهگهورینا
که‌ره‌ستان د رستیدا نینه، لى ئەم دشین ب دیتنه‌کا دی دیارکه‌ین، کو که‌ره‌ستی
توپیکی هه‌لگری زانیاریین که‌فنه، هه‌ندە‌کجاران ئەگه‌ر لدویف بنه‌مایى ریز
بوونا که‌ره‌ستین وی زمانى نه‌هیت، ئەگه‌ر جهگهورینیژى بکه‌ت، لده‌ف گوهداری
چ کارتیکرنى لسه‌ر تیکدانا واتایا رستی ناکه‌ت، چونکی ژبو جه‌ختکرنا وی
که‌ره‌ستی جهگهورکری (پیشقه‌هاتی) گرییا توپیکى به‌ره‌مه‌اتییه وه‌کو د
نموونین (٤٨ – ٤٩) دا خویایه، کو د هه‌ر دوو رستاندا ئەف گرییه‌(هه‌موو ره‌نگین
مهلانى، ئەف ناخشتنه‌ هه‌موو)، گریین توپیکن.

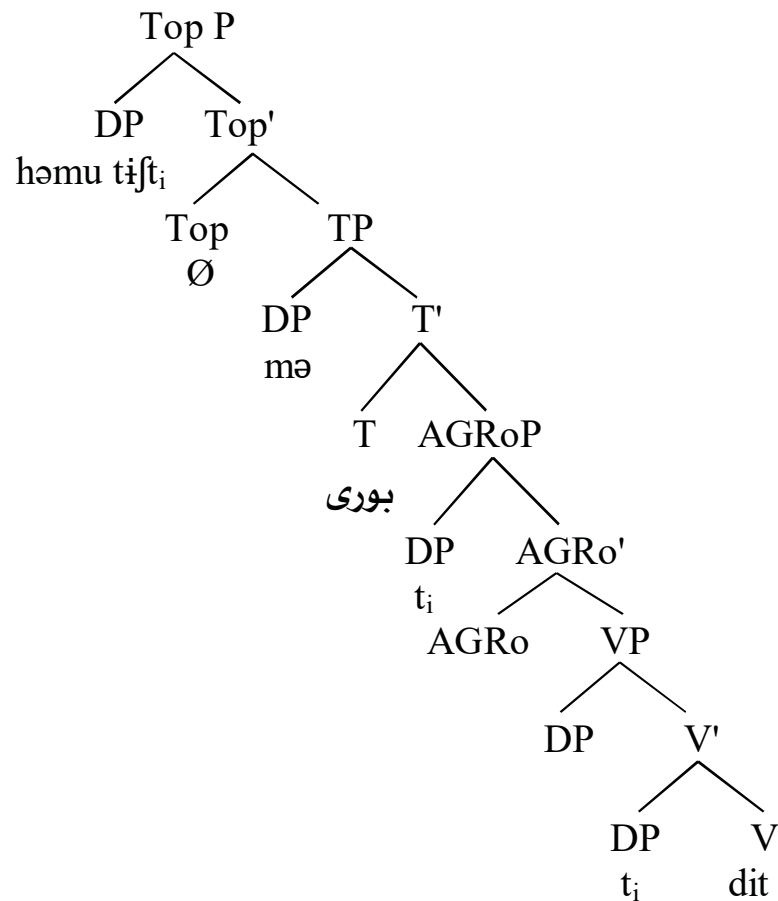
٤٨- هه‌موو ره‌نگین مه‌لانى من تیرا ددیتن. (هه‌مان ژیدەر: ٧٣).

٤٩- ئەف ئاخستنه هه موو د چاڤين منده د خواندن. (هه مان ژيدمر: ٧٤).

بهركارى راستهوخو، د دياليكتا سهرييا زمانى كورديدا د هندهك رستاندا
 د شيت جهگهزينى بكهت ب تايهتي نهگه گريا دياركهرييا بهركارى
 (هه قالناڤين نيشانى و نياسينى، راده) لگه ل بهيت (سهگشان ئيبراهيم محو ٢٠١٢: ٦٣)
 زانيارين كهفن دكارن جهگهزينان نه ئارگيو ميني بو مه بهستا پتر جهختكرن
 لسهروى زانيارينى بكهن:

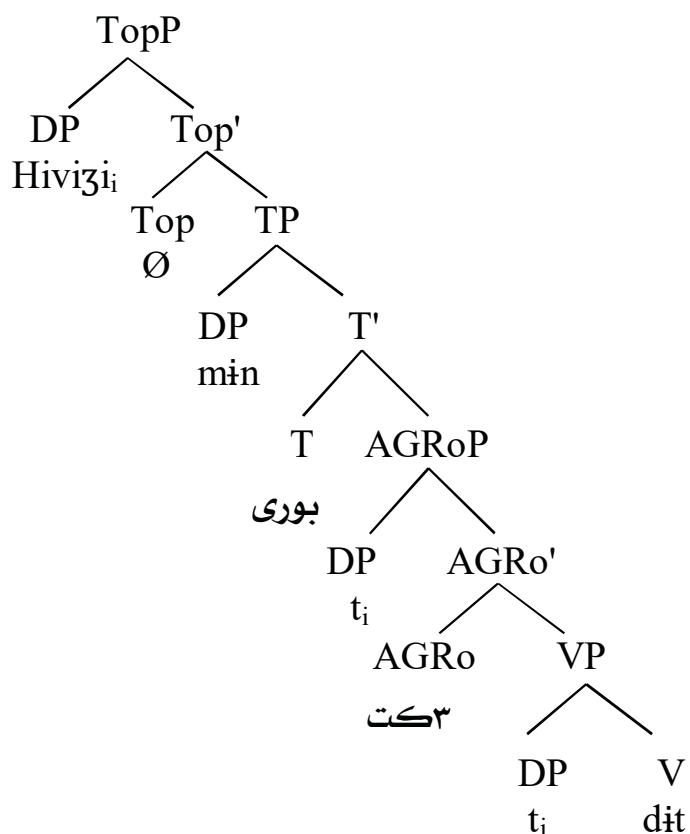
٥٠- هه موو تشت مه ديت. (عسمهت محهمهد بهدهل ٢٠٠٦: ٧٣)

٥١-

د رستا (٥٠) يدا گريا دياركهري (هه موو تشت) د (S-S) دا ژجهى خوهيى
 (Spec, AGRoP) بو (Spec, TopP) جهگهزين كريبه، ب شيويهكى ئاشكرا و د
 سينتاكسيدا ئەف گرپه ب شيويهكى ئاسايى و بى كو واتايى تيكدتهت
 جهگهزين كريبه.

٥٢- ئهري هيشى زى من ديت. (هه مان ژيدمر: ٧٣)

بهرکاری راسته و خویی رستا (۵۲) ی ب هه مان شیوهیی بهرکاری رستا
 (۵۰) ی جهگهورین بو مه بهستا توپیکرنی ژ (Spec, AGRoP) بو (Spec, TopP)
 کریه.

ئه گهر گرییا دیار که ریا ئه نافوری رۆلی بهرکاری د رستیدا هه بیت، ئه و
 بهرکاره ناهیته توپیکرن.

- أ- ته خوه ب جگاران کوشت. (هه مان ژیدمر: ۲۵)
- ب- ❖ خوه ته ب جگاران کوشت.

- أ- وان ئیکدوو دیت.
- ب- ❖ ئیکدوو وان دیت.

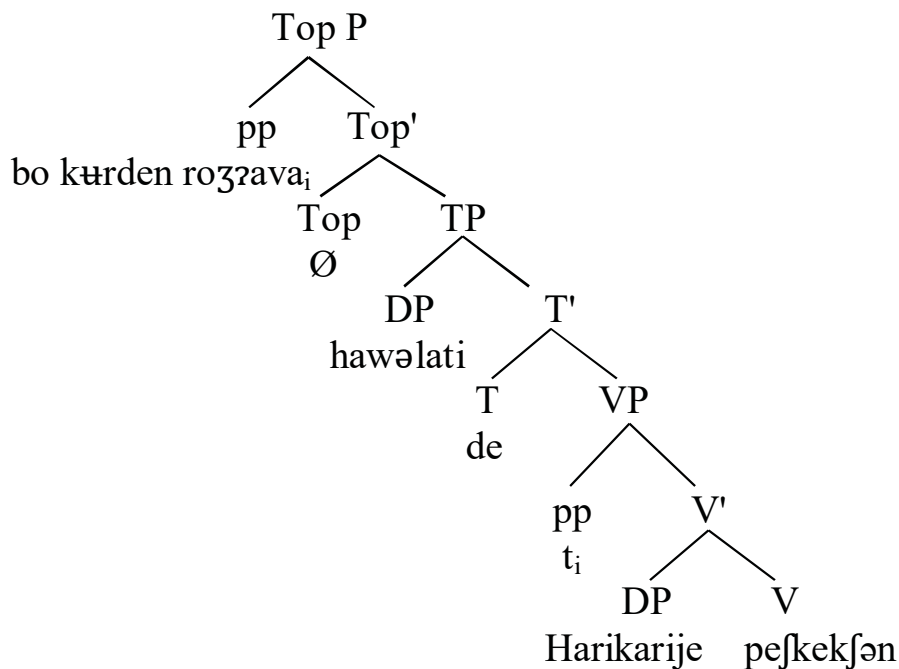
چونكى ئەنافۆر دناڤ كاتيگۆرييا دەستەلاتدارييا خوەدا بەندە و
 ئاماژەيا خوە ژ بۆڤەگەرى خوە وەردگرت، و ەەرەھا د جەگھۆرييا ئارگيۆمىنتيدا
 پەيوەندى دناڤەرا شوينىي و بۆڤەگەرى (كەرەستى جەگھۆركرى) وەك
 پەيوەنديا ئەنافۆرى و بۆڤەگەرييا، ژبەر ڤان ئەگەران گرييا ئەنافۆرييا بەركارى
 نەشيت جەگھۆرييا نەئارگيۆمىنتى بۆ (Spec, TopP) بكت.

بەركارى نەراستەوخۆ و ەەڤالكار ب شيۆەيەكى ئازادتر ژبەر كارى
 راستەوخۆ دكارن جەگھۆريينى بۆ ژ دەرفە ي رستى بكن، چونكى ئەڤ گريين
 دياركەرى دەستەلات و رۆلى واتايى و دۆخى خوە ژ پيشناڤى وەردگرن، گريين
 دياركەرى دبنە تەواوكەرى پيشناڤى:

۵۶- بۆ ئازادىيا وەلاتى، ەزاران كەسان قۆريانى داينە.

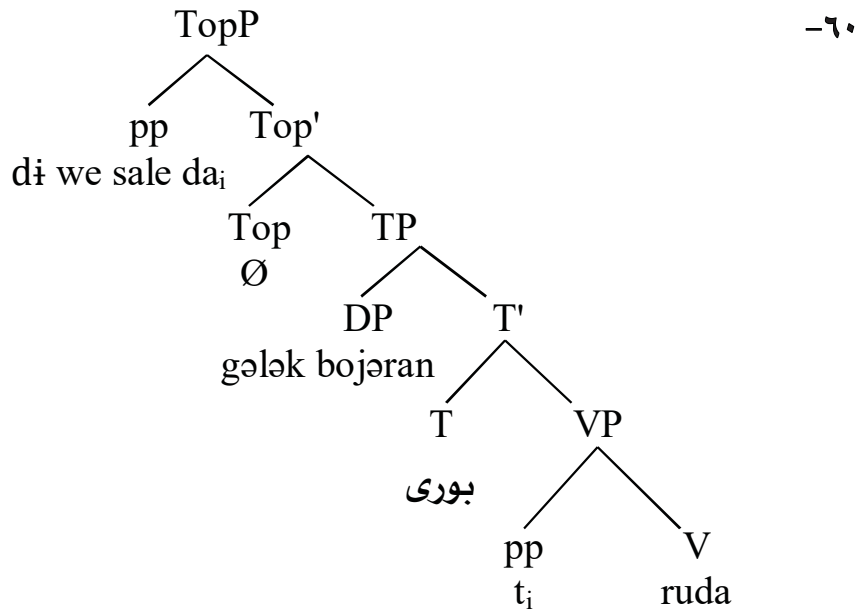
۵۷- بۆ كوردين رۆژئاڤا، ەڤوەلاتى دى ەاريكارىيى پيشكىشكەن.

۵۸-

٥٩- كوردان لسالا (١٩٩١) كوچا مليونى كر و دوى سالىدا : گهلهك بويهان

t_i روودا.

٦١- دوهى بهرى روزهئاقا i دهمن ئەز t_i ژ بازارى قهدكهريامه مال... (ههمان ژيدمر: ١٠١).

٤-٢-٣ گرييا تيشكو:

گرييا تيشكو ژ نهجامى جهگهورينا نهئارگيومينتى د زمانيدا پهيدادبيت و ئەف گرييه جهگهورينى ژ جهى خوهيى رهسەن بو جههكى دى، كو ژ دهرقه يى رستيه دكهت، ((ئەف جوړى گرى زانياريين نوى دياردكهت، ئەو زانيارى لبهرى هيىنگى د ئاخفتنىدا ئامازه پينههاتيهدان، يانزى نههاتيه بيستن)) (Radford2006: 865-282 Rizzi1997: 32).

گرييا تيشكو گهلهكجاران ل دهستپيكا ئاخفتنى ناهيت، چونكى گوهدارى زانيارى لسهر نينه، دقيت زانياريين نوى بچنه دوماهييا رستى (Quark & 1983: 361-373 etal); داکو راقهكرن و تيگههشتنا وى ئاخفتنى بو گوهدارى ئاسان بيت.

گرێیا تیشکۆ ئەوان گرێیێن کو هه‌لگرێن زانیارییێن نوییه، ژلایێ سیمانتیکیشه خۆیادکەت، زانیارییێن نوی سه‌بارەت تۆپیکی خۆیادکەت و هه‌روه‌ها ژلایێ سینتاکسیشه ئارگیومیئنته (شیلان عومەر حسه‌ین ۲۰۱۱: ۴۷).

گرێیا تیشکۆ وه‌کو گرێیا تۆپیکی لگۆر هه‌ز و ئاره‌زوویا ئاخشتنکهری بو ده‌ستپیکا رستی جه‌گه‌وړینی دکەت، که‌واته جه‌گه‌وړینه‌کا سه‌رپشکی و ب ئاره‌زوویه.

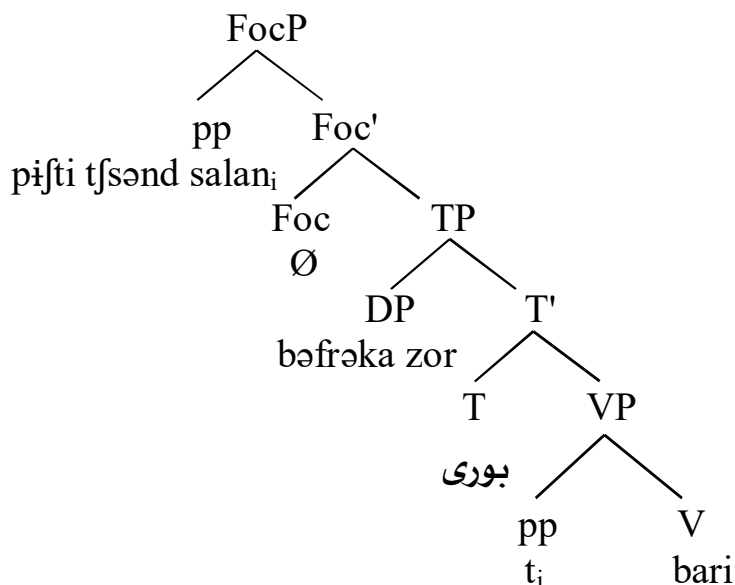
سه‌ره‌یی قی گرێیی پرۆژه‌سازدانا گرێیا تیشکۆ سازدکەت، ئەو که‌ره‌ستی تیشکۆکری، جه‌گه‌وړین کرییه و د هیلکارییا دارئاساییدا ژ جهی خوه‌یی بنه‌ره‌تی بو (Spec, FocP) دچت و لویری خوه‌جه‌ دبیت.

گرێیا تیشکۆ په‌یوه‌ندی ب سینتاکسی و سیمانتیکیشه هه‌یه ب هنده‌ک په‌یقین تاییه‌ت (ته‌نها... یش، ته‌نانه‌ت...) ده‌یته ده‌ستنیشانکرن (محهمەد مه‌حوی ۲۰۱۱: ۲۴۴)، هه‌روه‌ها هنده‌ک مۆرفیم و په‌ یف هه‌نه، کو ده‌رپرینی ژ گرێیا تیشکۆدکەن (جه‌نای قی خوی، هه‌موو، گشت، ته‌نها، هه‌ر، هیشتا، په‌یقین سویندخوارنی...) (کاروان عومەر قادر ۲۰۰۸: ۱۳۸ - ۱۴۷)^(۸)

۶۲- هه‌رچه‌نده‌ زانیارییێن من t_i د بیاقی ستیرناسییده تیرا هندی ناکن... (عسمه‌ت محهمەد به‌ده‌ل ۲۰۰۶: ۹).

۶۳- پشتراست یدی من t_i ب دیناتی گونەه‌بارکت... (هه‌مان ژیدەر: ۱۲).

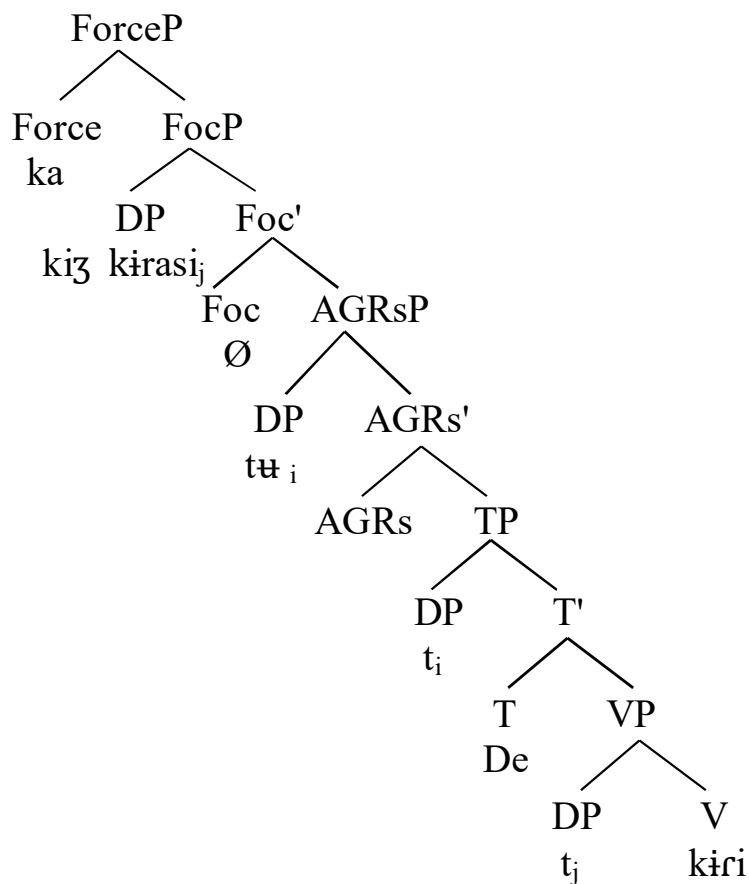
۶۴- پشتی چه‌ند سالان ز به‌فره‌کا زۆر t_i باری.

د رستا (٦٤) یدا گرییا پيشناقی (پشتی چەند سالان)^(٩) بوویە گرییەکا تیشکو، جهگهورینا ئاشکراد (S-S) دا روودایە، گرییا پيشناقی ژ (Comp, VP) بو (Spec, Focp) جهگهورین کرییە، هەلگرا زانیاریین نوییە و سەرەیی گرییا تیشکو قالە دمینت.

ئیک ژ تایبەتمەندیین گرییا تیشکو ئەوە، زانیاریین نوی سەبارەت رستی دیاردکەت، هەروەها رستا پرسیاریزی بو بەدەستقەهینانا زانیاریین نوییە، لەورا د هەندەک رستین پرسیاریدا پەیشەپرسا کو جهگهورینا ئاشکرا کرییە، وەک گریین تیشکو بەینە دەستنیشانکرن، ب تایبەتی ئەگەر گرییا هیزی ژلای ئامرازی (کا، ما، ئەری...) قە دەیتە دەستنیشانکرن:

٦٦ - وی کۆت، کا کیژ کراسی تو دی کری؟

د نموونا (٦٧) یدا گرییا تیشکو (کیژ کراسی) ژ (Spec,VP) بو (Spec,FocP) جهگۆرین کرییه.

٦٨- ژنیشکه کیئه i هزره کا باش ti لدهف وی پهیدا بوو.

٦٩- بی کیروبوون i وی ti ئەهف کاره کر.

٤-٢-٤ ریزبەندییا گرییان:

بۆ زانینا ریزبەندییا گرییین (هیژ، توپیک، تیشکو) دی ھندەك نموونان
ھیین، داكو ریزبەندییا وان بەدینە خوڤیاكەین:

-٧٠

أ- ھوین باش دزانن، كو ئەم ئەفرۆ چ كەسەكی دی وەرناگرین.
Force P

ب- ھوین باش دزانن، كو ئەفرۆ ئەم چ كەسەكی دی وەرناگرین.
Top P Force P

پ- ھوین باش دزانن، كو ئەفرۆ چ كەسەكی دی ئەم وەرناگرین.
Foc P Top P Force P

د رستا (٧٠- پ) ل دەستیکی گرییا هیژی، پاشی گریین توپیک
وتیشكو ھاتینە، ئەگەر گرییا توپیک و تیشكو ل بەری گرییا هیژی بهین، رستە
ژلایی ریزمانیڤە تیکدجت:

٧١- ھوین باش دزانن، ئەفرۆ كو چ كەسەكی دی ئەم وەرناگرین.
Foc P Force P Top P

٧٢- ھوین باش دزانن، چ كەسەكی دی كو ئەفرۆ ئەم وەرناگرین.
Top P Foc P Foc P

د رستین (٧١، ٧٢) یدا، سەرھیی گرییا هیژی (كو) بەرہەستە بو
جھگھۆرینی، لەورا د ڤان جورین رستاندا گرییا هیژی ھەردەم ل دەسپیک دەیت،
ئەگەر چ گرییا هیژی رستا پرسپاری یان فەرمانی ومەندەھوشیی ژى دیاریكەت:

٧٣- ما ئەف وینەیه تەئھیری دانایە؟
Top P Force

٧٤- چ دیمەنەكی جوان سپیدی من دیتبو!
Top P ForceP

٧٥- كا وی رابورتی تو بەدە من.
Top P ForceP

- (۱) بو پتر پیزانین بنیره (Blue 1975: 50 – 51)، (صادق بهاءالدين ئامیدی ۱۹۸۷: ۲۵۳ – ۲۵۸)، (ئیبیراهیم رهمهزان زاخویی ۲۰۰۸: ۷۸ – ۸۱).
- (۲) بو پتر پیزانین بنیره (صادق بهاءالدين ئامیدی ۱۹۸۷: ۲۹۱ – ۲۹۲)، (ئیبیراهیم رهمهزان زاخویی ۲۰۰۸: ۷۸ – ۸۱).
- (۳) بو پتر پیزانین بنیره (صادق بهاءالدين ئامیدی ۱۹۸۷: ۴۲۲).
- (۴) بو پتر پیزانین بنیره (صادق بهاءالدين ئامیدی ۱۹۸۷: ۲۶۰).
- (۵) بو پتر پیزانین بنیره (محهمهد ظاهر گوهرزی ۱۹۹۹: ۵۱ – ۵۲).
- (۶) ئەف جوری رستی ژ دوو لارستان پیکدهیت، لارستا دوویی دی بته تهواوکهری لارستا ئیکی.
- (۷) ئامرازێ (کا) و (کانی) هەر دوو ئەلهمورفن وههمان رۆل و واتا هه نه.
- (۸) سی ریکین دروستکرنا تیشکویی د زمانی کوردیدا هه نه:
 أ- دروسته ی باسمه ندی فونۆلوجی.
 ب- دروسته ی باسمه ندی مورفۆلوجی.
 ج- دروسته ی باسمه ندی سینتاکسی (کاروان عومەر قادر ۲۰۰۸: ۱۳۳ – ۱۵۲).
- (۹) د رستا (۶۴) یدا، گرییا تیشکو د بنه رهدا گرییه کا پيشناقییه (ل پشتی چهند سالان)، لی د پهرتووکا مه نموونه ژیومرگرتینه بی پيشناف نفیسییه، لهورا مه ژی ب هه مان ئاوا وهرگرتیه.

ئەنجام

١. جهگهۆرین ب هەر چوار جورین خوه فه (جهگهۆرینا ئارگیومینتی، جهگهۆرینا نهئارگیومینتی، جهگهۆرینا ئاشکرا، جهگهۆرینا فهشارتی) د زمانی کوردیدا ههیه، هەر ئیک ژ فان جورین جهگهۆرینی بندين بنه مایین ریزمانا گشتی بهرچاق وهردگرن. جهگهۆرینا ئارگیومینتی د ئاستی رستیدا بو وهرگرتنا رۆلی واتایی و دوخی یان بجههینانا بنه مایی (EPP)، جهگهۆرینا نهئارگیومینتی بو دیارکرنا هیزا رستی وجهختکرن و داکوکی لسهر گرییا پیشفههاتی بو ژ دهرقه ی رستی دهیته نهجامدان و جهگهۆرینا ئاشکرا د سینتاکسیدا و جهگهۆرینا فهشارتی د فورمی لوجیکیدا رووددهت

٢. جهگهۆرینا ئارگیومینتی پیکهاتا کاری (دارژتی، لیكدای، کوزهتیش، کارایی) ب ریکا سینتاکسی خویادکتهت، کو پیکهینین فان کاران ب ریکا سهرباریی پرۆسا ههفگرتنی بههفرا دکهن، هه رهها ب ریکا بکارهینانا گرییا کارییا (VP-Shell) کاری فه رههنگی یین فان کاران ژ گرییا کارییا ژیری جهگهۆرینی بو گرییا کارییا ژوورتر (کاری سڤک) دکتهت، لهورا بکهه و بهرکار بو مه رهما وهرگرتنا دوخی و ریکهفتنی جهگهۆرینی دکهن.

٣. د گرییا دیارکه ریدا نه گهر نیشانا نیاسینی سه ره بیت، ناف د رۆنانا سه ره فه ب ریکا سه رباریی هه فگرتنی لگهل نیشانا نه نیاسینی دکتهت. کهواته جهگهۆرینا سه ره می بو سه ره ییه، لی نه گهر سه ره هه فالناقی نیاسینی بیت چ جهگهۆرین روونادهت، ههروهها نیشانین پلا بهراورد و بالا گریین ئه رکی (بهراورد، بالا) سازدکهن، دبنه سه ره یین گری، گرییا هه فالناقی وهک تهواوکهه وهردگرن، د رۆنانا سه ره فه تهواوکهه (هه فالناق) ب ریکا

سەرباریی هەفگرتنی لگەل فی سەرەیی دکەت، کەواتە ئەف نیشانە د رۆنانا سەرڤە جەگهۆرینی دکەت.

۴. نیشانا خستنه سەر رۆلی پیکشه گریدانئ د گریاندا دبیت، ب تایبەتی د گریا ناڤیدا ئەگەر نیشانا نه نیاسینی و خستنه سەر لدویف ئیک هاتن، هەر دوو نیشانه نابنه دیارکەر، چونکی د زمانیدا دوو کەرسته کو هەمان کاتیگۆری و ئەرک هەبن لگەل ئیکناهیین، کەواتە نیشانا خستنه سەر گریا خستنه سەر و نیشانا نه نیاسینی گریا دیارکەری ساز دکەت، ئەگەر نیشانا خستنه سەر بهیته لادان، گری تیکدچت، لەورا ئەف نیشانه گریه کا ئەرکی ساز دکەت.

۵. ئەنافوری دڤیت د مەودایا دەستەلاتدارییا بوڤه گەریدا بیت، ژبەرەندی جەگهۆرینا ئارگیومینتی یا گریا ئەنافوری د زمانی کوردیدا نینه، چونکی پەیهوئندی دناڤهرا شوینی و جەگهۆرینا ئارگیومینتی وهک ئەنافورییه، هەر وهها جەگهۆرینا نه ئارگیومینتی ژی یا گریا ئەنافوری د زمانی کوردیدا وهک گرین تیشکو و توپیکی نینه، چونکی پەیهوئندی دناڤهرا شوینی و جەگهۆرینا نه ئارگیومینتی وهک دەپرینین ئامارەیییه.

۶. گریمانا بکەر دناڤ گریا کاریدا دیاردهیه کا سینتاکسی ددهته راقه کرن، ئەو ژی دەمی بکەری رستی گریا راده بیت، نهک گریا دیارکەری، ئەف گریه ل جهی (Spec, VP) دهیت و تەنها ژ سەرەیی (رادئ) پیکدهیت، پاشان بو وەرگرتنا دوخی بکەری جەگهۆرینی بو (Spec, IP) دکەت، کەواتە د ریزمانا دیریندا گریا رادی د قان جوړه رستاندا ب هەڤالکاری چەندی دهاته ناڤکرن.

۷. گریمانا پارچه کرنا گریا کاری دکارت چەند دیاردین سینتاکسی راقه کەت، ئەوژی ژئیکجودا کرنا کاری تینه پەری کارایی و کاری تینه پەری نه بەرکاری و رسته بکەر دیار و نه دیار ژهه جودا بکە ت، چونکی

ئەف گریه لگەل کاری نەبەرکاری و رستا بکەرنەدیار دا ناهیت، ژ بەرکو
شان کاران بکەری راستەقینە ئانکو کارا نینە.

۸. جەگھۆرینا ئارگیومیئتی رۆلەکی گرنگ د جەگھۆرینا بکەری بو
ومرگرتنا دوخی بکەری و ریکەفتنی و بجههینانا بنەمای (EEP) و
جەگھۆرینا بەرکاری بو و مرگرتنا دوخی بەرکاری و ریکەفتنی هەروەها
لگەل رستا بکەرنەدیار و نەبەرکاری بو و مرگرتنا دوخی بکەری و بجههینانا
بنەمای (EEP) دبیت.

۹. د رستا پرسیاریدا جەگھۆرینا جەناقین پرس بو ژ دەرفە ی رستی
نەریزمانیە یان ژى گەلەك كیمە، لی هەقالکارین پرسیاری (کەنگی،
چاوا، بوچی) جەگھۆرینی دکەن، دچنە (Spec, Force P) ئەف جەگھۆرینە
د (S-S) دا خوياً دبیت، لی ئەگەر ل جەئ خوە بهین جەگھۆرینا
نەئاشکرایە د ئاستی (LF) وەك تایبەتمەندیەکا رستا پرسیاری
جەگھۆرین کریه، لی د ئاستی (PF) دا خوياً نابیت.

۱۰. ئیک ژ تایبەتمەندیین رستا مەندەهوشیی ئەو، کو د (S-S) دا جەگھۆرینی
ناکەن، بەلکو ئامرازى مەندەهوشیی لگەل بکەری سەریاری دکەن
جەگھۆرین ب شیوہیەکی فەشارتی د ئاستی (LF) دا کریه و گریا هیزی
دی قالە مینت، چونکی نەشیت تایبەتمەندیین رستا مەندەهوشیی بی وی
بکەری دەربەرت، بکەر ژى هەر ل جەئ خوەدایە، لی ئەگەر ئامرازى
مەندەهوشیی لگەل بەرکاری بهیت و بەرکاری جەگھۆرین کریت هەردوو
پیکشە پستی کو سەریاری کرین، دچنە (Spec, ForceP).

۱۱. گریا تۆپیکی لدویف داتایین زمانى کوردی لدویف حەز و ئارەزوویا
ئاخشتنکەری ئەو زانیاریین کەفن بو دەستیکا رستی دبەن، لی مەرج نینە
هەموو کەرەستە بشیین بنە گریا تۆپیکی وەك بەرکاری راستەوخو،
کو تەنها ئەگەر هەقالناقى نیاسینی و ئامازى لگەل بهیت، دبیتە گریا
تۆپیکی، لی هەقالکار و بەرکاری نەراستەوخو ب شیوہیەکی ئازادتر

جهگهۆرینی دکهن، چونکی پيشناڤ لگه لدا يه دهسته لاتی ل تهواوکهری
خوه دکهت و دوخی ژى ددهته، سه ره و تهواوکه پیکشه جهگهۆرینی دکهن.
۱۲. لدویف و اتا و بنه مایی لوجیکی، د رستین زمانی کوردیدا دقیت ل
دهستیکی گرییا توپیکی بهیت، کو هه لگرا زانیاریین کهڤنه، پاشی
گرییا تیشکو کو هه لگرا زانیاریین نوییه. ئەگەر گرییا هیزی هه بیت
گرییا هیزی ل پیشیا ههردووکان دهیت، ئەگەر گرییا هیزی ب ریکا
ئامرازی (کو، کا) خویابیت جهگهۆرینا گرییین توپیک و تیشکو بو
پیشیا گرییا هیزی، رستین نه ریزمانی به ره مه دهین، چونکی ئەڤ ئامرازه
بو جهگهۆرینی به ره ستن .

لیستا ژیدهران

■ ب زمانى كوردى:

1. نازاد ئەحمەد حەسەن (۲۰۰۹)، سینتاكسى كوردارى لىكدراو لىشيوازى ھەورامىدا، چاپخانەى ياد.
2. ئەورەحمان حاجى مارف (۲۰۰۰)، رېزمانى كوردى، بەرگى يەكەم، (وشەسازى)، بەشى پىنجەم - كردار - ، چاپى يەكەم، دەزگای چاپ و پەخشى سەردەم.
3. ئىبراھىم رەمەزان زاخویى (۲۰۰۸)، رېزمانا كوردى، چاپا ئىكى، دەزگەھى سپىرېز، دەھوك.
4. بائىز عومەر ئەحمەد (۲۰۰۵)، دەرىزى رېژە لەدایالىكتى ژوروى زمانى كوردیدا " گوڤهەرى بادىنى "، نامەى دوكتورا، كۆلېجى زمان، زانكۆى سەلاھەدىن، ھەولێر.
5. جەگەرخوین (۱۹۶۱)، اوا و دەستورا زمانى كوردى، بارىكارىا جامعا بەغدا ھاتىە چاپكرن، بەغدا.
6. ديار على كمال كریم (۲۰۰۴)، رېزمانى كوردى روانگەبەكى بەرھەمھێنان و گوێزانەو، نامەى ماجستېر، كۆلېژى پەرورەدە، زانكۆى سەلاھەدىن، ھەولێر.
7. رەشىد كورد (۲۰۰۸)، رېزمانا زمانى كورمانجى، چاپا ئىكى، ڤەگوھازتن شاھىن ئىسماعىل تاھا، دەزگەھى سپىرېز، دەھوك.
8. سانیا جەبار عەبوزەید (۲۰۰۷)، ئەسپىكتېن كارى دكورد ياسەرىدا، ناما ماستەرى، كۆلېژا ئادابى، زانكۆيا دەھوكى
9. سەگشان ئىبراھىم محو (۲۰۱۲)، جەگھۆرىنا بىكھىن رستى دئاخشتنا باژىرى دەھوكىدا، ناما ماستەرى، كۆلېژا ئادابى، زانكۆيا دەھوكى.
10. سەلوا فریق سالىح (۲۰۰۹)، كارى دارپىژراو لەنىوان كوردى (دىالىكتى ژووروو) وفارسیدا، چاپا ئىكى، چاپخانەى خانى، دەزگەھى سپىرېز، دەھوك.
11. شىلان عومەر حەسەن (۲۰۱۱)، پەيوەندى سینتاكسى وسیمانتىك لەر رېزمانى كوردیدا " نامەى دوكتورا، كۆلېژى زمان، زانكۆى سلیمانى.
12. صادق بەھادىن ئامىدى (۱۹۸۷) رېزمانا كوردى - كورمانجى یاژورى وژىرى یاھەقبەركرى، چاپا ئىكى، چاپخانا الثقافة، بغداد.

١٣. عبدالوجهبار مستهفا مهعروف (٢٠١٠)، دروستهه فریز له زمانه كوردیدا، چاپخانه مهلبهندی كورد و لوجی، سلیمانی.
١٤. عبدالللا حوسین رهسول (١٩٩٥)، مؤرفیمه ریزمانیه كانی كار، نامهه دوكتورا، كولیجی پهروهده – ئیبن روشد، زانكوی بهغدا، بهغدا.
١٥. عبدالوههاب خالید موسا (٢٠٠٩)، هیز و ئاوازه له دیالیكتی كوردی ژوووودا، چاپخانهه حاجی هاشم، بلاوكراره كانی نه كادیمیای كوردی، ههولیر.
١٦. فاضل عمر (٢٠٠٥)، گیره كین زمانه كوردی، به لاڤوكین كوردی زانیاری كوردستان، چاپی یه كهه، چاپخانهه وهزاره تی پهروهده، ههولیر.
١٧. قیان سلیمان حاجی (٢٠٠٩)، كه رهسته به تاله كان له روانگهه تیوری دهسه لات و بهستهوه (شپوهزاری كرمانجی سهروو)، چاپخانهه حاجی هاشم ، بلاوكراره كانی نه كادیمیای كوردی، ههولیر.
١٨. قیس كاكل توفیق (١٩٩٥)، جوړه كانی رسته و تیوری كرده قسه یه كان، نامهه ماجستیر، كولیجی ئاداب، زانكوی سه لاهه دین.
١٩. كاروان عومهه – قادر (٢٠٠٨)، رستهه باسه مند له زمانه كوردیدا، چاپی یه كهه، چاپخانهه تیشك، سلیمانی.
٢٠. مزگین عهبدولپه حمان نه حمهه (٢٠٠٩)، دۆخی ئیرگه تیف له زمانه كوردیدا (كرمانجی سهروو)، نامهه ماستهه، كولیجی پهروهده، زانكوی سه لاهه دین، ههولیر.
٢١. محهمهه عومهه عهول (٢٠٠٨)، كردهه تهواو كرده له كرمانجی خواروودا، نامهه دكتورا، كولیژی زمان، زانكوی سلیمانی.
٢٢. محهمهه مهعروف فهتاه (٢٠١٠)، لینگولینهوه زمانه وانیه كان، چاپی یه كهه، كوكردنهوه و ئاماده كرده: شیروان حسین خوشناو، شیروان میرزا قادر، چاپخانهه روزهه لات، ههولیر.
٢٣. محمد طاهر گوهه رزی (١٩٩٩)، ریزمانا كوردی – زاری كرمانجی، چاپا ئیكی، ژبلاڤوكیت گوڤارا مه تین، چاپخانا خه بات، دهوك.
٢٤. محهمهه مهحوی (٢٠٠١)، رستهه سازی كوردی، زانكوی سلیمانی.
٢٥. محهمهه مهحوی، كاروان عومهه قادر وشیلان عومهه حسین (٢٠١٠)، دروستهه كردار بنه ما و دیارده، چاپخانهه زانكوی سلیمانی، سلیمانی.

۲۶. محهمهدى مهحوى (۲۰۱۱)، بنه‌ماكانى سينتاكسى كوردىي، بهرگى يه‌كههم، چاپخانه‌ى زانكوى سليمانى، سليمانى.
۲۷. نه‌وزاد نه‌نومر عومهر (۲۰۰۸)، كوزه‌تيف له‌زمانى كوردىدا، نامه‌ى ماسته‌ر، كوليژى زمان، زانكوى كوئيه.
۲۸. وريا عومهر نه‌مين، (۲۰۰۹) ئاسۆيه‌كى ترى زمانه‌وانى، بهرگى يه‌كههم، چاپى دووهم، بلاوكراوه‌ى ئاراس، هه‌ولير.
۲۹. يوسف شريف سعيد (۱۹۹۸)، كارى ليكدراو له كوردى و فارسىدا، نامه‌ى دكتورا، كوليژى ئاداب، زانكوى سه‌لاحه‌دين.

ب- ب رينقيسا لاتينى:

- 30- K. Bedirxan- S. Şîvan (1987), ZmanêKurdî, kavaXayinlari, Istanbul.
- 31- QanatêKurdo (1981), ZmanêKurdî - Rezman, WeşanêKomkar, Frankfurt a. Main-BRD, Elmanya Federal.

■ ب فارسى

۳۲. ويكتوريا فرامكين وديگران (۲۰۰۹)، درامدى برزبان (زبان شناسى همگانى)، ترجمه: على بهرامى، چاپ اول، چاپخانه گوه‌راندیشه، انتشارات رهنما، تهران.
۳۳. كوئ، وى جى ونيوسان، مارك (۱۳۸۹)، دستور زبان جهانى جامسكى، مترجم: جنگى، ابراهيم، وايرش سوم، چاپ چهاردهم، چاپخانه نقره خام، انتشارات رهنما، تهران.
۳۴. محمد دبیر مقدم (۱۳۸۳)، زبان‌شناسى نظرى پيدائش و تكوين دستور زائش، ويراست دوم . چاپ اول، سازمان مطالعه و تدوين كتب علوم انسان دانشگاهها (سمت)، تهران.
۳۵. سيد على مير عيمادى (۱۳۷۶)، نحو زبان فارسى (برپايه نظريه حاكميت و مرجع گزینى، سازمان مطالعه و تدوين كتب علوم انسان دانشگاهها (سمت)، چاپ پنجم، تهران.

■ ب زمانى عهريبي:

٣٦. جلادت بدرخان والمستشرق الفرنسى روجيه لسكو (١٩٨٧)، قواعد اللغة الكردية (اللهجة الكرمانجية)، ترجمة: دلاور زنگى، دار العلم.

■ ب ئينكليزى:

37. Abney, Stephen (1987). The English NounPhrase in its Sentential Aspect. PH.D. Dissertation. Cambridge: MIT.
38. Aitchison, J (2005). Linguistic, fifth edition –London.
39. Anderson, S.R (1992). A morphous Morphology. Cambridge: Cambridge University Press.
40. Baker, Mark (1985). "The mirror principle and Morphosyntactic explanation" Linguistic Inquiry 16: 373-415.
41. ____ (1988). In Incorporation: A Theory of Grammatical Function Changing. Chicago: University of Chicago Press.
42. ____ (2003) "Building and merging, not checking. The Nonexistence of (Aux) S-V-O Languages" linguistics inquiry 3, 321-329.
43. Barrie, Michael (2011). Dynamic Anti-symmetry and the syntax of Noun Incorporation. London Springer.
44. Bruening, B. (2009). "Selection Asymmetric between Cp and Dp". In proceedings of the 32nd Annual Penn linguistics colloquim. Volume 15,: University of Delaware.
45. Bóšković, Željko (2002). "A movement and the EPP". Syntax 5: 167-218.
46. Barwari, M.S. (2004). Topics in government and binding theory, with reference to English and Northern Kurdish. Unpublished doctoral dissertation. University of Salahaddin.
47. ____ & Unger, (2007). "Compound verbs in Kurdish; A minimalist approach" Journal of Dohuk University. VOL 10. NO.1: 19.
48. ____ (2007). "Object raising in NK" Journal of Dohuk University. VOL 10. NO.2: 12-19.
49. Burzio, Luigi (1986). Italian Syntax; A Government-Binding Approach. Dordrecht: Reidel.
50. Blau, J. (1975), Le Kurd De Amadiya Et Djabal Sinjar, libairicc. klincksieck, Paris.
51. Camacho, J. and Sanchez, L (2002) "Explaining clitic variation in Spanish." In Language universals and variation by mengistu A. and Peter colins.

52. Carnie, A.(2002). Syntax: A generative introduction.Oxford: Blackwell Publishers.
53. Chomsky, Noam (1965). Aspect of the Theory of syntax. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
54. _____(1973)."Conditions on Transformations." In S. Anderson and P.Kiparsky A (1973), PP.232-286. Reprinted in Essays on Form and Interpretation, by Noam Chomsky (1977a), PP.81-162. Amsterdam: North-Holland.
55. _____(1975).Reflections of Language. New York: Pantheon
56. _____(1977). Essays on Form and Interpretation. New York: North-Holland.
57. _____(1980)"On Binding "Linguistic inquiry II: I-46.
58. _____chomsky(1980a). Rules and Representations. Basil Blackwell. Oxford.
59. _____(1980b), On Cognitive Structures and their development. In M.piattelli-Palmarini (ed). Language and Learning: The Debate Between Jean Piaget and Noam Chomsky: London: Routledge&Kegan Paul.
60. _____(1981). Lectures on Government and Binding. Dordrecht: Foris.
61. _____(1982). Some Concepts and Consequences of the theory of Government and Binding. Cambridge: MIT Press.
62. _____(1986a). Knowledge of Language: Its Nature, Origin, and Use. New York: Praeger.
63. _____(1986b). Barriers. Cambridge, Mass: MIT Press.
64. _____(1988). Language and Problems of Knowledge: The Managua Lectures. Cambridge, Mass: MIT Press.
65. _____(1995).The Minimalist Program.Cambridge, Mass: MIT press.
66. Cook, V.J., and Mark Newson (1996). Chomsky's universal grammar: An Introduction(2nded.).Oxford: Blackwell Publishers.
67. Cowper, Elizabeth (1992). A Concise Introduction to syntactic Theory. Chicago: University of Chicago Press.
68. Crystal, D. (2003), A dictionary of Linguistics and phonetics, 5th ed., Blackwell Publishing.
69. Fattah, M. M. (1997), A generative grammar of kurdish, Unpublished Ph. D dissertation, University of Amstrdam.
70. Gregory. Michelle L. And Lamra A. Michaelis(2001). "Topicalization and Left Dislocation". A functional opposition Revisited"Journal of pragmatics 33: 1665-1706.
71. Haegeman, L.(1994). Introduction to government and binding theory(2nd ed.). Oxford: Blackwell Publishers.

72. ibd&Gueron J.,(1999). English grammar: A generative perspective. Oxford: Blackwell Publishers.
73. Harley, H.B.(1995) "Subject, Events and licensing" PH.D. Dissertation. MASSACHUSETTS INSTITUTE OF TECHNOLOGY.
74. Horrocks, G.(1987).Generative grammar. London: Longman.
75. Hornstein,N. Jairogues ,and KleanthesK.Grohmann. (2005).Understandy Minimalism. Cambridge: Cambridge University Press.
76. Johannessen, J.B. (1998). Coordination. Oxford: Oxford University Press Inc.
77. Kayne, R. S. (1994). The Anti-symmetry of syntax. Cambridge, Mass: MIT Press.
78. Kitagawa, Y.(1994)."Shells, yolks and scrambled e.g.s".NEIS,1,221-239.
79. Koizumi 1995: 133. M.(1995) "Phnaustnu ct. me Av? Minimalist syntax" PhD thesis is ,massachusetts.
80. Kornai, A.,andG. K. Pullum (1990):' The Xbar Theory of Phrase Structure'. Language. 66: 24-50.
81. Lapomtes,S.(1980).A Theory of Gramatical Agreement. PH.D. diss, Amherst, University of Massachusetts.
82. Larson, R.(1988). "On the double object construction". Journal of Linguistic, 21, 427-456.
83. Lasnik, H., Depiante, M., &Stepanov, A.(2000).syntacticStructure revisited: Contemporary lectures onTransformational Theory.
84. Leonard, L. &Leab D.F. (1988). ".Government and binding theory and some of its applications". Journal of Speech and Hearing Research, 31,515-552.
85. MacKenzie, D. N. (1961). Kurdish dialect studies I and II. London: OUP.
86. O'Grady, W., Archibald, J., Aronoff M., &Miller, J. R. (2005).Contemporary linguistic: An Introduction(5th).United State: BedfordSt Martin's.
87. Ouhalla, Jamel (1990). Sentential Negation, Relativized Minimality and the Aspestual Status of Auxiliary. The Linguistic Review.7: 183-231.
88. Ouhalla, Jamel (1991). Functional Categories and Parametric Variation. London: Routledge.
89. pollock,J.-Y.(1989). Verb movement ,universal grammar, and the structure of IP. Lingustic Inquiry. 20: 365-424.
90. Prince, Ellen (1997). "On the Function of Left- dislocation in English discourse" In Direction in Functional linguistics, ed.by A kiokamio(117-143).philadelphia John Ben jamins.

91. Quirk,R., S. Greenbaum, G. Leech and J. Svartvik (1985). A Comprehensive Grammar of English Language. Longman.
92. Radford, Andrew (1988). Transformational Grammar: a first course. Cambridge: Cambridge University Press.
93. _____(1997). Syntax: A minimalist introduction. Cambridge: Cambridge University Press.
94. _____(2006). English Syntax An Introduction. Cambridge: Cambridge University Press.
95. 95-Rinehart, T.(1976)."The Syntactic Domain of Anaphora" Ph. D. Dissertation. Cambridge,Mass: MIT.
96. _____ (1983). Anaphora and Semantic Interpretation. London: Croom Helm.
97. Rizzi,L.(1982).Issues in Italian Syntax. Dordrecht: Foris.
98. _____ (1997) "the fine structure of the left periphery " in Haegeman(ed) Elements of Grammar.Dordrecht:kuwet.
- Roberts, I. and Roussou , A.(2002)."The Extended Project Principle as a condition on the Tense Dependency". In Subjects, Epletives, and the EPP by Peter Svenonius: (2002), Oxford University Press.
99. Smith, N. (1999). Chomsky: ideas and ideals. Cambridge: Cambridge University Press.
100. Stowell, Tim (1981).Origins of Phrase Structure, Unpublish Ph. D. Dissertation. Cambridge , Mass: MIT.
101. Trask, R. L (1993), A dictionary of grammatical terms in Linguistics, London: Routledg.

■ ژیدهرین کو نمونه ژئی هاتیه و مرگرتن:

- عسمت محهمهد بهدهل (٢٠٠٦)، خهونه كا بنه قشی، كورته چيروك، چاپا ئیكى، چاپخانا هاوار، ژوهشانین ئیكهتیا نئیسكارین كورد/دهوك، دهوك.

فهرستا په‌یڤ و زاراڤان

ئ

ئارگیومینتی دەرەکی. ۱۲، ۱۱۷، ۱۴۳، ۱۴۵، ۱۴۷

ئارگیومینتی نافخویی. ۱۲

ب

بەرہەست. ۱۲، ۵۵، ۵۶، ۷۳، ۱۵۳

بەرہەستەکی کاتیگوری. ۱۲

بەستنا نەئارگیومینتی. ۱۵۳

بەستنا ئارگیومینتی. ۱۲

بەشەکار/کار. ۱۲

بکەن. ۱۲، ۱۶، ۲۰، ۲۵، ۳۰، ۶۱، ۷۰، ۷۲، ۷۳، ۷۶، ۷۸، ۷۹

۸۲، ۹۰، ۱۰۲، ۱۰۷، ۱۳۳، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۴۳

۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۷، ۱۴۹، ۱۸۵، ۱۸۶، ۱۸۷

بکەر نەدیان. ۱۲

بلندکرنا بکەری. ۱۲

بلندکرنا کاری. ۱۲، ۱۱۹

بنەمایێ پرۆژەسازدانا فراوانکری. ۳۰

بنەمایێ پرۆژەسازدانی. ۲۸، ۳۱

بنەمایێ دۆخی. ۱۲، ۲۷

بنەمایێ رۆنان پارێز. ۱۲

بنەمایێ هەقسویی. ۱۲

بۆقەگەر. ۱۳، ۶۴، ۷۲

ت

تەقایی. ۱۳، ۱۴۵

تەواو کەن. ۱۰، ۱۹، ۳۳، ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۴۴

۷۵، ۷۷، ۷۸، ۸۵، ۸۷، ۹۰، ۱۰۵، ۱۳۰، ۱۳۱، ۱۳۸

۱۵۴، ۱۶۸، ۱۸۵، ۱۸۸

توانا. ۱۳

توانست. ۱۳، ۲۳

تۆرا واتایی. ۱۳، ۴۷، ۴۸

تیۆرا بەستنی. ۱۳، ۱۹، ۳۲، ۶۰، ۶۴، ۷۲، ۹۵

تیۆرا بەندیی. ۱۳، ۱۹، ۶۴، ۶۵

تیۆرا دەستەهەلاتیی. ۱۳

تیۆرا دۆخی. ۱۳، ۱۹، ۳۱، ۳۲، ۵۶، ۵۹

تیۆرا واتایی. ۱۰، ۱۳، ۱۹، ۳۲، ۴۵، ۱۴۲، ۱۴۵

تیۆرا ئیکس بان. ۱۸، ۱۹، ۳۲، ۷۴، ۲۰۵

پ

پرۆژە سازدانا مەزن. ۱۳

پیشەری واتایی. ۱۳، ۳۱، ۵۱، ۷۳

ج

جەگھۆرینا سەرەیی. ۷۳، ۱۰۴، ۱۰۹، ۱۵۵، ۱۶۴

جەگھۆرینا فەشارتی. ۱۸۵

جەگھۆرینا نەئارگیومینتی. ۱۷۵

جەگھۆرینا ئارگیومینتی. ۲۰، ۷۱، ۱۴۹، ۱۸۵، ۱۸۷

جەگھۆرینا ئاشکرا. ۷۰، ۱۶۴، ۱۷۸، ۱۸۵

جەگھۆرینا ئەلفایی. ۶۹، ۱۰۴

جەنافی پەرس. ۱۵۸

جەنافی خوەیی. ۱۴، ۶۰، ۶۱، ۶۲

جەنافی هەقەیی. ۱۴

جەنشین. ۱۴

جەئ نە ئارگیومینتی. ۶۵

جەئ ئارگیومینتی. ۱۳، ۶۵، ۱۳۲، ۱۳۴، ۱۴۷

د

دەرپینین ئامازەیی. ۱۴

دۆخی بەرکاری. ۱۴، ۲۰، ۵۷، ۵۹، ۷۶، ۸۶، ۹۰، ۹۱

۱۳۸، ۱۴۰، ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۸

دۆخی بەرکاری نەراستەو خۆ. ۵۷

دۆخی بکەری. ۱۴، ۲۰، ۵۶، ۵۷، ۵۸، ۷۵، ۷۶، ۱۳۳، ۱۳۴

۱۳۵، ۱۳۷، ۱۴۰، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۸، ۱۸۷

دوخی بنجی/زکماکی، ۱۴

دوخی رۆنانی، ۱۴، ۵۶، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۱۴۴

دوخی ئەبەستراکت، ۱۴، ۵۶، ۵۹

دیارکەر، ۱۴، ۴۱، ۴۲، ۵۵، ۷۷، ۷۸، ۱۲۶، ۱۲۷

دیاریکار، ۱۰، ۱۴، ۳۴، ۳۵، ۹۰

ر

رستا پرسپاریی، ۱۴

رستا مەندەهۆشییی، ۱۶۸، ۱۶۹

رستا ئاگاییی، ۱۴، ۱۵۸، ۱۶۵

رۆلی واتایی، ۱۴، ۴۸، ۵۷، ۷۲، ۹۵، ۱۰۱، ۱۲۲، ۱۳۲

۱۳۳، ۱۴۲، ۱۴۴، ۱۷۵، ۱۸۵

رۆنانا ژسەرڤه، ۲۹، ۱۵۵

رۆنانا ژناقدا، ۱۰، ۱۵، ۱۹، ۲۹، ۷۴

رۆنانا ئارگیۆمیتی، ۱۴

ریزبەندییا لهههچوووی، ۱۵، ۱۹، ۲۰، ۸۸، ۱۲۷، ۱۳۸

ریزبەندییا ئاسویی، ۱۵، ۸۸، ۸۹

ریزمانا کشتی، ۱۰، ۱۸، ۱۹، ۲۱، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۷، ۳۴

۱۳۸، ۱۵۹، ۱۸۵

ز

زالبوون، ۱۵، ۵۲

زانبارییین زمانی د ناه میشکیدا، ۱۵

زمانی ناخشتنی، ۱۵

زنجیره، ۱۵، ۷۱، ۷۲

س

سەریار، ۱۰، ۱۵، ۴۷

سەریاری، ۱۵، ۳۳، ۳۴، ۳۷، ۱۸۷

سەرە، ۱۵، ۲۸، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۷۵

۸۳، ۹۰، ۱۲۷، ۱۳۰، ۱۳۱، ۱۵۴، ۱۶۱، ۱۷۱، ۱۸۵

۱۸۸

سەرەیی فەرەهنگی (واتایی)، ۱۵

سەرەیی ئەرکی (ریزمانی)، ۱۵

ش

شوینیی، ۱۰، ۱۵، ۱۹، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۷۱، ۷۲، ۱۴۴، ۱۷۵، ۱۸۶

ک

گریمانا بکەر د گرییا کاریدا، ۱۹

گریمانا پارچه کرنا تافوکەسی، ۱۶

گریمانا پارچه کرنا گرییا گهینیەری، ۲۰

۱۵۱، ۱۵۷

گریمانا پارچه کرنا گرییا کاری، ۱۶، ۸۰، ۱۰۲

۱۳۴، ۱۸۶

گریمانا ئاوتینی، ۱۶، ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۸، ۱۰۹

گرییا تاف وکەسی، ۱۶، ۱۹

گرییا تافی، ۱۰، ۱۶، ۱۹، ۸۳، ۸۵، ۱۴۴، ۱۵۳، ۱۵۴

۱۵۵، ۱۵۶، ۱۷۱

گرییا تۆپیکی، ۱۰، ۱۷۲، ۱۸۷

گرییا تیشکۆ، ۱۰، ۱۶، ۷۰، ۱۵۷، ۱۷۶، ۱۷۷، ۱۷۸

۱۷۹، ۱۸۱، ۱۸۸

گرییا پيشناقی، ۱۰، ۱۶، ۳۵، ۴۳، ۵۲، ۵۵، ۱۱۰، ۱۱۶

۱۷۸

گرییا خستنهسەر، ۴۳

گرییا دیارکەری، ۱۹، ۲۰، ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۵۲، ۵۳، ۵۴

۵۶، ۵۷، ۵۹، ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۹، ۷۲، ۷۵، ۷۶، ۷۷، ۸۸

۹۱، ۹۳، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۱۳، ۱۱۶، ۱۲۴، ۱۲۶، ۱۲۷

۱۳۲، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۸، ۱۵۷، ۱۶۲، ۱۶۳، ۱۷۳، ۱۸۶

گرییا رادی، ۳۷، ۸۳، ۸۴، ۱۶۹، ۱۸۶

گرییا ریکهفتنا بەرکاری، ۸۷، ۱۰۳، ۱۳۹، ۱۴۰

گرییا ریکهفتنا بکەری، ۸۵، ۱۳۶، ۱۳۹

گرییا ریکهفتنی، ۱۹، ۸۳، ۱۰۶، ۱۳۹

گرییا گهینیەری، ۱۱، ۱۶، ۲۰، ۳۹، ۴۰، ۵۵، ۱۵۱

۱۵۴، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۶۰

گرییا کارییا دوولایی، ۱۶

گرییا کارییا کوزەتیف، ۷۵

گرییا ناقی، ۳۳، ۳۵، ۳۷، ۴۰، ۴۲، ۵۳، ۶۰، ۷۸، ۱۲۶

گرینا هه‌قالنافی. ۱۱، ۱۶، ۳۳، ۳۶، ۶۶، ۱۳۰
گرینا هیزی. ۲۰، ۱۵۷، ۱۵۸، ۱۶۳، ۱۶۵، ۱۶۶، ۱۶۸،
۱۷۸، ۱۸۰، ۱۸۷، ۱۸۸

ف

فورمی فۆنه‌تیکی. ۱۱

فورمی لۆجیکی. ۱۱، ۱۹

ک

کاتیگۆریا ئه‌رکی. ۱۶

کارا. ۱۵، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۰، ۵۱، ۷۴، ۷۹، ۸۲، ۱۱۶،

۱۱۷، ۱۲۲، ۱۲۶، ۱۳۳، ۱۴۲، ۱۸۷

کارلیکری. ۱۵، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۰، ۵۱، ۷۲، ۷۴، ۷۹،

۸۰، ۱۰۳، ۱۱۷، ۱۲۲، ۱۳۳، ۱۳۵، ۱۴۰، ۱۴۲، ۱۴۴

کاری کارایی. ۱۵، ۱۰۷، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۴، ۱۲۶، ۱۳۵

کاری کۆزەتیقی. ۱۵، ۷۳

کاری نه‌به‌رکاری. ۱۵، ۱۴۵، ۱۸۷

ل

لیکدان. ۱۶، ۲۹، ۳۰، ۳۳، ۳۴، ۹۸، ۱۰۴

ن

نه‌ئیرگه‌تیف. ۱۷

ه

هه‌ستپیکه‌ر. ۱۷، ۴۹، ۵۰، ۵۱

هه‌فگرتن. ۱۷، ۱۰۴، ۱۲۶

هه‌فنیشانی. ۱۷، ۷۱

هه‌فنا‌ماژمی. ۱۷، ۷۱

و

وه‌جه‌ئاراسته‌کرن. ۱۷، ۱۸

وه‌جه‌ئاراسته‌کرن مه‌زن. ۱۷، ۵۴

وه‌جه‌ئاراسته‌کرن نه‌ریکه‌فتی. ۸۸، ۸۹، ۹۱، ۱۲۸،

۱۳۱

ناڤهروك

۷	پيشهكى
۱۰	هيما و كورتكى
۱۲	فهرهنگوك

پشكا ئىكى

لايهنى تيورى

۲۳	۱- ريزمانا گشتى:
۲۷	۱- ۲ رونا زمانى د تيورا (GB) دا:
۳۲	۱- ۳ لقين تيورا دهسته لات و بهستنى:
۳۲	۱- ۳- ۱ تيورا ئىكس بار (x'):
۳۵	۱- ۳- ۱- ۱ گريين فهرهنگى:
۳۵	۱- ۳- ۱- ۱ گرييا نافي (NP):
۳۵	۱- ۳- ۱- ۲: گرييا پيشناڤى (PP):
۳۶	۱- ۳- ۱- ۳ گرييا هه فالناڤى (Ap):
۳۷	۱- ۳- ۱- ۴ گرييا كارى (VP):
۳۸	۱- ۳- ۲ گريين ئهركى (سينتاكسى):
۳۹	۱- ۳- ۱- ۲ گرييا تاف و كهسى (IP):
۳۹	۱- ۳- ۱- ۲ گرييا كههينهرى (CP):
۴۰	۱- ۳- ۱- ۳ گرييا دياركهرى (Dp):
۴۳	۱- ۳- ۱- ۴ گرييا خستنه سهر (دانه پال):
۴۵	۱- ۳- ۲ تيورا واتايى:
۴۷	۱- ۳- ۲ 1 تورا واتايى:
۴۹	۱- ۳- ۲ ۲ جورين رولين واتايى:

- ٥١ ٣ - ٢ - ٣ - ١ : بيشهري واتايي:
- ٥٢ ٣ - ٣ - ٣ تيورا دسته لاتي:
- ٥٧ ٤ - ٣ - ١ ادوخي بنجي:
- ٥٨ ٤ - ٣ - ١ ٢ دوخي روناني:
- ٥٩ ٣ - ٤ - ٣ - ١ فيلتهري دوخي:
- ٦٠ ٥ - ٣ - ١ تيورا بهستني:
- ٦٠ ٥ - ٣ - ١ ائه نافور
- ٦٢ ٥ - ٣ - ١ ٢ جهناقي:
- ٦٣ ٥ - ٣ - ١ ٣ دهربرينين نامازهي:
- ٦٤ ٦ - ٣ - ١ تيورا بهندي:

پشكا دووي

جهگهريين و گريمانه

- ٦٩ ١ - ٢ جهگهريين:
- ٦٩ ١ - ٢ - ١ جهگهريين ائارگيومينتي:
- ٧٠ ١ - ٢ - ٢ جهگهريين نه ئارگيومينتي:
- ٧٠ ١ - ٢ - ٢ ٣ جهگهريين ئاشكرا:
- ٧١ ١ - ٢ - ٢ ٤ جهگهريين فهشارتي:
- ٧١ ١ - ٢ - ٢ ٥ شويني:
- ٧٣ ١ - ٢ - ٢ ٦ بهنديين رونان پاريز:
- ٧٦ ١ - ٢ - ٢ ٧ پالدهريين جهگهريين:
- ٧٧ ٢ - ٢ - ٢ ٢ گريمانه:
- ٧٧ ١ - ٢ - ٢ ١ گريمانا گرييا دياركهري:
- ٧٨ ٢ - ٢ - ٢ ٢ گريمانا بكهردناڤ گرييا كاريدا:
- ٨٠ ٢ - ٢ - ٢ ٣ گريمانا پارچه كرنا گرييا كاري:
- ٨٢ ٢ - ٢ - ٢ ٤ گريمانا پارچه كرنا گرييا تاف و كهسي:
- ٨٨ ٢ - ٢ - ٢ ٥ گريمانا ريزبهنديا لهه فچووي:

پشکا چواری

جھکھوړینا نه ئارکیومینتی

- ۱۵۴ ۱- ۴ گرییا گههینهری دتیؤرا (GB):
- ۱۵۷ ۲- ۴ گریمانا پارچه کرنا گرییا گههینهری:
- ۱۵۷ ۲- ۴ ۱- گرییا هیزی:
- ۱۵۸ ۲- ۴ ۱- ارستا پرسیری:
- ۱۶۵ ۲- ۴ ۱- ۲ ارستا ئاگایی:
- ۱۶۷ ۲- ۴ ۱- ۳ ارستا فهرمائی و داخوازی:
- ۱۶۸ ۲- ۴ ۱- ۴ ارستا مهندههوشیی:
- ۱۷۱ ۲- ۴ ۲- گرییا توپیک:
- ۱۷۶ ۲- ۴ ۳- گرییا تیشکو:
- ۱۸۰ ۲- ۴ ۴- ریزیبهندییا گرییان:
- ۱۸۳ ئه نجام
- ۱۸۹ لیستا ژیدمران
- ۱۹۹ فههرستا بهیث و زارا فان

Zakho Centre
for Kurdish Studies

سهنتهری زاخو بو فهكۆلینین كوردی

ئهف پهرتووكه

بابهتی جهگۆرینی ئیک ژ
بنه مایین ریزمانا گشتیه،
كهواته گریمانا مه تهوه،
جهگهورینا كهستان د زمانی
كوردیدا ژی ههیه، لی کیژ
جهگهورین ههیه؟ ئایا د
سینتاكسیدا جهگهورین ههیه؟
و نه گهرین وی چنه؟ یانژی د
فورمی لوجیکیدا ههیه؟ و
ئه گهر چنه؟

د دایالیکتا سهرییا زمانی
كوردیدا ئهف بابته لدویژ
تیورا (GB) وهك فهكۆلینهكا
سهریخوه ئاماژه پینههاتییه دان،
گرنکییا قی فهكۆلینی تهوه
دشین ب ریکا جهگهورینا
ئهلفایلی راقه کرنین
سینتاكسی بدهینه چهنین
دیاردین سینتاكسی د زمانی
كوردیدا.

سانیا جهبارعه بوزهید

ل سالا 1977 ل باژییری زاخو ژدایک بوویه.
ل سالا 1998 خواندنا خوه یا ئامادهیی ب
دوماهیك هینایه.

ل سالا 2002 باومرناما به کالوریوس ل پشکا
زمانی کوردی، کولیزا ئاداب، زانکویا دهوکی
بدهستقه هینایه.

ل سالا 2009 باومرناما ماستهری ل پشکا زمانی
کوردی، کولیزا ئادابی، زانکویا دهوکی
بدهستقه هینایه.

ل سالا 2013 باومرناما دکتورایی ل پشکا زمانی
کوردی، فهکۆلتیا ئادابی، زانکویا سوران
بدهستقه هینایه.

نها ژی ل ل پشکا زمانی کوردی، فهکۆلتیا
زانستین مروقیایهتی، زانکویا زاخو ماموستایه.

9 789922 908137 >

ماهی جایی یی باراستیه یو
سهنتهری زاخو بو فهكۆلینین كوردی

zcks@uoz.edu.krd +964 (0) 751 536 1550
Iraq-Kurdistan Region, Zakho- University of Zakho

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سهنتهری زاخو بو فهكۆلینین كوردی